

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Nuri ÇELEBİCAN

16. YÜZYIL TEZKİRELERİNDE BİLGİ AKIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Menderes COŞKUN

KIRIKKALE – 2006

ÖZET

16. Yüzyıl Tezkirelerinde Bilgi Akışı adını verdiğimiz çalışmada devrin dört büyük şairi (Zâtî, Hayâlî, Bâkî, Fuzûlî) esas alınmıştır. Bu dört şairin biyografik bilgileri, örnek beyitleri ve haklarında nakledilen anekdotlar bir araya getirilerek tasnif ve içerik değerlendirmesi şeklinde incelemeye tabi tutulmuştur. Birinci bölümde, şairler hakkındaki bilgiler belirli anahtar kelimeler çerçevesinde tasnif edilmiştir. İkinci bölümde eserlerin birbiri üzerindeki etkileri, kendi içlerindeki tutarlılıkları, bilgiyi elde ediş ve kullanışları, şair hakkında elde ettikleri bilgileri sunuşları incelenmiştir. Verilerin tasnif edilmesi sırasında elden geldikçe biyografik bilgilerin günümüz edebiyat tarihlerindeki kullanımını da gösterilmeye çalışılmıştır.

ABSTACT

In this study called “Flow of Information in the 16th Century Tezkires” four outstanding poets of the period (Zâtî, Hayâlî, Bâkî, Fuzûlî) were focused. Biographical information, sample couplets and anecdotes about these poets were collected from biographical Works namely *tezkires* and analyzed. In the first chapter, the information about the poets was classified considering some key words. In the second chapter, the consistency of information, the way how the biographers (tezkirecis) got and used the information and how they presented it were examined. During the classification of the data collected, it was tried to show the use of the biographical information in today’s literature.

KİŞİSEL KABUL/ AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*16. Yüzyıl Tezkirelerinde Bilgi Akışı*” adlı çalışmamı ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

07/ 09 / 2006

Nuri ÇELEBİCAN

ÖNSÖZ

Eski Türk edebiyatında 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar otuz civarında tezkire yazılmıştır. Bu tezkirelerden yedisi 16. asra aittir. Tezkire geleneği içinde 16. asır önem arz etmektedir. Zira yalnızca nicelik açısından değil nitelik bakımından da en önemli tezkireler bu yüzyılda kaleme alınmıştır. Biz bu çalışmada 16. yüzyıl tezkirelerini içerikleri açısından kısmen de olsa değerlendirmeye cüret ettik. Cüret ettik zira bu tezkierler özellikle Hasan Çelebi tezkiresi üslubu bakımından klasik nesrin en işlenmiş, en süslü metinlerinden birisidir. Bu çalışmada kaynak metinlerin yalnızca okunması değil, anlaşılması ve belli bir tez çerçevesi içinde değerlendirilmesi hatta tenkit edilmesi hedeflendi. Maksat yeni bir iddia ortaya atmaktan ziyade temel metinleri okuma, anlama ve değerlendirme yeteneğimizi geliştirmektir. Bu araştırmaya konu olan eserlerin üzerinde tenkitli metin çalışmalarının yapılmış olması sevindiricidir.

Bu çalışmada tezkirelerin birbirleriyle etkileşimlerini ve bu eserlerdeki bilgilerin 20. asır edebiyat araştırma ve inceleme eserlerindeki izlerini dört büyük şairi yani Zâtî, Bâkî, Hayâlî, Fuzûlî'yi temel alarak bilimsel yönden ele alıp incelemeye çalıştık. Bu isimler, tezkirelerdeki bilgi akışı ve bilgi sıralanışı bakımından ele alınacak, diğer yönleri üzerinde durulmayacaktır.

İsmi belirtilen şairler hakkındaki bazı eserler tezkirelerdeki bilgilerden istifadeleri ölçüsünde gözden geçirilmiş, önemli görülen kısımlar çalışmamızda belirtilmiştir.

Üzerinde durduğumuz şairler dönemlerinin önemli isimleri olduğundan tezkirelerde de geniş yer bulmuşlardır. Şairler hakkında şaşırtıcı derecede teferruatlı bilgiler içeren anekdotların çok sayıda beyitle desteklenmesi bizi dönemin diğer isimleri için de tezkirelerde aynı miktarda bilgi, anekdot ve beyit bulunduğu fikrine götürmemelidir. Çalışmamızda çeşitli vesilelerle vurguladığımız gibi şairler şöhretleri, saraya yakınlıkları ve mevkileri ölçüsünde kendilerine yer bulmuşlardır. Bu düşüncemizi Fuzûlî hakkındaki bilgiler ve anekdotlarla Hayâlî, Bâkî ve Zâtî hakkındaki bilgiler ve anekdotlar arasındaki farklar desteklemektedir.

İncelemede mümkün oldukça az tekrar yapılmaya çalışılmış, fakat şairle ilgili nakledilen anekdotlar içerisindeki bilgilerin birden çok anahtar kelimeyi karşılaması sebebiyle tekrarlar kaçınılmaz olmuştur.

Çalışmamızın bu alanda küçük bir boşluğu doldurma ümidinde olduğumu bir kez daha vurgulamalıyım. Tezkireler üzerinde yapılabilecek daha pek çok şey olduğunu bir temenni olarak dile getirmeliyim.

Eksik ve yanlışlarımızın olabileceğinin farkındayız. Birçok yeni düşünceye kapı açabilecek ifadeleri ve örnekleri kullanmaya çalıştık. Çünkü bu tür çalışmaların doğasında farklı düşünmenin yattığını ve doğruların farklı görüşlerin bir sentezi olarak ortaya çıktığını düşünüyoruz. Bununla birlikte çalışmamızda tezkireler ve ele alınan şairlerle ilgili olarak objektif, tutarlı ve kabul edilebilir ifadeler seçmeye çalıştık. Bu çalışma Türk edebiyatına küçük bir katkı sağlayabilirse bundan mutluluk duyacağız.

Bu konuyu seçmemizi sağlayan ve çalışmamız sırasında sabrı ve bilgisiyle bize yol gösterip teşvik eden; desteğini ve zamanını esirgemeyen Doç. Dr. Menderes COŞKUN'a, fikirlerinden faydalandığım Doç. Dr. Ahmet KARTAL'a, eşim, annem, kardeşlerim, teyzem ve katkı sağlayan herkese teşekkürü bir borç bilirim.

KIRIKKALE- 2006

Nuri ÇELEBİCAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTACT	III
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
ŞEKİL VE ÇİZELGELER DİZİNİ.....	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
16. Yüzyıl Tezkirelerine Ve Tezkireciliğe Kısa Bir Bakış	1
<u>BİRİNCİ BÖLÜM</u>	
İÇERİK TASNİFİ.....	11
A. ZÂTÎ.....	12
a. Hayatı	12
b. Şairliği.....	19
c. Şiirleri.....	25
c.1. Tezkirelerde Geçen Ortak Şiirler	25
c.2. Yalnız Bir Tezkirede Geçen Beyitler	28
d. Anekdotlar.....	40
B. BÂKÎ	55
a. Hayatı	55
b. Şairliği.....	58
c. Şiirleri.....	59
c.1. Tezkirelerde Geçen Ortak Şiirler	59
c.2. Yalnız Bir Tezkirede Geçen Beyitler	61
d. Anekdotlar.....	73
C. HAYÂLÎ.....	77
a. Hayatı	77
b. Şairliği.....	81
c. Şiirleri.....	82
c.1. Tezkirelerde Geçen Ortak Şiirler	82
c.2. Yalnız Bir Tezkirede Geçen Beyitler	86
d. Anekdotlar.....	101
D. FUZÛLÎ.....	122
a. Hayatı	122
b. Şairliği.....	123
c. Şiirleri.....	125

c.1. Tezkirelerde Geçen Ortak Şiirler	125
c.2. Yalnız Bir Tezkirede Geçen Beyitler	128
d. Anekdotlar	138

İKİNCİ BÖLÜM

İÇERİK DEĞERLENDİRMESİ	139
A. TEMEL BİLGİLER	140
B. AYNI BİLGİLERİN BAZEN FARKLI BAZEN AYNI İFADELERLE TEKRARLANMASI	143
C. TEZKİRELERDE ANEKDOT KULLANIMI.....	150
ZÂTÎ.....	151
a. Ortak kullanılan anekdotlar	151
b. Kişisel anekdotlar	157
c. Ölümüyle ilgili anekdotlar	162
d. Şairliği, şiir dünyası ile ilgili anekdotlar	165
BÂKÎ	165
a. Ortak kullanılan anekdotlar	166
b. Kişisel anekdotlar	166
c. Şairliği, şiir dünyası ile ilgili anekdotlar	169
HAYÂLÎ	171
a. Ortak kullanılan anekdotlar	172
b. Kişisel anekdotlar	175
c. Ölümüyle ilgili anekdotlar	188
d. Şairliği, şiir dünyası ile ilgili anekdotlar	189
FUZÛLÎ	193
D. TEZKİRELERDE YER ALAN BEYİTLER.....	195
a. BEYİTLERİN SINIFLANDIRILMASI	195
b. TEZKİRELERDE BEYİTLERİN KULLANILIŞ AMAÇLARI.....	199
E. GAYRI AHLAKÎ ANEKDOTLAR VE SANATSAL YÖNÜ ZAYIF BEYİTLER	200
F. TEZKİRELERDE ÇELİŞKİLİ DEĞERLENDİRMELER	216
SONUÇ	222
KAYNAKÇA.....	226
ÖZGEÇMİŞ	229

ŞEKİL VE ÇİZELGELER DİZİNİ

Tablo 1: Zâtî Hakkında Temel Bilgiler.....	147
Tablo 2: Bâkî Hakkında Temel Bilgiler.....	147
Tablo 3: Hayâlî Hakkında Temel Bilgiler.....	148
Tablo 4: Fuzûlî Hakkında Temel Bilgiler.....	148
Tablo 5: Zâtî' nin Beyitlerinin Tasnifi.....	204
Tablo 6: Bâkî' nin Beyitlerinin Tasnifi.....	205
Tablo 7: Hayâlî' nin Beyitlerinin Tasnifi.....	206
Tablo 8: Fuzûlî' nin Beyitlerinin Tasnifi.....	207

KISALTMALAR

- A :SOLMAZ, Süleyman 2005; *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*, AKM Y, Ank.
- a.g.e. : Adı geçen eser
- AÇ :KILIÇ, Filiz 1994; *Meşâ'irü's-Şu'arâ İnceleme Tenkitli Metin I II* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ank
- AKM :Atatürk Kültür Merkezi
- B :KUTLUK, İbrahim 1997; *Beyânî Tezkiretü's-Şuarâ*, TTK Y, Ank.
- Banarlı :BANARLI, N. Sami 1987; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, MEB Y, İst.
- BD :KÜÇÜK, Sebahattin 1994; *Bâkî Divanı*, TDK Y., Ank.
- bkz : Bakınız
- c : Cilt
- FD :AKYÜZ, Kenan-Süheyl BEKEN-Sedit YÜKSEL-Müjgan CUNBUR 2000; *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Y., Ank.
- GA :İSEN, Mustafa 1994; *Künhü'l Ahbârın Tezkire Kısmı*, AKM Y., Ank.
- HÇ :KUTLUK, İbrahim 1989; *Kınalı-zade Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ I II*, TTK Y, Ank.

HD	:TARLAN, Âli Nihat 1992; <i>Hayâlî Divanı</i> , Akçağ Y, Ank.
Kabaklı	:KABAKLI, Ahmet 1990; <i>Türk Edebiyatı I II III IV</i> , TEV Y; İst
Köprülü	:KÖPRÜLÜ, M. Fuad 1980; <i>Türk Edebiyatı Tarihi</i> , Ötüken Y, İst
L	:CANIM, Rıdvan 2000; <i>Latîfî Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ</i> , AKM Y, Ank.
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
Nr	: Numara
S	:KUT, Günay 1978; Şinasi TEKİN -G Alpay TEKİN 1978; <i>Heşt Bihişt Şehî Bey Tezkiresi</i> , Harvard Üniversitesi Basımevi, ABD.
s	: Sayfa
TDK	:Türk Dil Kurumu
TEV	:Türk Edebiyatı Vakfı
TTK	:Türk Tarih Kurumu
Y	:Yayınları

GİRİŞ

16. Yüzyıl Tezkirelerine Ve Tezkireciliğe Kısa Bir Bakış

Arapça *zıkr* kökünden türetilmiş bir kelime olan *tezkire*, tef ile babında bir mastar olup isim olarak da kullanılır. İsim olarak “*İsteneni anma, hatıra getirme, yâdetme - hatırlamaya vesile olan şey*” anlamlarını içerir (Karahan 1993: 226). Kelime, dilimizde çeşitli manalarda kullanılmıştır. Bir şeyi hatırlatmaya ya da bir haberi bildirmeye yarayan kısa pusula; herhangi bir iş için hükümetten alınan izin kâğıdı; askerin terhis olduğunu gösteren belge; aynı şehirdeki resmî daireler arasında gidip gelen yazışma, bunların başlıcalarıdır. “*Bütün bu anlamlandırmaların ötesinde tezkire, edebiyat terminolojisi olarak Osmanlı toplumunun maddî ve manevî kültürünü meydana getiren her meslekten yaratıcı kişinin biyografik künye yazıcılığını temel alan bir tür anlamı kazanmış ve belirli bir meslekte tanınmış kişilerin, mesela velilerin, hattatların, mimar ve musikî ustalarının, hatta usta bir çiçek yetiştiricisinin hayat ve sanatından söz eden edebî geleneğin adı olmuştur.*” (İpekten vd. 2002: 10). Bu yeni anlamıyla tezkire anlattığı çevrenin veya mesleğin adıyla adlandırmıştır. Şâirleri anlatanlara Tezkire-i Şuarâ veya Tezkiretü' ş-şuarâ, velileri anlatanlara Tezkiretü' l-evliyâ, hattatları anlatanlara da Tezkiretü' l-hattâfîn denir (İsen 1997: 29). Yukarıda zikredilen farklı kullanım alanlarına rağmen günümüzde tezkire denince akla şairlerin hayatlarıyla şiiirlerinden söz eden kitaplar gelir.

İslâm dünyasında tarih, çok fazla önem verilen bilim dallarından biridir. Tarihin alt dalları içinde ise biyografinin önemi büyüktür. Çünkü İslâm tarihçiliği, Hz. Peygamberin

hayat ve faaliyetlerinin incelenmesiyle yani biyografi ile başlamıştır. Kısacası İslâm tarihinin kaynağını, hadis toplamada, özellikle de Hz. Peygamberin gazalarına ait hadislerin toplanmasında aramak gerekir. Bir hadisin nakledilişi üzerine zikredilen biyografik veriler onun doğruluğunun da senedi sayılmaktadır. Giderek sonraki tarihçiler bu alanı genişletmişlerdir. Böylece hadisten doğan tarih ilmi, kendine has ananevî takdim tarzını muhafaza ederek dilciler tarafından toplanmış tarihî malzemeye yaklaşmıştır. Bunun yanında başta Hz. Peygamber olmak üzere İslâm tarihinin önemli kişilerinin topluma örnek şahsiyetler olarak takdimi de biyografiyi gündemde tutan bir başka husustur. Buna, Arap geleneğindeki soy soplâ övünme alışkanlığını da eklemek gerekir. Bu yüzden biyografi, İslâm tarihçiliği içinde hep çok önemli bir yer işgal etmiş, hatta zaman içinde tarihin ilgilendiği diğer alanlara göre daha baskın bir konum elde etmiştir (Tolasa 2002).

XII. yüzyıl sonlarına kadar Arapça olarak devam eden, gelişen bu gelenek, XIII. yüzyıldan itibaren yerini Farsça örneklere bırakmaya başladı. Farsçada türün ilk örneğini *Lübâbü'l-Elbâb* (y. 1221) adıyla Muhammed el-Avfi verdi. Avfi, kendinden önceki biyografilerin yöntemini devam ettirdi. Onu Molla Câmî takip etti. İran edebiyatının büyük şairlerinden Molla Câmî, Türk edebiyatı üzerinde derin tesirleri olan bir kişidir. Dilimizde ilk biyografi çalışması olan *Nefehâtü'l-üns* çevirisi onun eseridir. Onun sekiz bölümden meydana gelen *Baharistan* adlı eserinin yedinci bölümü, şair biyografilerine ayrılmıştı. Bu bölümde, toplam 38 şairden söz edilir. Bu eser, başta Nevayî olmak üzere Türkçe şairler tezkiresi yazarlar üzerinde çok etkili olmuştur (İpekten vd. 2002: 8). Fakat Fars edebiyatında asıl dikkate değer örnek, Devletşah b. Alaü'ddevle tarafından kaleme alınan *Tezkire-i Devletşah*'dır (y.1487). Çağının önde gelen devlet ve kültür adamı Ali Şir Nevayî' ye sunulan bu eser, mukaddime, yedi tabaka ve bir hatimeden oluşmaktadır. Tezkirede yer alan toplam şair sayısı da 149'dur. Devletşah, ele aldığı şairlerin hayatlarını anlattıktan sonra şairlerinden örnekler de verir. Bu haliyle tezkire, daha sonra yazılacak Fars ve Türk tezkirelerine modellik etmiş ve o güne kadar yazılan benzer

örneklerden daha çok biyografi ihtiva etmiştir. *Baharistan* ve *Tezkire-i Devletşah*' indan sonra yine o çevrede yazılan bir başka tezkire ise Türkçedeki pek çok türde ilk çalışmanın sahibi olan Ali Şir Nevayî' ye (1441-1501) aittir; *Mecâlisü'n-nefâis* (y.1491). Mukaddime ve yazarın meclis adını verdiği sekiz bölümden meydana gelen eser, bu haliyle Câmî ve Devletşah' ın eserlerinin benzeridir. Tezkirede şairler her mecliste kronolojik olarak sıralanmıştır. *Mecâlisü'n-nefâis* de Herat, Horasan ve Azerbeycan' da yaşayan ve çoğu Farsça yazan 455 şaire yer verilmiştir. Bunlardan 43 ü Türk veya Türkçe yazan isimlerdir. Nevayî, bu şairler hakkında uzun uzun bilgiler vermemiş, çoğuna ancak bir iki satır yer ayırmıştır. Eserinde büyük şairlerin iki, üç beytini, diğer şairlerin de birer beytini örnek olarak verir. *Mecâlisü'n-nefâis*, Çağatay edebiyatı ve İran edebiyatı için çok mühim bir kaynaktır. Fakat asıl önemli yanı Anadolu' da meydana gelen tezkirelere modellik etmiş olmasıdır(İpekten vd. 2002: 9).

Anılan bu üç eser, Herat' ta yazıldıkları için Herat ekolü tezkireleri olarak adlandırılırlar. Bu ekolün başlıca temsilcileri olan Câmî, Devletşah ve Nevayî, ortaya koydukları eserlerle daha sonra Osmanlı ülkesinde çıkacak Tezkire-i şûara türünü derinden etkilemişlerdir.

Çağatay Edebiyatında Nevayî ile başlayan gelenek kısa bir süre sonra Osmanlılara geçti. Biyografi bağımsız bir yapıya kavuşmadan önce umûmî tarihlerin içinde yerini aldı. Bu anlamda ilk dönem tarihlerinin hemen hepsinde biyografiye rastlamak mümkündür. Umûmî tarihler dışında bizde müstakil biyografi kitabı olarak kaleme alınan ilk örnek, Lami' nin *Nefahâtü'l-üns*'ün tercüme ve zeylini ihtiva eden *Fütûhu'l-mücâhidîn li Tervîhi Kulûbi'l-müşahidîn* (y. 1520) adını taşıyan eseridir. Şairler tezkiresi olarak Anadolu' da ilk, Türk edebiyatındaki ikinci örnek ise Sehî Bey tarafından kaleme alındı. Sehî Bey ve onu izleyen ilk dönem biyografi yazarları, kendilerine Herat ekolü eserleri ni örnek almışlardır. Bu örnek alış bir taklit değildir, asırlarca sürececek bir geleneğin başlangıcıdır. Zaten genel görüntüsüyle Arap ve Fars edebiyatları etkisiyle gelişen tezkire,

Anadolu’ da hükümler olan devletler ki, bunların içerisinde Selçuklular da var, Osmanlılarda olduğu gibi kendine ait güçlü bir gelenek oluşturamamıştır. Sehî Bey’ den XX. yüzyıla devamlılığı ve kalitesiyle esin kaynaklarını da geride bırakan tezkirecilik, Osmanlı coğrafyasında gelişen bütün sanat ve bilim aktiviteleri gibi bir gelenek halini almıştır. Bu devamlılık elbette siyasi yönetimin istikrarına ve sahiplenmesine de bağlıdır. Osmanlı bu yönüyle İslâm medeniyeti çerçevesinde gelişmiş, gelişim sürecinde kendine has özellikler kazanarak bugün kullandığımız şekliyle klasik hususiyetler kazanmış bir medeniyettir ve bu dönem içerisinde verilen eserler de bu medeniyet gibi kendine ait hususiyetleriyle özeldir. İster yukarıdaki anlamda klasik dönemi ister günümüz edebiyatını göz önüne alalım ortaya konan edebi eserlerin hiçbiri tezkire kelimesiyle karşılanan eserlerin tesir ve kapasitesine sahip değildir. En azından onlar kadar tek olma hususiyeti taşımazlar. Bu yönüyle tezkire bir milletin geçmişi ve geleceği arasında paha biçilemez bir önem taşır. (İpekten vd. 2002: 10-11)

Heşt Behişt, her sosyal kuruluşun kendine has bir tarih ihtiyacının varlığını ortaya çıkarmış olan eser olarak tanımlanabilir. XV. yüzyılda nazire mecmualarında kendini göstermeye başlayan biyografik bilgilerin derlenip toplanması onunla gerçekleşmiştir. Kendisinden elli yıl sonra yazılan Gelibolulu Âlî’ nin *Künhü’l-ahbâr* adlı eserinde Anadolu tezkireciliğinin geçmişi hakkında dikkate değer bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler içerisinde tezkireciliğin *Heşt Behişt* le başlatılmış olması eserin önemini bir kez daha ortaya koyar sanırım. Tezkirenin önsözünde eserin yazılış sebepleri ve kimlerden etkilendiği hakkında bilgiler verilir. Buna göre, Câmî, Devletşah ve Alî Şir Nevâyî tezkirenin esin kaynaklarıdır. Eser sekiz tabakadan oluştuğu için ismi *Heşt Behişt* tir. Sehî Bey, ele aldığı şairlerle ilgili olarak, adı-mesleği-ölüm tarihi-mezar yeri-eserleri-eserlerinden örnekler şeklinde sıralanabilecek bilgileri verir. Sözü uzatmayı sevmediğini yanında yetiştirdiği Necâtî hakkında verdiği iki sayfalık bilgiden de anlaşılmaktadır. Eseri oluşturmaktaki amaçlarından birini tezkirenin ön sözünde “şairlerin unutulmaması” olarak ifade eder. “*Hâtır-ı fâtire hutur ve halecan ve dil-i nâşâde mürur ve güzerân iderdî ki, memleket-i Rûm’da izhâr u iştihar bulan fudalâ ve şuara azizlerin adına dahi*

bir risale olsa ki mürûr-i zamanla bunların ismi, rûzgar-ı gaddar ve çerh-i sitemkâr eliyle zeman defterlerinden hakk ve devrân ceridelerinden münfek olmayup nesyen mensiyya ferâmûş olmasa." Tezkirenin diğerk önemli bir hususiyeti de yalın bir dili olmasıdır. Ondan sonra yazılan eserlerle mukayese edilemeyecek ölçüde sade ve samimi bir dil ve üsluba sahiptir. Yurt içi ve dışında tespit edilebilen on dokuz nüshası vardır (Kut vd 1978; İsen 1998).

Sehî Bey'den sonra özellikle Latifi ve Âşık Çelebi şair biyografilerinin çok başarılı örneklerini verdiler. Latifi bizde türle ilgili olarak ilk kez tezkire adını kullanan yazar olmuştur. Onu izleyerek daha sonra bu vadede eser veren on üç yazar da eserine tezkire adını vermiştir (İpekten vd. 2002; 10). Tezkire türü, geniş zaman dilimi içinde farklı görünümeler kazanır. Bu eserler Herat ekolü tezkirelerini kendilerine örnek almakla birlikte, başta tertip tarzı olmak üzere bir çok değişikliğe de uğramışlardır. Herat tezkireleri tasniflerini tabaka üzerine kurarken bizde bu yöntemi Latîfi çok pratik bir şekilde dönüştürmüş ve şairleri alfabetik olarak sıralamaya başlamıştır. Latifi' den sonra bu usul, küçük istisnaları dışında Türk tezkireciliğinin vazgeçilmez tertip tarzı olmuştur. Her ne kadar bu tertip tarzı fikri Âşık Çelebi'ye aitse ve kendisinden önce başka Müslüman biyografi yazarlarınca kullanılmışsa da Türk tezkirecilik tarihinde ilk uygulayıcısı Latifi' dir. Eser bu haliyle klasik biyografinin sınırlarını çizmiş, Âşık Çelebi ve antoloji tipi tezkireler hariç kendinden sonraki biyografi yazarlarının büyük bir kısmına örnek olmuştur. Sehî Bey' in kısa tuttuğu biyografıyı biraz daha geliştirmiş, anekdotlar biraz daha sıklıkla görülmeye başlamıştır. Şairleri objektif olarak değerlendirmekle kendinden sonrakilere yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Sehî' de görülen sade dil Latîfi' de de vardır. Bu yönüyle o zamanlar moda olmaya başlayan süslü dil savunucuları tarafından eleştirilir. Âli, eserinde Latîfi tezkiresinin o güne kadar yazılmış en mükemmel tezkire olarak zikreder. Eser, *Heşt Behişt*' ten sekiz sene sonra kaleme alınmıştır. Tezkirenin ön sözünde Sehî de olduğu gibi, "*Vilâyet-i Rûm şairlerin ve Türki ibaret nazımların*

zıkr olunan üslûb üzre ismi ve resmi ile tahrîr ve tezkîr idüp her birinin kemiyet ve keyfiyetin ve isti'dâd ve isti'tâ'atin bâzil-i faka ve alâkadri't-tâka ayan ve beyân idem. Tâ ki bunların dahi hayır duadan yâd ve ruhûh-ı revânlan şâd olmasına mûcib ü bâis ola" yazılış sebebi hakkında kısaca durur. Eserde gözle görülür bir ölçü fikri vardır. Bu ölçü şair seçiminde ve değerlendirmesinde kendini gösterir. Latîfi, eserinin başında belirttiği ölçülere uymuş, tezkire üzerinde çalışanlara göre şairlere değerleri kadar yer vermiştir. Latîfi tezkiresinde üzerinde doktora çalışması da yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalara göre tezkirenin, 20' si yurt dışında 70' i Türkiye' de bulunan toplam 97 nüshası tespit edilmiştir. (Canım 2000; İsen1999).

Âşık Çelebi yüzyılın üçüncü eseridir. Başlı başına bir ekol olan Âşık Çelebi, tertip tarzı ve geniş biyografik yapısıyla özel yeteneklere ihtiyaç gösterdiğinden kendisinden sonra pek takipçi bulamamıştır. Tezkiretü'ş-şuarâ, Âşık Çelebi Tezkiresi ve yazarının tabiriyle Tevârih-i-şuarâ isimleriyle tanınır. Eserde ilk şiiirden Osmanlıya, Osman Gazi' den Kanunî' ye kadar geniş bir yelpazede bilgi ve görüşler aktarılır. Biyografiler I. Murat dönemi şairleriyle başlar. Çelebi eserini hazırlamadan önce ilk tezkireleri tetkik etmiştir. Latîfi kendi fikri olan harf sıralamasını daha önce kullandığından ebced harfleri sırasıyla şairleri sıralamayı tercih etmiştir. Tezkireler içerisinde bu sıralamayı kullanan tek örnektir. Eserde 426 şairin biyografisi yer alır. Biyografilere şairleri tanıtıcı beyitlerle başlaması da Çelebi' ye ait bir hususiyettir. Ele aldığı şairlerin sosyal hayatları, psikolojik durum ve tahlilleri ile devrin sosyal olayları hakkında aktardıkları başka kaynaklarda rastlanamayacak ölçüde hacimlidir. Bu yönüyle hem eleştirilmiş hem de kendini örnek alabileceklerin önünü kesmiştir. Tezkirenin 11 tanesi yurt dışında olmak üzere 29 nüshası tespit edilmiştir (Kılıç1994).

Bağdat doğumlu Ahdî tarafından kaleme alınmış olan *Gülşen-i şuarâ* devrin dördüncü tezkiresidir. Eser bir mukaddime ve dört bölümden oluşur. Şair biyografileri dördüncü bölümde yer alır. Bu bölümde harf sırasına göre tasnif edilmiş 382 şair yer alır. İlk üç bölümde sırasıyla padişahlar-şehzadeler, bilgin şairler, defterdar-sancak beyleri yer alır. Bağdat ve civarında yetişen ve diğer tezkirelerde yer almayan 175 şair hakkında da bilgi vermesi dolayısıyla da önemlidir. Tezkirede şair seçiminde bir ölçüt yoktur; kabiliyet hissettiği, şiirle ilgisi olduğunu bildiği veya duyduğu isimleri de eserine almış ve 381 şair hakkında bize bilgi ulaştırmıştır. Solmazın yaptığı çalışmada eserin 7 si yurt dışında olmak üzere 19 nüshasını tespit etmiştir.(Solmaz 2005)

Devrin bir diğer tezkiresi, bilgin ve soylu bir aileden gelen Hasan Çelebi' nin yazmış olduğu *Tezkiretü's-şuarâ* dır. Soylu bir aileden gelmiş olması şiir dünyasıyla yakın bir irtibat kurmasını sağlamıştır. Şair olan ve şiire önem veren babası ve atalarının anlattıkları ve kendi yaşantısıyla bir asırlık bir dönemin bilgilerine tanıklık etmiştir. Kendinden önceki tezkirelerde bulunmayan 122 şair hakkında bilgi verir. Dili zamanın anlayışına uygun olarak ağır, secilidir. Anlaşılmayı zorlaştıran dil yapısı aşırı övgü ve gereksiz bilgiyle birleşince anlam kaybolur. Eser bir mukaddime ve takip eden üç bölümden oluşur. I. bölümde padişahlar, II. bölümde şehzadeler yer alır. III. bölümde 627 şairden bahsedilir. Sungurhan' ın doktora çalışmasında, yazarının el yazısıyla yazılmış ilk haliyle birlikte 33 ü yurt dışında olmak üzere 97 nüshasının olduğu ifade edilmiştir.(Kutluk 1989; Sungurhan (Eyduran) 1999)

Yüzyılın altıncı tezkiresi Beyânî' nin kaleme aldığı *Tezkiretü's-şuarâ* dır. Müellifi diğer tezkire yazarlarından ayıran ilk özelliği bir divanının bulunmayışıdır. Zevk için veya nazire için yazılmış birkaç güzel şiiri vardır. Bu uğraşısını da tasavvufla ilgilenmeye başladıktan sonra tamamen terk etmiştir. Eserde dönemin ağır dil anlayışı görülmez. Bir rivayete göre Hasan Çelebi tezkiresini görmüş, çok

beğendiği tezkireyi özetleyerek kendi eserini oluşturmuştur. Bununla birlikte tezkire üzerinde yapılan çalışmalara göre Hasan Çelebi’ de olup Beyânî’ de bulunmayan pek çok şair vardır. Tezkire düzeni, aynı şairlerle ilgili olarak verilen örnek ve anekdot farklılıkları da tezkireler arasındaki farklardan sayılabilir. Tezkirede 377 şairin biyografisi yer alır. Bilinen üç nüshası vardır (Kutluk 1997; Sungurhan (Eyduran)1994).

Âlî, yüzyılın son tezkire yazarıdır. İstanbul’ un fethine kadar birinci dereceden önceliği olan merkezlerden biri konumundaki Gelibolu’ da dünyaya gelen Gelibolulu Âlî,tezkirelerde yer alan 31 şairiyle Osmanlı medeniyetine kültürel katkısıyla ilk sıralarda yer alan bu şehirden ilmi ve kültürel yönden çok istifade etmiştir. En önemli eseri olan “Kühü’l-Ahbâr” genel bir tarihtir. Arap ve Fars edebiyatındaki örneklerine benzeyen bu eser içinde yer alan 305 şair hakkındaki biyografik bilgiyle tezkirelerle birlikte değerlendirilmeyi de hak etmiştir. Biyografik bilgi verdiği şair sayısıyla dönemi diğer tezkirelerine yakındır. Seçici tutumu, şair sayısını düşürmüştür. Tezkirelerden tertip şekliyle ayrılır. Şairler yaşadıkları dönemin padişahlarıyla ilgili bölümün sonunda verilmiştir. Bu bölümlerde dönemin önemli isimlerinin biyografilerini de bulmak mümkündür. Biyografileri uzun tanımlamalardan, kendince gereksiz bilgi ve teferruat olan anekdotal bilgilerden arındırmıştır. Dil dönemin ağır, secili yapısına göre daha sade, kısa ve anlaşılırdır. Eser bir mukaddime ve takip eden dört bölümden oluşur. Gelibolulu Âlî,döneminde şiir konusunda otoritelerden biri olarak bilinir. Eserini oluşturmadan önce tarihler ve tezkireler hakkında detaylı bir inceleme yapmıştır. Bu incelemeleri ardından tarihler içerisinde “Tâcü’t-Tevârîh”, tezkireler içerisinde “Latîfi tezkiresi” ni çok beğendiğini ifade etmiştir(İsen 1994; 23). Sehî tezkiresini ilk olduğu için zikreder. Beyânî ve Ahdî tezkirelerini dikkate değer bulmaz, Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi tezkirelerini dil ve verdikleri bilgi yönüyle abartılı ve yanıltıcı bulur. Hatta Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi’yi yalancılıkla suçlar. Buna rağmen Âşık Çelebi ve Latîfi’nin müsbet

yanlarını alarak eserinde bir sentez yapar (İsen, 1994; 25-27). Ele aldığı şairlerin eserlerine müdahale eden, eleştirel bir üslubu vardır. (İsen, 1994; 30-32).

Türk edebiyatında bilinen tezkireler şunlardır:

Ali Şir Nevayî	:Mecâlisü'n-nefâis
Sehî Bey	:Heşt-Behişt (Bihîşt)
Latîfi	:Tezkire-i şuarâ
Aşık Çelebi	:Meşâirü'ş-şuarâ
Hasan Çelebi	:Tezkiretü'ş-şuarâ
Ahdî	:Gülşen-i şuarâ
Beyanî	:Tezkire-i şuarâ
Âlî	:Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı
Sadıkî	:Mecmaü'l-havâs
Riyâzî	:Riyâzu'ş-şuarâ
Fâizî	:Zübdetü'l-eşâr
Rıza	:Tezkire-i şuarâ
	:Tezkire-i şuarâ
Âsım :	:Zeyl-i Zübdetü'l-eşâr
Güffî:	:Teşrifâtü'ş-şuarâ
Mûcib	:Tezkire-i şuarâ
Safayî	:Tezkire-i şuarâ
Sâlim	:Tezkire-i şuarâ
Belîğ	:Nuhbetü'l-âsâr li Zeyli Zübdetü'l-eşâr
Safvet	:Nuhbetü'l-âsâr fi Fevâidi'l-eşâr
Râmiz	:Âdâb-ı Zurefâ
Silahdarzade	:Tezkire-i şuarâ
Esrar Dede	:Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye
Akif	:Mir'ât-i-Şi'r
Şefkat	:Tezkire-i şuarâ

Esad Efendi	:Bâğçe-i Safâ-endûz
Arif Hikmet	:Tezkire-i şuarâ
Fatîn	:Hâtimetü'l-eş'âr
Tevfik	:Mecmua-i Terâcim
Mehmed Tefvik	:Kâfile-i Şuarâ
Fâik Reşad	:Eslâf
Mehmed Sirâceddin	:Mecma'-ı şuarâ
Ali Emîrî	:Tezkire-i Şuarâ-yı Amîd
Aga Muhammed	:Riyâzü'l-âşıkîn
M. Kemal İnal	:Son Asır Türk Şâirleri
Nail Tuman	:Tuhfe-i Nailî (İpekten vd. 2002: 11-12)

I. BÖLÜM
İÇERİK TASNİFİ

A. ZÂTÎ

a. Hayatı¹

- İsmi Bahşî' dir (S: 264; L: 262).
- Kendisi adım İvaz'dır dermiş, adım doğumuma tarih düşmüştür (B: 97)
- Halkın dediğine göre Zâtî'nin gerçek ismi Satılmış' tır. Halk onu Satı olarak değiştirir (ÂÇ, s. 889)
- Zâtî, şiirdeki kabiliyetini fark edip kendine mahlas aramaya başladı, Satı'yı değiştirip onu Zâtî yaptı (AÇ, s. 889)
- Bazılarına göre ismi Satılmış'tır. Çizmeci olduğundan Satı olarak bilinir. Sonradan şairliğe heves ederek adındaki Satı'yı Zâtî' ye çevirmiştir (GA, s. 215)
- Ama benim kendisinden öğrendiğime göre *Sene sitte ve seb'in semaniye* doğum tarihidir ve asıl adı İvaz'dır. Hem İvaz ismi doğum tarihime düşülmüş bir tarihtir (AÇ, s. 889; GA, s. 215)
- Bazı dirayet sahiplerinin rivayet ettiğine göre kendisi, *Sene sitte ve seb'in semaniye* de doğdum derdi. Adım İvaz'dır. Adım doğumuma bir tarihtir derdi (HÇ, s. 397)
- Bu takdirde vefatı ki, *isna ve hamsin ve tis'amie* dir. Yetmiş altı yıl yaşamıştır (AÇ, s. 889)

¹ Köprülü, s. 381-389 arasında Hayâfiyle ilgili bilgi verir. Tezkirelerde yer alan bilgilerin önemli bir kısmını buraya almamıştır. Hayatına dair bir bilgi yoktur. Devrin durumu ve Zâtî'nin yeri; Hayâfiyle ilişkileri; eserleri şeklinde sınıflandırılacak bilgiler bulunur.

- Doğum yeri Balıkesir'dir (S, s. 264; HÇ, s. 397; A, s. 304; B, s. 97)-(Banarlı, s. 572).
- Karesi yöresinden Balıkesir adlı bir şehirdendir (L, s. 262; AÇ, s. 888; GA, s.215)
- Gençliğinde zanaatla uğraşır, çizmeci, derbeder görünüşlü, halktan biriydi (L, s. 263)
- Zanaat erbabı bir çizmeci imiş (AÇ, s. 888)
- Çizmeciydi. Elden geldikçe geçimini sanatıyla sağlardı (HÇ, s. 397)
- Gençliğinde çizmecilikle uğraşmıştır. Devlet büyüklerinden iltifatlar görmüş bu sanatı bırakmıştır (B, s. 97)
- Zâtî, Balıkesir' de bir çizmecinin çocuğuydu. Asrın akademik hayatının şiire, kültüre ve sanata sürükleyen o müsbet zorlaması olmasa, şüphesiz, bir çizmeci olarak kalması da mümkündü (Banarlı, s. 572)
- Şiire kabiliyeti olduğunu fark edince İstanbul'a gelmiş, remil öğrenmiş, Edirne ve İstanbul'da ömrünü geçirmiştir (AÇ, s. 888)
- Öyle lüzum etmiş, baş üzere bir yere gidip, mekân edinip, belagatin pınarı, kaynağı olayım. Fasihlerin pazarına dükkân açayım. Bu düşüncelerle İstanbul'a gelip, vatan edinmişti (HÇ, s. 398)- (Banarlı, s. 573)
- İstanbul'a geldiğinde hünerli ve irfan sahibi insanlarla birlikte olmuş, onlarla devamlı bir bağ kurmuş ve sohbetlerinde bulunmuştu (HÇ, s. 398)
- Şeyh Vefa'ya bağlı derviş, ehl-i tarîk bir kişidir (S, s. 265;)
- Tabiatı kusursuzdur, zihninin letafeti çok yüksektir (S, s. 264;)
- Zâtî'nin sağır olduğu söylenirdi. Bu durumu bilmeyenler onun, işine gelmeyenleri duymazlıktan geldiğini sanırdı (GA, s. 216)

- Zâtî, sağırđı. Dost sohbetlerinden tam tat alamazdı. Bunun yanında fakirdi. Kendi geçimini sağlamak zorundaydı. Zamanının çoğunu iâşesini temin için ayırmak mecburiyetindeydi. Bu yüzden şiirle uğraşmaya pek az zamanı kalırdı. Bir özrü daha vardı ki, makam, mansıb ve ilimden de yoksundu. Bu yüzden halkın nazarında yeri düşüktü ve bu onu çok üzerti. Çok güzel söz söylemesi gerekliydi ki halk onu kabul etsin. Geçimde o kadar sıkıntı çekiyordu ki, yirmi akçeli müderrislere, otuz akçeli kadılara ve bazı danişmendlere dahi kasideler veriyordu. O kadar ki kasidesinin rayici bir floriye kadar inmişti. Bu yüzden kasidelerinin pek çoğu iki-üç günde oluşturulmuştu. Bazen onu sevenler gelirler ve ona hediyeler verirlerdi, o da bu hediyeler karşılığında hediyesine göre murabba veya gazel söylerdi. *Ahmed ü Mahmud* isimli eseri dahi böyle bir hediye karşılığında söylenmiştir. (AÇ, s. 891)

- Sağırđı (Banarlı, s. 573)
- Belki bir esnaf çocuğu olmanın verdiği düşünce ile hayatını yine bir dükkan açarak kazanma yolunu seçmiş; önce Beyazıd Camii avlusunda, sonra İbrahim Paşa Hamamı civarında bir dükkan açmıştı

(Banarlı, s. 573)

- Zâtî gayet fakirdi. Hazanda kuvvetli rüzgarla yapraklarını döken ağaçlar gibi paraları saçılmış, cebinde parası olmayan gönlü yaralı bir aşıktı. Kendi geçimini kendisi sağlamaya mecburdu. Malı mülkü de olmadığı için gayet fakirdi. Şairlerin geneli günlerini böyle geçirdiğinden Zâtî' nin fakirliği ön plana çıkarılacak kadar değildi. Üçüncü olarak Zâtî' nin memuriyeti, rütbesi yoktu. Devlet idarecilerinin kendisine iltifat etmemesinden mutsuz, mahzundu.

Key şi' r-i ter engîzed hâtır ki hazîn başed (HÇ, s. 399-400)

- Merhumun sağırılık, fakirlik, ilim ve makamdan yoksun olması onun karşısındaki insanlara karşı belini büküyordu. Fal bakmak ve geçimini temin etmek için dükkânda beklemek zorundaydı. Eğer bu mecburiyetler olmasa,

her açıdan bulunduğu yerin on misli makamlarda ve yerlerde olurdu. Gidip evinde otursa kimse onu arayıp sormazdı. Remmal dükkânı onun için de kendini avuttuğu ve geçimini sağladığı bir yerdi. Fal bahanesiyle şairler onun yanına giderler, şiirlerini gösterirlerdi. Zâtî de bunlardan kendine hisseler çıkarır bir nevi hazıra konardı. O kadar çok şiir getiren vardı ki Zâtî, şiir dünyasına hakimdi. (AÇ, s. 892)

- Zâtî ilimle fenden bir şey bilmezdi. Çok az Farsça bilirdi. Şiir ona Allah vergisi idi (AÇ, s. 889)
- Zâtî, mederese tahsili görmüştür (Banarlı, s. 572-573)
- Yaşamının sonlarında devlet büyüklerinin iltifatlarından mahrum kalınca yokluk ve yoksulluğa düşmüş, geçimini remmallıkla –falcılık- sağlamaya çalışmıştır (B, s. 97)
- Kendisindeki şiir kabiliyetini anlayınca ömrünün bir kısmını şiir sanatını öğrenmeye ayırdı. Müneccimzâde’ den falcılığı öğrenip bu yola girdi (L, s. 263)
- Remil ilminden haberdardır, amma kendi talihi bir türlü sıkıntılardan kurtulmamıştır (A, s. 304)- (Banarlı, s.573; Köprülü, s. 383)
- Onun dükkanı devrinin söz bilir kişilerinin toplandığı bir yerdir. Herhangi bir şair, hoş bir anlam bulsa önce ona gösterip rızasını almadan başkalarına okumazdı (B, s. 97)- (Banarlı, s. 573)
- Ecel onu İstanbul’da yakalamıştır (AÇ, s. 888)
- 1546 vefat etti. Merhumun vefatına çok tarih denmiştir. Zuhûrî-i Acem demiştir, “Eş’âr kaldı yâdigâr” deyip, “İydî Sühanver geçdi” demiştir. Bir tarihte Abdî demiştir, “Şu’arâ yârı dünyeden göçdi.” tarihini söyledi. (AÇ, 900; HÇ, s. 407)
- 953 (1546) da ölmüştür. “Eş’ârı kaldı yâdigâr” ölümüne düşülen bir tarihtir (B, s. 97)

- Sene sülüs ve hamsin ve tisamie hududunda dünyadan göçtü Yetmiş yedi yıl ömür sürdü. Edirne Kapı mezarlığında Keşfi ve Basîrî’ nin mezarlarının yanına defnedildi (GA, s. 218)
 - İstanbul’ da ölmüş, Edirne Kapı dışında, Eyüb’ e giden yol üzerindeki kabrine gömülmüştür (Banarlı, s. 573)
 - Abdî isimli bir şair “Suhanver göçdi” tarihini, Zuhûrî isimli bir acem şairi de “Eş’ ârı kıaldı yâdigâr” tarihini demişlerdir (GA, s. 218)
- Benim ta’ miye dediğim tarih budur.

Âh kim ğayet nuhûset üzre oldı hâl-i nazm
 Kıur’a-i mevt aña düşdi gitdi ol remmâl-ı nazm

Korqaram pâyâna irdi ola diyü sâl-ı nazm
 Bilmezem şimden girü nice ola ahvâl-i nazm

Bir yıl evvelden bilüp bu derdi ehl-i hâl-i nazm
 Didiler târîh için Zâtîye gitdi Zâl-i nazm

Peyk-i şeb irdi fenâ mülkinden irgürdi peyâm
 Geldi iklîm-i ‘ademden inhinâ virdi selâm

Kul “.....” idüp iqbâl-i tâm
 Vird ü zikri mect olmuşdı dilinde şubh u şâm

Mâ-ğaşal bir yıl öñürdi işi olmuşdı temâm
 Anuñ için didiler târîh gitdi Zâl-ı nazm

Bir seher gördüm gelür bir âşinâ-yı ğam-güsâr
 Didüm ahvâl-ı cihân eţvâr-ı ‘alemden ne var

Âh idüp didi kıanı ol şâ'ir-i pür-iķtidâr
Ol sühanver göçdü vü eş'ar kıaldı yâdigâr

Ben didüm ben bir yıl evvelden dimişdüm âşikâr
Anuñ için didiler târiķ gitdi Zâl-i nazm (AÇ, s. 905)

Zâ'fı olmışdı kıavî ĝâyet za'îf idi kıuvâ
Pîr olduĝın bilüp mevt aña dikmişdi 'aşâ
Lâzım olduĝın görüp 'azm-i güzergâh-ı fenâ
Didi ben şâkirdüne bir yıl öñürdi 'Âşıkâ
Ölmedin işideyüm târiķ-i mevtüm di baña
Ben daķı didüm aña târiķ gitdi Zâl-i nazm

Çünkü Zâtî eyledi bu dehr-i fânîden güzër
Gerçi bir târiķdür mevti cihâna ser-te-ser
Her hünerver itmek için lîk izhâr-ı hünër
Birbirinden öñürdüp didiler târiķler
Cümlesinden bir yıl öñürdi dimiş 'Âşık meĝer
Anuñ için didiler gitdi Zâl-i nazm (AÇ, s. 906)

Devlet Erkanıyla Münasebetleri

- Gençliğinde devlet büyüklerinden iltifatlar görmüş çizmecilik mesleğini bırakmıştır. Yaşamının sonlarında devlet büyüklerinin iltifatlarından mahrum kalınca yokluk ve yoksulluĝa düşmüş, geçimini remmallıkla –falcılık-saĝlamaya çalışmıştır (B, s. 97)

- Sultan Selim'in tahta çıkması dolayısıyla kendisine bir kaside vermiş, bu kaside sultanın da hoşuna gitmiştir (GA, s. 216)

Şitâ vücûd-ı nebâtâtı eylemişdi 'adem
Yine vücûda getürdi bahâr-ı 'Îsâ-dem (AÇ, s. 893; HÇ, s. 893;
GA, s. 216)

İdinse girdüni remmâl reml aña kıalmaz²
Sürâdıķât-ı ğuyûb içre hîç sırr mübhem (AÇ, s. 893; HÇ, s. 401;
GA, s. 216)

Bir beyti de buydu:

Fiĝân-ı velvele-i bülbülân şaĝn-ı çemen
Kamu mekîn ü mekân-ı semâyı itdi aşamm (AÇ, s. 894)

bu mahlas beytini de okudum. Paşa dedi ki, sen burada üç mahlas vermişsin biri asam (sağır), biri remmal (falıcı), biri Zâtî. Ondan sonra benim yakın arkadaşı olmama izin verdi. Envai çeşit yiyecekler, kıyafetler verdi.

(AÇ, s. 893-894; HÇ, s. 401; GA, s. 216)

- Sultan Bayezid Han'a bir kaside sunmuştur. Kasidenin sanatlı, yeni mazmunlarla donanmış olduğunu gören sultan kendisine iltifatta bulunmuş, Zâtî' ye makam verilmesini emretmiş, Hüseyin Ağa isimli bir yardımcısını da bu işin takibiyle görevlendirmiştir. Vezirler dahi bunu uygun bulmalarına

² *Kitâb-ı dânişini kim ki görse kıalmaz aña* Aşık Çelebi, s. 893

rağmen sağrlığından ötürü vakıf işlerinden daha yüksek bir makamı kendisine uygun görmemişlerdir. Bursa'da yirmi beş akçe ile kendisine mütevellilik görevi verilmiştir, Zâtî bu görevi reddetmiştir

(GA, s. 216)- (Banarlı, s.

573)

- Veziriazam Âli Paşa bir yandan, Müeyyedzade, Tacizade Cafer ve Kadri Efendi diğeri bir yandan ikram ve iltifatlarıyla Zâtî'yi sevindirirlermiş

(GA, s. 217)

- Devlet erkanının bu iltifatları yanında saltanattan her bahar iki bin akçe caize ve her bayram süslü kıyafetler gelirmiş

(GA, s. 217)

- Bir defasında ipek kumaşlı bir kıyafet arzu etmiş ve devlet erkanına bir kıt'a yazmıştır

(GA, s. 217)

b. Şairliği

- Anadolu şairlerinin ustalarından olan Zâtî'dir (HÇ, s. 397)
- Şiire kabiliyeti vardı. Kendi de şiire meyilli idi. Çizmecilik yaparken de eli değdikçe şiirle uğraşırdu (HÇ, s. 397-398)
- İstanbul'a geldiğinde hünerli ve irfan sahibi insanlarla birlikte olmuş, onlarla devamlı bir bağ kurmuş ve sohbetlerinde bulunmuştu. Bu dostluklar sonrasında belagat pazarında satılacak malları ortaya çıkmaya başladı. Fesahat ehline kabul görüp şairlikte şöhret ve itibar kazanmaya başladı. İsmi duyuldu (HÇ, s. 398)
- Gazellerinde özel anlamlar vardır. Ayrıca kimsenin şiirinde kullanmadığı atasözü ve deyimler de çoktur (S, s. 265)
- Şiirleri makbul, beyitleri sanatludur (S, s. 265).

- Şiiri kuvvetli ve metindir (AÇ, s. 889)
- Şiir şimdiki zamanda nazik, ay gibi latiftir. Zâtî'nin şiiri nefis manalı, akar su gibi edalı, süslü, kuvvetli, edebi sanatlarla örülü (tevriye ve iham) zamanın parlak şairidir (HÇ, s. 398).
- Şiir alanında devrinin en büyük şöhretlerinden biridir (S, s. 265)- (Banarlı, s. 573)
- Şimdi gerçek şudur ki, şairler garip manalar bulmada, güzel ifadeler oluşturmada, tevriye, istihdam, tecnis, iham gibi sanatlar kullanmada bir yol tutmuşlar ve bu yolda ilerlemektedirler. Fakat Osmanlı şairleri içerisinde, mesnevi tarzında Şeyhi, kasidede Ahmed Paşa ve gazelde Necati vardır. Zâtî buna göre şairlerin şeyhlerinden, düzgün konuşan, sağlam şiir sahiplerindendir (AÇ, s. 889)
- Şiirde garip manaları, kendine has hayalleri ve sanatları şiirde o toplamıştır. Zâtî'den başkasında da bu birlikteliği görmek mümkün değildir, varsa da Zâtî'ye galip gelmesi mümkün değildir (AÇ, s. 890)
- Zâtî'nin şiirinde söz yapısı kuvvetli, şiirinin yapısı sağlam, garip manalarla ve hayallerle donatılmış, eşi benzeri olmayan bir şairdir (HÇ, s. 398)
- Lakin bazı soğuk, köylü edalı, zamanının düşük şiir zevkini yansıtan, hünerden, letafetten ve nezaketten yoksun manalarla örülü şiirleri makbul değildir
Egerçi ba' z-ı şî' ri kem edâdur
Degül ğam ' aybsuz çünki Hudâdur (AÇ, s. 891; HÇ, s. 398-399)
- Söz azığı ona Allah'ın (Ezel Dağıtıcısı) bir kısmeti ve bağışdır (L, s. 262)
- Şairliği başkaları çalışmakla elde ederler fakat ona bu kabiliyet yaratılıştan verilmiştir (zâtîdir) (HÇ, s. 397; B, s. 97; GA, s. 215)
- Necâtî'den sonra Anadolu vilayetlerinin ustası ve gazel şairlerinin öncüsüdür (L, s. 262)

- Bazıları yeni mana oluşturması sebebiyle ona ikinci Necâtî demişlerdir
(L, s. 262)
- Pek çok gazeline sanatkârca ifadeleri herkesten üstündür
(L, s. 262)
- Onun kadar gazel ve kaside yazmak Anadolu şairlerinden hiç birine nasip olmamıştır
(L, s. 262; B, s. 97)
- Çok bir malı, makamı olmayan Zâtî, şiirle uğraştığından ve uzun bir ömre sahip olduğundan şairlerin en büyüğünden en küçüğüne bir çoğuyla sohbet ettiğinden, şiirler verip aldığından onlardan çok istifade etmiştir ve bu tecrübelerini paylaşan bir öğretmen olmuştur (AÇ, s. 890)- (Banarlı, s. 573)
- Zâtî, sağırdı. Dost sohbetlerinden tam tat alamazdı. Bunun yanında fakirdi. Kendi geçimini sağlamak zorundaydı. Zamanının çoğunu iaşesini temin için ayırmak mecburiyetindeydi. Bu yüzden şiirle uğraşmaya pek az zamanı kalırdı. Bir özrü daha vardı ki, makam, mansıb ve ilimden de yoksundu. Bu yüzden halkın nazarında yeri düşüktü ve bu onu çok üzerdi. Çok güzel söz söylemesi gerekliydi ki halk onu kabul etsin. Geçimde o kadar sıkıntı çekiyordu ki, yirmi akçeli müderrislere, otuz akçeli kadılara ve bazı danişmendlere dahi kasideler veriyordu. O kadar ki kasidesinin rayici bir filoriye kadar inmişti. Bu yüzden kasidelerinin pek çoğu iki-üç günde oluşturulmuştu. Bazen onu sevenler gelirler ve ona hediyeler verirlerdi, o da bu hediyeler karşılığında hediyesine göre murabba veya gazel söylerdi. *Ahmed ü Mahmud* isimli eseri dahi böyle bir hediye karşılığında söylenmiştir. (AÇ, s. 891)- (Banarlı, s. 573)
- Eğer onunla ilgilenilseydi, Câmi ve Nevâî zamanında gelseydi, geçim derdi bulunmasaydı ve işitme kuvveti yerinde olsaydı ortaya koyduğu eserlerle kendinden önceki ve sonraki şairler onun seviyesine ulaşamazlardı.

Şöhretiyle bu alanın yegânesi olurdu. Dünya çok uzun yıllar beklemeli ki onun gibi bir şair daha gelsin (L, s. 262-263)

- Mana yaratıcı ve güzel ifade kullanmakta Hassân-ı Sâni idi (L, s. 263)
- Uzun ömrü ve kuvvetli zekasıyla ilginç şeyler öğrenmiş, gayretini şiire sarf etmekle sayısız yeni anlam ve sanatlar bulmuştu (L, s. 263)
- Gazel tarzında onun herkesten fazla meziyetlerinin olduğu ve tartışılmaz üstünlüğü olduğu açıktır (L, s. 263)
- Hayâlî, önceleri Zâtî'yi taklit edermiş, hatta gazellerinden birini tahmis etmiştir ve bu da divanında vardır. Zâtî' den başkasının gazelini de tahmis etmemiştir. Adı geçen gazelin matlaı budur:
N'olduñ inlersin felek her-câyi cânânuñ mı var
Her maqâmı seyr ider bir mâh-ı tâbânuñ mı var (AÇ, s. 898; HÇ, s. 408; A, s. 307)³
- Ama daha sonra aralarına bir düşmanlık girdi. Birbirlerinin sözlerinde kusur arayan iki düşman oldular. (AÇ, s. 898)
- Edebi sanatları kullanmada da mahirdi, öyle ki çağının şairleriyle arasında deniz ve nehir kadar fark vardı (L, s. 263)
- Üç bin gazeli vardır. Fakat bunlardan bin tanesi, seçilmiş kırk kasideyle birlikte diğerlerinden ayrılmış örnek nitelikli şiirlerdir (L, s. 264)
- Ömrü boyunca binlerce gazel, yüzlerce kaside söylediği rivayet edilen şairin bütün şiirlerini bir araya toplayan bir divana rastlanmamıştır (Banarlı, s. 573)
- Atasözleriyle yeni ve çok manalar yakalamış, bunlardan hayaller kurmuş ve şiirine yansıtmıştır (L, s. 265)

³ Banarlı, s. 384-385 (Hayâlî'nin Necâtî'nin tesirinde olduğu, bazı eserlerinde Fuzûlî tesiri görüldüğü, bu tesirin Bağdatta Fuzûlî ile görüşmelerinin ardından gelişmiş olmasının kuvvetle mehtemel olduğu, kendini yaşadığı devrin en büyük şairlerinden saydığı, bir şiirinde Necâtî'nin yerine kendisinin kaim olduğunu söyleyerek Zâtî'ye ehemmiyet vermediğini vurguluyor.)

- Şiir tekniği bakımından devrinin şairlerinden üstündür. Bu yüzden şairlerin üstadı denilebilir (B, s. 97)
- Şiirleri renkli, aşıkane edalı, yeni manalarla doludur. Dönemin şairlerinin sultanıdır (A, s. 304-305)
- Şairliği bakımından onu meşhur İran şairlerinden Şeyh Kemal Hocendi'ye benzetirler (L, s. 266)
- Şiir dünyası onun şiirleriyle doludur. Şiirleri herkes tarafından bilinir, okunur (A, s. 305; B, s. 97)
- Onun şiiri herkes tarafından bilinirdi. Kendini anlatmaya tanıtmaya ihtiyacı yoktu. AÇ, en güzel şiiriniz hangisidir dediğinde bu matla'ı okuduğunu hikaye eder.
Düşdüm nişân-ı pây-ı seg-i dil-ber üstine
Ol gönca gördi didi yüzün güller üstine (L, s. 264; AÇ, s. 901; HÇ, s. 407; A, s. 306; B, s. 98; GA, s. 218)
- Zenginlere, devlet erkanına kaside veya nazire lazım olsa önce onun kaside ve gazellerine müracaat ederlerdi. Kimsenin anlayamadığı hayalleri ve anlamları küçük bir gayretle çözerdi (AÇ, s. 891)
- Onun dükkânı şairlerin toplanma yeridir. Bütün şairler söyledikleri şiirleri onun yanına giderler, şiirlerini gösterirlerdi. Zâtî, söylemeden de şiirlerini başkasına göstermezlerdi, alıp satmazlardı. Zâtî'nin bu şiirlerin makbul olanlarından bazılarının tamamını, bazılarının da bir kısmını alırdı. Onlardan çok istifade etmiş, bunlardan kendine hisseler çıkarmış, yeni manalar kazanmıştır. Şiir dünyasına hakimdir (AÇ, s. 890-892; HÇ, s. 400)-(Köprülü, s. 381)
- Bazılarına göre Bâkî, Zâtî'nin talebelerindendir, şiir sanatını ondan öğrendiler. "Zehî ma' lum şâhib-hüner zehî şâkird" İşte hüner sahibi bir öğretmen ve onun öğrencisi, mısra'ının da Bâkî'nin talebeliğine işaret ettiğini ifade ederler (GA, s. 215-216)-(Banarlı, s. 572)

- Beş yüz kadar kasidesi vardır. Üç bin gazeli ve mesnevi tarzında Şem'ü Pervâne adlı on iki bin beyitlik bir kitabı mevcuttur (S, s. 264)
- Yaşlılık döneminde söylediği şiirler Şebistan-ı Hayâl üslubunda ve muamma tarzında olup çok sanatkârca ifade edildikleri için anlaşılmaları zordur
(L, s. 265-266)
- Diğer şairlerle aralarında geçen latifeleri bir araya getirilmiştir
(L, s. 266)
- Üç bin gazeli, beş yüz kasidesi, bin kadar da rubâi ve kıt'ası vardır. Şehrengiz ve lugazları dışında mesnevi olarak Ahmed ile Mahmud hikayesi, Siyer-i Nebi'si, Me-lid'i, seven ve sevilen hallerinin anlatıldığı Şem ü Pervâne'si, Hüsrev ü Şirin tarzında Ferhadnâme'si vardır (L, s. 262)
- Şem ü Pervâne ve Ahmed ü Mahmud adlı mesnevileri, Edirne Şehrengizi, Siyer-i Nebi ve Mevlid' i vardır (Banarlı, s. 573)
- Kendisinden işittiğime göre bin altı yüz den fazla gazeli, dört yüzden fazla kasidesi vardır. Bunun yanında Şem ü Pervâne isimli beş bin beyit bir kitabı ve Ahmed ü Mahmud isimli iki bin beyitlik başka bir kitabı vardır. Manzum olarak tertip edilmiş bir çok küçük kitabı vardır ki, yağmalansa bile başkalarının ortaya koyduğu şiirlerden çok fazla olduğu muhakkaktır
(AÇ, s. 890; HÇ, s. 399; B, s. 97)
- Bin yedi yüz gazeli, dört yüzden fazla kasidesi ve kitabı, Şem ü Pervâne isimli bir manzum risalesi vardır (GA, s. 216)
- Şem ü Pervâne adlı eserinde meydana getirdiği değişik anlam ve kafiyeler ona hastır (S, s. 264-265;)
- Şem ü Pervâne adlı mesnevisi son derece sanatlı bir şekilde kaleme alınmıştır. İlk beytinden son beytine kadar her beyt güzel, eşsiz, büyüleyici bir manzumudur. Ama şiir sanatı akında bilgi sahibi kişilere göre maksadını anlatmakta üslup ve olay örgüsünde o kadar başarılı değildir
(L, s. 265)

- Zamanın şairlerinden Revâni, Ferrûhi, Mesîhi, Şem'î ve Âhî ile toplanıp şiirler okundu, sohbetler edildi. Bu sırada Hallac Zâtî geldi, Necâtî kim olduğunu sordu. Mecliste bulunanlar Zâtî derler diye onu methettiler. Gerçek Zâtî zannederek ondan şiirlerini okumasını istedi. Şiirlerini duyunca öfkeleni ve Hallac Zâtî'yi meclisten kovdu ve eğer şimdi Edirne'ye padişahın yanına gidiyor olsam bir kaside ile bu durumu kendisine iletir, Zâtî gibi bir şair varken bunun gibi küstahların onun mahlasını kullanmasının yasaklanmasını sağladım dedi (AÇ, s. 888-889)

c. Şiirleri

c.1. Ortak Şiirler

Mürğ-ı zerrîn-per zümürüd-âşiyân lü'lü-ğidâ

Bâl açup uçmağ diler her şubh kûyuñdan yaña (L, s. 264; A,b-2/305)

Ķâmetüñ ey bostân-ı lâ-mekân pîrâyesi

Nûrdan bir servdür düşmez zemîne sâyesi (L, s. 264; AÇ, 900; HÇ, 409; A,305; B,98; GA,217)- (Banarlı, s. 573)

Yûsufi gerçi görenler ellerini keddiler

Gün yüzüñi gördi vü şakğ oldu bedrûñ âyesi (L, s. 264; AÇ, 900; HÇ, 409; GA,217)- (Banarlı, s. 573)

- Dir görenler sen meh-i bedrûñ münevver hüsünü
Süd yirine nûr emzirmiş meger ki dâyesi (L, s. 264; AÇ,b-32/900)
- Raķîb-i zâğ elinden bir tezerv-i şîve-kâr aldum
Daħî ben şahbâz-ı   aşķ olaldan bir şikâr aldum⁴ (L, s. 264; AÇ,b-36/901; HÇ, B-14/407; A,b-14/306 ; B,b-2/98; GA,b-15/218)
- Düşdüm nişân-ı pâ-y-ı seg-i dilber üstine
Ol ğonca gördi didi yüzüñ güller üstine (L, s. 264; AÇ,b-35/901; HÇ, B-12/407; A,b-6/306; B,b1/98; GA,b-14/218)
- Beni kurbânuñ idin çalma bıçağuñ ğaneme
Ne bilür yoluña cân virmege ol bir meleme (L, s. 265; A,s.306)
- Egerçi ba  z-ı şîî ri kim edâdur
Degül ğam   ayıbsuz çünkü Hudâdur (AÇ, s. 891; HÇ, s. 399)
- N'olduñ inlersin felek her-câyi cânânuñ var
Her maķâmı seyr ider bir mâh-ı tâbânuñ var (AÇ, s. 898; HÇ, s. 408; A,s. 307)
- Eş  arı kıaldı yâdigâr (HÇ, s. 407; B, s. 97; GA, s. 218)
- Ben ey erkân-ı devlet kılzum-i dürr-i ma  ânîyem
Sipâhî ceng-cûya yaraşur yeşil kızıl kemhâ (AÇ, s. 894; GA, s. 217)

⁴   Adû-yı zâğ elinden bir tezerv-i şîve-kâr oldum

Daħî ben şâh-bâz-ı   işķ olaldan bir şikâr oldum A,s. 306

- Bize pür mevc mâî şûf luţf eyleñ disüñ gören
Nesîm-i luţf-ı şâh ile bugün mevc urdı bir deryâ (AÇ, s. 894; GA, s. 217)
- Serverâ bir bende-i bî-ķayd imiş ķapuñda ‘adl
Tutamazdı anı zincire çeküp Nûşirevân (AÇ, s. 895; GA, s.216)
- Şitâ vücûd-ı nebâtâtı eylemişdi ‘adem
Yine vücûda getürdi bahâr-ı ‘Îsî-dem (AÇ, s. 896; HÇ, s. 403; GA, s. 216)
- İdinse girdüñi remmâl ķuĥl aña ķanmaz
Suradıkât-ı ġuyûb içre hîç sır mübhem (AÇ, s. 893; HÇ, s. 401; GA, s. 216)
- Menzîlüñ tîr-i du‘â-veş mâverâ-yı nüh-sipih
Ķarinüñ ‘arş-ı mu‘allâdan mu‘allâ pâyesi (AÇ, s. 900; GA, s. 217)
- Evvel ü âĥir nazîrüñ yoķ senüñ zâtuñ durur
Ĥatm-i cümle enbiyâ kevn ü mekânüñ dâyesi (AÇ, s. 900; GA, s. 217)
- Âĥiret bâzârına varduķda eyler fâ’ide
Naķd-i ‘ıŝķuñdur anuñ kim serverâ sermâyesi (AÇ, s. 900; GA, s. 217)
- Bâġ-ı cennetde ümîdüm bu durur kim Zâtîyi
Cümle mü’minlerle ol serv idine hem-sâyesi (AÇ, s. 900; GA, s. 217)
- Mebde’-i bünyâd-ı Êâlem menşe-i âĥir zamân
Sâye-i ‘arş-ı a‘lâ seyyâĥ-ı mülk-i lâ-mekân (AÇ, s. 900; GA, s. 217)

Bir şadef idi cihanda ay u gün oldı dü-nîm

Ol şadefden sen zühûra geldüñ ey dürr-i yetîm (AÇ, s. 900; GA, s. 217)

Eli altında olma kimsenüñ hâtem gibi zinhâr

Kimesne dimeye tâ kim gözüñ üstünde çaşuñ var (AÇ, s. 901; HÇ, s. 408; GA, s. 218)

Yanınca sâyesi seyr eyler ol servüñ hemân tenhâ

Şalınur sâye sultânı gör ol serv-i revân tenhâ (AÇ, s. 901; GA, s. 218)

c.2. Yalnız Bir Tezkirede Geçen Beyitler

‘Âşıkı çün bî-vücûd itmek olupdur hâk saña

Biz ‘adem mülkine maħmil bağladuğ yâ hû saña

Çün gidersin bir tölî iç bari andan git dedim

Götürüb ol dem ayağı didi kim yâ hû saña (S, s. 265)

Didüm leb-i yâķûtuña hâat gelmiş ey yâr

Didi ki diye kıara haberden daħi nen vâr

Ķânûmı revân eylemege tîrûn ucından

Zaħmın gibi ‘âlemde nice ağızı kızıl vâr (S, s. 265)

LATİFİ

Nice dönmek gerek bu çarh-ı devvâr
Ki bir anuñ gibi ola bedîdar (L, s. 263)

Şa'irân zerrât ol bir mihr idi
Ġayrılarla қаtırât ol bir baħr idi (L, s. 263)

Қudret eliyle şâhib-i ħammâm-ı nüh-қıbâb
Sâbûn-ı şubħ ile düzûp uçırdı bir ħabâb (L, s. 264)

Bulsavuz dipdiri yerdük ol şehüñ қurbânını
Bizden öñdin aña қurbân itdügiyçün cânını (L, s. 264)

Seħer şahrâya 'azm itdüm murâdum bir şikâr oldı
Görindi ol elif қâmet murâdum âşikâr oldı (L, s. 264)

Ĥoros-ı 'arşuñ efgânum ħuzûrını uçumışdur
Kevâkib leşker âh-ı seher-gâhum göçürmişdür (L, s. 264)

Âhumuñ meskeni yoқ saқf-ı semâdan ġayrı
Yaşumun menzili yoқ taħt-ı serâdan ġayrı (L, s. 265)

Şanmañuz kim қocalıқ бүkdi belin Zâtînuñ
Naқd-i 'ömrini yitürdi eġilip anı arar (L, s. 265)

Tâlib olsam bulmayam mı sen büt-i ra' nâyı ben
Bu meşeldür Tañrısın bulur nigârâ isteyen (L, s. 265)

- Bir siyeh perçemlü yaluñ yüzli yâr
Sîm-sîmâ hûb zerrîn tâc-1 vâr (L, s. 265)
- Şehr-i Şâmuñ şâhı giymiş tâc-1 zer
Her yaña otağ ile eyler sefer (L, s. 265)
- Bir nefes peyk-i şaba anı eger
Taşra bulsa hanedan tâcın kıpar (L, s. 265)
- Şubh irişse uyur ol hâba varur
Yine bir zengî irişür uyarur (L, s. 265)
- Figân itdürdi mûsikâra ol yâr
Lebinde bir güzel garrâ beni vâr (L, s. 266)
- Piristû-beççeler açup dehânı
Şanasın ben görüp eyler figânı (L, s. 266)
- Biri kızzâzdur ‘ Abdîdür ismi
Harîre ta’n ider terlikde cismi (L, s. 266)
- Temâşâ eyledüm düğme dikerken
Görinür ilüğü barmaqlarından (L, s. 266)
- Biri şerbetçi-zâde kıand-i lezzet
İçürmişdür fuķâ‘ a ağızı şerbet (L, s. 266)
- Meger kim ağızı yâr ile nizâ‘ a
Düşüpdür şerbeti kıoydı fuķâ‘ a (L, s. 266)

Hişârından ki bir taş olsa nâzil
Eger kim gice gündüz gitse biñ yıl (L, s. 266)

İrişmez menzil-i keyvâna ol taş
Felek ol yire anuñçün eger bâş (L, s. 266)

Bilmeyen ‘ andelîbi serçe şanur
Türk billûrı görse şırça şanur (L, s. 267)

Ma‘ cûncı Keşfi’ye ne var ol hoşçada didüm
Kalmadı nesne şatdum anı beng idi didi (L, s. 267)

İşüñ işdür Zatiyâ bir kâmile alduñ k‘ anuñ
Kim görürse tonı naşşını anuñ bâş indürür (L, s. 267)

Karardup bağruñı bükmiş belüñi evlilik Keşfi
Görenler beñzedür seni iki boynuzlu bir yaya (L, s. 267)

AŞIK ÇELEBİ

Bunı didi bilürdi hadd-ı zâtı
Ki çenberde hallâc idi Zâtî (AÇ, s. 888)

Zâtîye şî’r Hudâ dâdıdur
Şu‘ ara pîri vü üstâdıdur (AÇ, s. 889)

Şafâ-yı şafvet rûyet şîfât-ı gülistân dâred
Hevâ-yı cennet gûyet hayât-ı câvidân dâred (AÇ, s. 889)

- Şafâ-yı şafvet-i rûyuñ şıfât-ı gülistân ancak
Hevâ-yı cennet-i kûyuñ hayât-ı câvidâñ ancak (AÇ, s. 889)
- Cihân üstâd-ı olan şimdi şâ‘irlerde Zâtîdür
Haķîkat şî‘r ğayre ‘ârız ammâ aña zâtîdür (AÇ, s. 890)
- Her zemân bir yâr-ı hecrin gösterür devrân baña (AÇ, s. 892)
- Uçmasun yañluş haberler ol hümânuñ üstine
Âşiyân-ı zâga varmak düşmez anuñ üstine (AÇ, s. 893)
- Figân-ı velvele-i bülbülân şahñ-ı çemen
Kamû mekîn ü mekân-ı semâyı itdi aşamm (AÇ, s. 894)
- Dürr-i dendânuña benzetmese ey ağzı şadef
Baħrũn urmazdı şaba şuretine hışm ile kef (AÇ, s. 895)
- Dost cân naķdini çaldurduğmı añdı meger
Kulağum çinlâyuben kızdı yüzüm nitteki def (AÇ, s. 895)
- Şevķımız gün gibi gökde kamere vire ziyâ
Göñlimüzden toğa ger ol kamer-i burc-ı şeref (AÇ, s. 895)
- ‘Işķ ile cân virenũn yoğsa namâzın mı kıılır
Zâtî kirpükleri olmiş o nigârũn şaf şaf (AÇ, s. 895)
- Faķr ile geldi faķr ile gitdi
Faķr ile bitdi faķr ile yitdi (AÇ, s. 898)

- Aklıuğda sen pilâv ben şarıluğda zerde
Hem-sofra olalum gel bir hoş latîf yerde (AÇ, s. 898)
- Maĥbûb yufka içre bir puĥte mâkiyân-veş
Ġâyet lezîz olur sen olursañ ehl- i perde (AÇ, s. 898)
- Kûy-ı nigâra gitsem n'ola râķîb ile ben
Merġûb olur ziyâde acı başal seferde (AÇ, s. 898)
- Kelle-i 'uşşâķ şatılmaz kesâdı var kıatı
İşlemez oldu muĥabbet şehrinüñ der-ĥânesi (AÇ, s. 898)
- Yigitlük cevherin elden yitürdüm ĥasretâ kıanı
Egilüp arardum şimdi bulamam n'eyleyem anı (AÇ, s. 899)
- Pîrlikde yine Zâtî tâze dükkân açmışsın
Dükkânın terk idüp ġayrı yire kaçmışsın (AÇ, s. 899)
- Pîr iken ol genci yir içinde maĥzûn eyledük (AÇ, s. 899)
- Eyü adı kıazan dünyâda kâmillerle hem-dem ol
Seni mûm ile tâ kim okıyalar ĥatı-ı ĥâtemvâr (AÇ, s. 901)
- Dile peykânlaruñ gönder baña dil yardımın itsün
Nice şerĥ eylesün bu deñli derdi bir zebân tenhâ (AÇ, s. 901)
- Senüñ çağ Nûĥ gibi 'ömrüñ olsun isterüm Ĥaķdan
Benüm fülk-i vücûdum rûzgârı geldi yapraķdan (AÇ, s. 901)

- ... top bizüm ile figân u nâle kılmakdan
Degüldür bahş̄e kabıl bilürüz biz anı kundağdan (AÇ, s. 901)
- Zahmum ağılarsa oğnuñdan yire ғанın dökeyüm
Âl ile bağlayayum ben anuñ otın ekeyüm (AÇ, s. 902)
- Sanma zühd çün şoğar misvâkı şûfi başına
Diş biler   aşıklarunñ helvâsına vü aşma (AÇ, s. 902)
- Yüzünü göremezüz bâd-ı şabâ gibi yürür
Kıymasun atına ol rûğ-ı revân cân götürür (AÇ, s. 902)
- Almasun ağızına ağızla berâberlik sözin
Zerre-i nâ-çize dek kûçek mi şanur kendözin (AÇ, s. 902)
- Şu   indan şebüm rûz u düğânından günüm dündür
Ne gicem gicedür âhum odından ne günüm gündür (AÇ, s. 902)
- Gözlerümden uçurur uyğuş hayâl-i zülf-i yâr
Âşiyândan ürkidür gûyâ ki gelse murğ-ı yâr (AÇ, s. 902)
- Gerçi öpsem didüğüm müzesinüñ kebkebidür
Kimse diş koyuramaz aña demür leblebidür (AÇ, s. 902)
- Dâmenüm hecrüñde itdi dürlü gevherlerle pür
Çeşmesâr-ı eşkümünñ olsun öninden şonı gür (AÇ, s. 902)

- Ğurre olma ħüsne incitme igen ‘ aşıkıların
Bir gün ola diyeler kıanı o ğarrâluqların (AÇ, s. 902)
- Dün geldi şehâ ğonce dağı mülk-i ‘ ademden
Bir zerre nişân virmedi çok şordum o femden (AÇ, s. 902)
- Bir laķab kıor işiden ey ğonce feryâdum benüm
Ĝülşen-i ħüsnünde olmışdur hezâr adum benüm (AÇ, s. 902)
- Ĥaţţ-ı ğül-bûy-ı rûĥ-ı yâr açar ğönlümüzi
Ey benefşe erem eyle üzöl eñseñ ğörelüm (AÇ, s. 903)
- Bir perişan seyr ğördüm ħâbda vaķt-i seĥer
Sünbül-i ruĥsâr-ı dil-ber târmâr olmış meĝer (AÇ, s. 903)
- Yire atdılar kesüp ucın ğören şanur şehâb
Meclis-i eflâkde bir şem’ uyardı çıķdı âĥ (AÇ, s. 903)
- Varın idün luţf idüp ol pîr olası Ni’mete
Ķurnaya şu aķıdalum futa asun ħalvete (AÇ, s. 903)
- İstikâmet metâ‘ ı ħâceleri
İtmezünler diyârı Rûma sefer (AÇ, s. 904)
- Bu metâ‘ eyler anada ħâcesini
Ĥûr u mezmûm u uğrıdan bedter (AÇ, s. 904)
- Âferîn ol şâ‘ irün şabrına ki ğâĥ-ı ħıţâb
Ķaţı söz işitdüĝince virür âheste cevâb (AÇ, s. 904)

Ey Mesîhî her biri ‘arz uğrısı ‘ayyârdur
Şehr-i şî’rûñ şâhısûñ bir dürlü dağı oldı iş (AÇ, s. 904)

Mülk-i nazm-ı Zâtînüñ uğurlayup ma’naları
Girüben dîvânuña tebdîl-şûret eylemiş (AÇ, s. 904)

Haraca gitmek isterseñ yarar yoldaşlarla git
Revânî boğ yidi çoğdur şaşın yolda seni yirler (AÇ, s. 904)

Qazâ gelmezdi nâ-ehle Revânî
Saña geldi şıdı şeytân ayağı (AÇ, s. 904)

Ferîdî miskîni bûstâncılar yağmurda gördükçe
Yüzi şol çârdağ altına be-hey miskîn sıkın dirler (AÇ, s. 905)

Râstî bu şeklinüñ murdâr ağaçdan farkı yok
Mağlasın bildem ‘aceb niçün Sehî dir ol pelîd (AÇ, s. 905)

‘Andelîb-i egerçi şâ’ir çoğ
Senden artuğına kûşşum dimezem (AÇ, s. 905)

Âh kim ğayet nuhûset üzre oldı hâl-i nazm
Qur’a-i mevt aña düşdi gitdi ol remmâl-ı nazm
Qorqarum pâyâna irdi ola diyü sâl-ı nazm
Bilmezem şimdengirü nice ola aḥvâl-i nazm
Bir yıl evvelden bilüp bu derdi ehl-i hâl-i nazm
Didiler târîḥ için Zâtîye gitdi Zâl-i nazm

Peyk-i şeb irdi fenâ mülkünden ırgürdi peyâm
Geldi iqlîm-i ‘ ademen inhinâ virdi selâm
Kul idüp iqbâl-i tâm
Vird ü zikri mect olmuşdı dilinde şubh u şâm
Mâ-ھاşal bir yıl öñürdi işi olmuşdı temâm
Anuñ için didiler târîh gitdi Zâl-ı nazm

Bir seher gördüm gelür bir âşinâ-yı gam-küsâr
Didüm ahevâl-ı cihân etvâr-ı ‘ alemde ne var
Âh idüp didi kanı ol şâ‘ ir-i pür-iqtidâr
Ol sühanver geçdi vü eş‘ ar kaldı yâdigâr
Ben didüm ben bir yıl evvelden dimişdüm âşikâr
Anuñ için didiler târîh gitdi Zâl-i nazm (AÇ, s. 905)

Za’fı olmuşdı kavî gâyet za‘ if idi kuvâ
Pîr olduğın bilüp mevt aña dikmişdi ‘ aşâ
Lâzım olduğın görüp ‘ azm-i güzergâh-ı fenâ
Didi ben şakirdine bir yıl öñürdi ‘ Âşıkâ
Ölmedin işideyüm târîh-i mevtüm di baña
Ben dahi didüm aña târîh gitdi Zâl-i nazm

Çünkü Zâtî eyledi bu dehr-i fâniden güzër
Gerçi bir târîhdür mevte cihâna ser-te-ser
Her hünerver itmek için lîk izhâr-ı hüner
Birbirinden öñürdüp didiler târîhler
Cümlesinden bir yıl öñürdi dimiş ‘ Âşık meger
Anuñ için didiler gitdi Zâl-i nazm (AÇ, s. 906)

HASAN ÇELEBİ

Key şî' r-i ter engîzed hâtır ki hazîn başed (HÇ, s. 400)

Faķîh-i medrese dey mest bûd u fetvâ dâd
Ki mey harâm velî bih zi-mâl-i evķâf est (HÇ, s. 402)

Görmesem bir gün yüzüñ ey meh beni ğam öldürür
Ger görmesem zevķ ü şâdî gördüğüm dem öldürür (HÇ, s. 407)

AHDİ

Şimdi eş' âruña Zâtî n'ola raĝbet yoĝ ise
Her biri sen öliceķ dürr-i yetîm olsa gerek (A, s. 305)

Seni ol at ki ey server-i hûban götürür
Ey meded kıyma anı sürme yazuķ can götürür (A, s. 305)

Dilber şunaydı destini devlet vireydi el
Çirkin yüzümi aña süreydüm güzel güzel (A, s. 306)

Dâ'imâ ayaĝuña düşer yürür dil dostum
Ol ĝarîbe düşdüğünce merķamet ķıl dotum (A, s. 306)

Şebdîz-i haķķ-ı dil-ber tozup tozup geleden
Gül-gûn-ı eşķ-i ' âşık tutup tutup yeñilmez (A, s. 306)

Didüm ey dost raķîbi baña öster kerem it
Nâz ile ol gözümüñ nûrı eyitdi gözi yoķ (A, s. 306)

- Ey boyı serv-i sehî zülfeynüñ iki dâldür
Yata yata ‘ârızuñ âbında olmış âbnûs (A, s. 306)
- ‘İlm-i ihfâda belün ağzuñ ile eyledi baḥs
Hiç ağzuñ belüñe virmedi bir zerre vücûd (A, s. 306)
- Bakduḡca yüzlerüne tutarlar ellerini
Yüz tıtdılar cefâya feryâd ellerinden (A, s. 306)
- Şîşe-i hicr olsa yirüm n’ola mânend-i gül-âb
Ey felek bir tâze ter gülden çıkarduñ sen beni (A, s. 306)
- Ey ‘andelib âh u fiġândan ne fâ’ide
Verdüñ kulaġın eyledi âb-ı ġurûr berk (A, s. 306)
- Beñzüñi ey bûtsan bâd-ı ḡazan mı itdi zerd
Yohsa başı ṡaşra bir serv-i ḡurâmânuñ mı var (A, s. 307)
- Aġlayup feryâd idersin her seḡer ey ‘andelib
Ḥâr ile hem-sâye olmuş verd-i ḡândânuñ mı var (A, s. 307)
- Yoluña cânım revân itsem gerek cânâ didüm
Yüzüme biñ ḡıṡm ile baġdı didi cânuñ mı var (A, s. 307)
- Zülf-i dil-ber gibi ey Zâtî perîṡansın yine
Cevr-i bî-ḡadd yohsa bir yâr-ı perîṡânuñ mı var (A, s. 307)

ALİ

Zehî ma' lum şâhib-Hüner zehî şâkird (GA, s. 215)

(İşte hüner sahibi bir öğretmen ve onun öğrencisi)

Serverâ bir bende-i bî-ğayd imiş kapuñda ' adl

Ṭutamazdı anı zincire çeküp Nûşirevân (GA, s. 216)

Şitâ vücûd-ı nebâtâtı eylemişdi ' adem

Yine vücûda getürdi bahâr-ı ' İsi-dem (GA, s. 216)

İdinse girdüñi remmâl kuñl aña kıanmaz

Suradıkât-ı ğuyûb içre hiç sır mübhem (GA, s. 216)

d. Anekdotlar

1

Sultan Mehmed Camii'inde Halac Zâtî denilen bir müezzin vardı. Onun da mahlası

Zâtî olduğu için Zâtî şu beyti demiştir

Bunu didi bilürdi ḥadd-ı zâtı

Ki çenberde ḥallâc idi Zâtî (AÇ, s. 888)

2

Rivayet ederler ki, Sultan Mahmud Edirne’de bulunan Sultan Beyazıd’ı ziyaret edip, ona kaside sundu. Kendisine yüklü miktarda caizeler verildi. Manisa’ya dönmek üzere memnun bir şekilde Edirne’den ayrılıp ve İstanbul’a uğradı. Zamannın şairlerinden Revâni, Ferrûhi, Mesîhi, Şem’î ve Âhî ile toplanıp şiirler okundu, sohbetler edildi. Bu sırada Hallac Zâtî geldi, Necâtî kim olduğunu sordu. Mecliste bulunanlar Zâtî derler diye onu methettiler. Gerçek Zâtî zannederek ondan şiirlerini okumasını istedi. Şiirlerini duyunca öfkeleni ve Hallac Zâtî’yi meclisten kovdu ve eğer şimdi Edirne’ye padişahın yanına gidiyor olsam bir kaside ile bu durumu kendisine iletir, Zâtî gibi bir şair varken bunun gibi küstahların onun mahlasını kullanmasının yasaklanmasını sağladım dedi (AÇ, s. 888-889)

3

Bir gün kendisine neden bir makam ve mansıb sahibi olamadığımı sordum. Şöyle ifade etti. İstanbul’a geldiğim zaman merhum Sultan Beyazıd devriydi. Ulemaya, şairlere hediyelerin-ihsanların bolca verildiği bir devirdi. Sultana şitaiyeler, bahriyeler, kasideler verdim. Onun gibi Âlî Paşa’ya da kasideler verdim.

Şitâ vücûd-ı nebâtâtı eylemişdi ‘adem

Yine vücûda getürdi bahâr-ı ‘İsâ-dem (AÇ, s. 893; HÇ, s. 893; GA, s. 216)

İdinse girdüni remmâl reml aña almaz

Sürâdıat-ı gıyûb içre hîç sırr-ı mübhem (AÇ, s. 893; HÇ, s. 893; GA, s. 216)

Bir beyti de buydu:

Fiğân-ı velvele-i bülbulân şahn-ı çemen

amû mekîn ü mekân-ı semâyı itdi aşamm (AÇ, s. 894)

bu mahlas beytini de okudum. Paşa dedi ki, sen burada üç mahlas vermişsin biri asam (sağır), biri remmal (falıcı), biri Zâtî. Ondan sonra benim yakın arkadaşı olmama izin verdi. Envai çeşit yiyecekler, kıyafetler verdi. Padişaha da yılda üç kaside vermeme emretti. Birini nevruzda verdik, diğerlerini bayramlarda. Nevruzda verdiğim kasidelerin karşılığı olarak iki bin akçe caize aldım. Hatta bir bayramda kasidemi kendilerine iletirken bu kıtayı da ekledim,

Ben ey erkân-ı devlet kılzum-i dürr-i ma'ânîyem

Sipâhî ceng-cûya yaraşur yeşil kızıl kemhâ (AÇ, s. 894; GA, s. 217 b-4)

Bize pür mevc mâî şûf luţf eyleñ disün gören

Nesîm-i luţf-ı şâh ile bugün mevc urdı bir deryâ (AÇ, s. 894; GA, s. 217 b-5)

Âlî Paşa kıtayı görüp defterdara Zâtî'ye bir sof verin diye emir verdi. O kıtadan sonra bir de sof hediye edilmeye başladı. Vezirlerin arasına girer oldum. Devamlı meclislerine, toplantılarına dahil oldum. Hersekzade, çok hürmet ederdi. Ben, Âlî Paşa'nın, Hersekzade, Kazasker Hacı Hasanzade ve Müeyyedzade'nin lutfuna; Nişancı Tacizade Cafer Çelebi'nin hediyelerine alışmıştım. Müreffeh bir hayatım vardı. Kadri Efendi o vakitlerde danışmend idi. onunla kederimizi, sevincimizi paylaşırdık. Ayasofya hücrelerinde Şeyh Vefa dergahında olurduk. Tahtakale'de toplanırdık. Efe meyhanesinde sohbet ederdik, dimağımızı her şeyden arındırırdık. Sevinç ve huzur akardı üzerimize. Ağa yokuşunda çeşmeleri bol bir yerde ağaç gölgesinde dinlenirdik. Oraya vardığımızda Kevser havuzuna varmış gibi sevinirdik. Oradan Tacizade'yi hep birlikte selamlardık. Bazen bir merhaba bazen şiirle. Oradan da evlerimize ya da cananlarımızın yanına giderdik. Piri Paşa dahi bu sıralarda henüz defterdardı. O da diğer paşalar gibiydi. Ben de ona bir kaside söyledim ki, girizgahı buydu:

Ğonce cüzdânını aç defter-i ezhâr-ı çıkar

Oldı Pîrî Çelebi devlet ile defterdâr (AÇ, s. 895; HÇ, s. 402)

bunu görünce hoş gördü. Bu halde padişah gazeller istedi. Yeni söylemiş olduğum gazelleri bir araya toplayarak kendisine ilettim. O kadar ihsanda bulundu ki zenginliğe erdik. Benim verdiğim gazelleri incelerken bu fâ'iyye gazelini görmüş ki tamamı budur:

Dürr-i dendânuña benzetmese ey ağzı şadef

Baħrũn urmazdı şaba şuretine hışm ile keş (AÇ, s. 895)

Dost cân naħdini çaldurduğmı añdı meger

Ķulađum çinlâyuben kızdı yüzüm niteki def (AÇ, s. 895)

şevkımuz gün gibi gökde şamere vire zıyâ

Göñlimüzden toğa ger ol şamer-i burc-ı şeref (AÇ, s. 895)

‘Iřķ ile cân virenũn yoğsa namâzın mı kıılır

Zâtî kirpükleri olmiş o nigâruñ şaf şaf (AÇ, s. 895)

bu beyti okuduğunda

Baña geldi zühd libâsını şabâ itdirici

Zâhidâ hırķaya çek bařuñı mânend-i keşef (AÇ, s. 895; HÇ, s. 403)

padişah ‘‘Görün bakın alemde mana tükendi derlerdi, haşa mana tükenir mi. Dünya dolu mana dolu, hüner manayı bulabilmektedir. Elbette Zâtî’ye bir memuriyet versinler.’’ diye Kapağası Hüseyin Bey’e emir verdiler. Hüseyin Bey de fermanı vezirlere duyurur. Vezirler beni çağırıp, sende sağırlık var. Bu memuriyete manidir. En iyisi sana güzel bir vakıf verelim dediler. Bursa’da ve ilerisinde yirmi, otuz akçelik vakıflar önerdiler. Gördüm ki, İstanbul’daki dostlarımdan ayrılacağım kabul etmedim. Sultan Beyazıd’dan sonra fitneciler Âlî Paşa’yı şehit ettiler. Müeyyedzade ve Tacizade de görevlerinden azledilince çaresiz, arkasız kaldım. Fakirlik içinde

geçim derdiyle remilcilik yapmaya başladım. Sultan Selim Padişah olduğunda ona bir kaside verdim. İçinden bu beyti beğendi:

Serverâ bir bende-i bî-ķayddur ķapuñda ‘ adl

Ṭutamazdı anı zincire çeküp Nûşî-revân (AÇ, s. 896; ; HÇ, s. 403; GA, s.216)

Beni yükseltmeyip caizemi yükseltti. Boşalan köylerden bir köy verin diye emir verdi. Anadolu Kazaskeri Tacizade Cafer Çelebi’ye o köylerden birini bana vermesi emredildi. Bir gün beni yanına çağırđı. Boş köylerin isimleri geldi, gel münasip olanlardan birini al dedi. Baktım köylerden biri Bursa’dan Şeyh Hasan yerine gelmiş. Bana bu köyü verin dedim. Ya Hasan ne yesin dediler. Zehir yesin dedim. Bir başka köy memleketimiz Balıkesir’den Leglek Seydi denilen bir şahsın yerine gelmiş. Bunu verin dedim. Leglek ne yiyecek dediler. Yılan yesin dedim. Bu latifelerin ardından Leglek’in yerini bana verdiler. On bir bin beş yüz akçe geliri vardı. Uzun bir zaman bununla geçindim. Sultan Selim genelde tahtında oturmazdı. Ekseri saltanatını fetihlerde geçirdi. Müeyyidzade ve Tacizade vefat etti. Ben gene arkasız kaldım. İyi işim bozuldu. Sultan Süleyman zamanı oldu. Hemen kendisine kasideler verdik. Kasidelerimiz kabul gördü. Caizeler verdi ve muradımıza ulaştık. İbrahim Paşa vezir olduğunda Keşfi’nin kardeşi Hasbî’ye öfkelenip onu ömür boyu hapse mahkum etmiş. Keşfi’nin ısrarı ve zorlamasıyla Basirî, Kandî, Keşfi ve diğer şairlerle beraber toplanıp vezirin yanına vardığımızda bize kırıldı. Daha sonra Kandî’nin şekerci dükkânı taşlanıp ne var ne yok kırıldığında tekrar toplanarak İbrahim Paşa’nın yanına vardığımızda kabul etti. Biz de kendisine kasideler verip hem gönlünü hem de caizeleri aldık. Amma Hayâlî’ nin nifak sokmasıyla, beni bu hale koyduğunuz için sizlere kırgınım, kıskançlığınızdan beni tenhada hicv eden şiirler söyler, açıkça beddualar edermişsiniz dedi. Bize karşı kalbi kırılmıştı Hatta düğün yaptığında kendisine kaside ilettim. Kasideyi okuduğumda kasideyi şöyle söyleyin diyerek Hayâlî’nin o düğünde kendine verdiği kasideden bu beyti okuttu:

Ne tozlar oparmışdur semend-i ab’-ı mevzûnum

Gözine tûtüyâ eyler şıfâhânda Kemâl anı (AÇ, s. 897; HÇ, s. 405)

Bu beyt böyle değildir dedim. Nasıldır dedi:

Ne tozlar kim oparmışdur semend-i ab’-ı Zâtînüñ

Gözine tûtüyâ eyler şıfâhânda Kemâl anı (AÇ, s. 897; HÇ, s. 405)

dır dedim. şairler hiçbir şey bulamasalar kendilerinin olduğunu iddia ederler dedi.

“Devletli Paşa bu kasideyi ben Sultan Süleyman’ın tahta ıktığında söylemiştim.

İskender-i Sani sözünü bulup tarih düşmüştüm ve kasideye de bu tarihi koymuştum.

Bu beyit sultana sunduğum o kaidenin içinde mevcuttur ve aynı padişahın kendisinde

de vardır.” dedim. Hayâlî’yi beytimi almakla suçladığım için kırıldı. Sonunda gene

remilciliğe döndük. Aradan zaman geçti, Ayas Paşa vezir oldu. Mahmut Çelebi

defterdar oldu. Sultanın hazinesinden verilen bu hediyelerin fazla, gereksiz olduğuna

hükmettiklerinden bizim de caizelerimiz, ihsanlarımız tamamen kesildi. Halen böyle

kıt kanaat devletten ümitsiz geçiniriz dedi. (AÇ, s. 893-897; Hasan

Çelebi, s. 400-406)

4

Başkaları kendisine Farsça bir şiir okusalar, bu zaten Farsçada vardır. Falancanın

falancanın şiiridir, siz ondan tercüme etmişsiniz derdi. Fakat kendi tercüme etmiş

olsa ve bunu kendisine hatıratsalar, siz benim Farsça bilmediğimi biliyorsunuz, diye

karşılık verirdi.

(AÇ, s. 889)

5

Pîri Çelebi isimli meziyetli, “Nevâî’nin Anadolu’da şiirlerini ancak ben

toplayabilirim; Farsça ve Türkçe pek çok kitap topladım, yazdım.” diye yazmadaki

başarısını ve süratini tarif eden bir zat, Zâtî'nin dîvanından altı yüz gazel ve seksen kasidesini çalmıştır. Şiiri metin ve sağlamdır gene de bazı hataları olmuştur

Egerçi ba'z-ı şî'ri kim edâdur

Degül gam 'ayıbsuz çünkü Hüdâdur (AÇ, s. 891; HÇ, s. 399)

6

Onun dükkânı şairlerin toplanma yeridir. Şairlerin üstadıdır diyerek pek çok kişi ona şiirlerini gösterir. Bu şiirlerden bazılarının tamamen bazılarının da bir kısmının daha sonra Zâtî'nin divanında yer aldığı gördük. Kendine bu sorulduğunda: “Bir güzel manacıktır gördüm, siz gerçekten şair değilsiniz ve divanınız da yok bu güzel ifadeler, mana ve hayaller yok olup gidecek. Fakat biz divan sahibi şairleriz, divanımız kıyamete kadar durur. Doğudan batıya kadar şiirlerimiz ulaşır. Bizim divanımızda bulunan ziyan olmaz. İşte bu yüzden bu güzel anlam ve hayallere yazık olmasın diyerek onları aldım. Bu alıntılar hırkımdan ve kıskanmamdan değildir.” derdi. Fakat bir başkası kendi yazdıklarını bozsa, alıp sahiplense huzursuz olurdu. Gazelin tamamını almış olsa, alana kötü sözler söylerdi. (AÇ, s. 892)

7

Ömrünün sonlarına doğru bir gün kendisiyle sohbet ederken dedi ki, “İki üç günde bir, bir hizmetkâr bir mektupla beraber bazen akçe bazen altın getiriyor. Yanında da nefis yiyecekler, helvalar getiriyor. Ben bir gazel, murabba diyeyim diye bazen kafiye veya redif getiriyor. Sâfi mahlasını kullanan bu zat şimdi benden

Her zemân bir yâr-ı hecrin gösterür devrân baña

bendine murabba söylememi istiyor. Bu isteğin yanında helva ve şekerle ihsan geldi. Zannımca zengin bir kadın veya adamdır. Kendisi şiirden aciz, bir sevdiği vardır. Sermayeden bir kaybımız olmaz gazel divanımızda kalır. Gelen akçeler, helva ve yiyecekler de yanımızda.” dedi. Oradan kalkıp Müftü Sadi Çelebi'nin oğlunun yanına gittim. Pir Mehmed Çelebi isimli, Mahmud Paşa Medresesi'nde elli akçeyle müderris olan bir zat da oradaydı. Yaşı yirmi beşe gelmeden ecel geldi ve onu

yakaladı. Merhum şiire heves ediyordu. Fakat onun hevesi Zâtî'nin yaşlılığında akçe için söylediği nazma ulaşamazdı. Öğrendim ki, Zâtî'yi kendinden haberdar etmeden hediyeler ve akçeler yollayan oymuş. Zâtî'den duyduğum gazel ve murabbalardan bazılarını, yakında söyledim diyerek bana okuyuverdi. Daha sonra Zâtî'ye rastladığımda bu durumu kedisine haber verdim. Çok sinirlendi. Akli başından gitti, beddualar etti. Ben buna katlanamam, gözümün içine baka baka benim şiirlerimi sahiplenemezler, bu gam beni öldürür diye feryat etti. Aradan üç ay geçmemişti ki, Zâtî bu dünyadan göçtü, gitti. (AÇ, s. 892)

8

Âhî, Zâtî'yi hiç sevmez ve hayırla yad etmezdi. Sebep olarak da, benim matla'mı gazeline aldı ve kendininmiş gibi aleme ilan etti derdi.

Uçmasun yañluş haberler ol hümânuñ üstine

Âşiyân-ı zâga varmak düşmez anuñ üstine

Bu matla ikisinin divanında da vardır

(AÇ, s. 893)

9

Sultan Mehmet tahta çıktığında kendisinden mükemmel divanını istedi. Zâtî de kendi hattıyla oluşturduğu divanını verdi. Cafer isimli genç oğluna ve iki kayını oğlu vardı ki ikisi de kendi çocuklarıymış gibiydi. Onun akıllı talebeleriydi. Onlardan biri Ahmed Çelebi'dir. Anadolu'da hal tezkirecisidir. Kendi akranları içerisinde kalem gibi doğru, parmakla gösterilen biridir. Gazel ve muamma yazar. Mahlası Selîsî'dir. Ariflerin önde gelenlerinden, yiğit ve yücelerindedir. Hayata kanmıştır. Bu kayını oğullarından bir diğeri de Mahmud'du. Kendi gibi remmaldır. Fakat genç yaşında hayata doyamadan ölmüştür. Zâtî, bu ikisi için rahat bir geçim istedi fakat hikmet Allah'ın ki bu isteği gerçekleşmedi.

Faqr ile geldi faqr ile gitdi

Faqr ile bitdi faqr ile yitdi

(AÇ, s. 898)

10

Merhumun asla Hayâlî ile yıldızları barışmadı. Birbirlerine o kadar kinliydiler ki ikisini bir kazana koyup kaynatsalar kanları bile birbirine karışmazdı. Her ne zaman Hayâlî’yi yad etse şairler içerisinde onun için “serbest düşünemeyen, kendine ait fikri olmayan, kitaba bağlı kalan biridir.” diyerek Şah u Geda ve Gencine-i Raz’ına gönderme yapardı. Daha sonra “Hayâlî kitabı değildir cenganedür” derdi. Hayâlî,önceleri Zâtî’yi taklit edermiş, hatta gazellerinden birini tahmis etmiştir ve bu da divanında vardır. Zâtî’ den başkasının gazelini de tahmis etmemiştir. Adı geçen gazelin matlaı budur:

N’olduñ inñersin felek her-câyi cânânuñ mı var

Her maķâmı seyr ider bir mâh-ı tâbânuñ mı var

(AÇ, s. 898; HÇ, s. 408;

A,s. 307)

Ama daha sonra aralarına bir düşmanlık girdi. Birbirlerinin sözlerinde kusur arayan iki düşman oldular.

(AÇ, s. 898)

11

Bir Ramazan günü Zâtî’nin dükkânına uğradım. Zâtî, “Ramazan adamın aklına garip fikirler getiriyor. Ben de şöyle bir gazel söyledim.” dedi, şu üç beyti okudu:

Aķluķda sen pilâv ben şarıluķda zerde

Hem-sofra olalum gel bir hoş latîf yerde

(AÇ, s. 898)

Maĥbûb yufķa içre bir puĥte mâkiyân-veş

Ĝâyet lezîz olur sen olursañ ehl- i perde

(AÇ, s. 898)

Kûy-ı nigâra gitsem n'ola râķîb ile ben

Merġûb olur ziyâde acı başal seferde

(AÇ, s. 898)

Hayâlî'ye rastladım. Zâtî'den duyduğum bu gazeli okudum. Bunu aklına yerleştirdi. Zâtî, şiiri yenilecek bir şey zannediyor diyerek her fırsatta alay etti. Zâtî, öfkelen-di. Balsa Hayâlî'nin kanına ekme-k doğrayıp yerdi. Fırsatını balsa etini bile yerdi. Bir gün yine yanına vardığımda bana Hayâlî'nin beytini buldum dedi ve bunu okudu. Güya o da Hayâlî'nin açığını yakaladı, ateşe soğuk su koydu, rahatladı.

Kelle-i 'uşşâķ şatılmaz kesâdı var kıatı

İşlemez oldu muħabbet şehrinüñ der-hânesi

(AÇ, s. 898)

12

Ölümü şöyle oldu, merhumun evi Sarı Gürz mahallesinde, dükkânı ise Sultan Beyazıd haremindedi. Her gün yürüyerek dükkânına gelir, giderdi. Elinde bastonu vardı. Bastonunu sadece zemin kaygan olduğunda kullanır diğer zamanlarda kullanmazdı. Bir gün dükkânına giderken yolda rastladım. Ölümün yaklaştığına dair emareler vardı. Ecelin yaklaştığını kabullenmişti. Dudakları kıpırdıyordu. Bu ne hal dedim. Şimdi bu matla'ı dedim dedi.

Yigitlük cevherin elden yitürdüm ĥasretâ kıanı

Eġilüp arardum şimdi bulamam n'eyleyem anı

(AÇ, s. 899)

Çok zaman geçmedi dükkânına gelip gidemez oldu. İhtiyarlığından dolayı dükkânını evine yakın olan Koca İbrahim Paşa Çarşısında tuttu. Falcılıkla uğraşmaya devam etti. Dükkânında gene şairleri topladı. Şairlerden Hakimzade Atâ, bir beyit söyleyip son zamanlarını yaşayan Zâtî'yi rencide etti.

Pîrlikde yine Zâtî tâze dükkân açmışsın

Dükkânın terk idüp ğayrı yire kaçmışsın

(AÇ, s. 899)

Üzerinden üç dört ay geçmemişti ki *sene sülüs ve hamsin ve tis'ami'e* Ramazanının yarısında vefat etti. Bir gün hasta olmuş, hastalık vücudunda takat bırakmamış. Bütün dostlarını inceden inceye tetkik etmiş. Selikî ve Hakîrî'yi ayırmış. Varıp namazını kılıp Edirnekapı kabristanında Keşfi ve Basîrî'nin ve nice şairlerin arasına defnettik.

Pîr iken ol genci yir içinde maḥzûn eyledük

(AÇ, s. 899)

Defin sırasında Yahyâ Bey de hazırды. Zâtî'nin sağlığında onun yükünü hafifletirdi. Onun ağırlığına tahammül etti. Merhumun ölümüne Zuhûrî-i Acem tarih düştü, “Eş'âr kaldı yâdigâr”. Abdî, “Süḥanver geçdi.” tarihini söyledi. Ben de “Gitdi zâl-ı nazm” diye tarih düştüm. Ta' miye yöntemiyle (ebced hesabıyla düşülen tarihin hesabını doldurmak için çıkartılacak veya eklenecek sayıyı işaret etme) zâl sözü hesaptan düşecek, güzel bir tarihtir. Her beytinde bir yıl *önürdi* mazmununa işaret edilir. Bu şekilde tarih tamamlanır. Bir bendinden ikisinin tarihini topladım amma şiirleri, gazeli ve ne de beyitleri olsunda delil olmasın. Delil, na'tda bu terci-i bendir ki bir bendi budur.

Ḳâmetüñ ey bostân-ı lâ-mekân pîrâyesi

Nûrdan bir servdür düşmez zemîne sâyesi

(L, s. 264; AÇ, s. 900;

HÇ, s. 409; A, s. 305; B, s. 98; GA, s. 217)

Yûsufî gerçi görenler ellerini keddiler

Gün yüzüñi gördi vü şakḳ oldu bedrûñ âyesi

(L, s. 264; AÇ, s. 900;

HÇ, s. 409; GA, s. 217)

Menzilüñ tîr-i du'âveş mâverâ-yı nüh-sipîhr
Ûadrinüñ 'arş-ı mu'allâdan mu'allâ pâyesi (AÇ, s. 900; GA, s. 217)

Evvel ü âhîr nazîrûñ yok senüñ zâtuñ durur
Ûatm-i cümle enbiyâ kevn ü mekânüñ pâyesi (AÇ, s. 900; GA, s. 217)

Dir görenler sen meh-i bedr-i münîrûñ hüsnüni
Süd yirine nûr emzirmiş meger kim dâyesi (L, s. 264; AÇ, s. 900)

Âhîret bâzârına varduğda eyler fâ'ide
Nağd-i 'ışkuñdur anuñ kim serverâ sermâyesi (AÇ, s. 900; HÇ, s. 409;
GA, s. 217)

Bâğ-ı cennetde ümîdüm bu durur kim Zâtîyi
Cümle mü'minlerle ol serv idine hem-sâyesi (AÇ, s. 900; HÇ, s. 409;
GA, s. 217)

Mebde-i bünyâd-ı 'âlem server-i âhîr zemân
Sâir-i 'arş-ı 'alî seyyâh-ı mülk-i lâ-mekân (AÇ, s. 900; GA, s. 217)

Bir şadef idi cihanda ay u gün oldı dü-nîm
Ol şadefden sen zühûra geldüñ ey dürr-i yetîm (AÇ, s. 900; GA, s. 217)

13

Bir gün ben kendisine en iyi matla'larımız hangileridir diye sordum. Bana bu iki matla'ı okudu.

Düşdüm nişân-ı pây-ı seg-i dil-ber üstine
Ol gönca güldi didi yüzüñ güller üstine (L, s. 264; AÇ, s. 901;
HÇ, s. 407; A, s. 306; s. 98; GA, s. 218)

Rakîb-i zâğ elinden bir tezerv-i şîvekâr aldum

Dahî ben şahbâz-ı ‘aşk olaldan bir şikâr aldum (L, s. 264; AÇ, s. 901;
HÇ, s. 407; B, s. 98; GA, s. 218)

14

Ni’met isimli parlak bedenli, eline çabuk bir dellak onu diğerlerinden testereyle ayırır gibi ayırmış, defaatle demiştir ki beni Zâtî iş sahibi yaptı onun hakkında bu gazeli söylemiştir.

Ni’ met denür imiş adına hûb-ı ser-trâş

Hüsn ü kemâl-ı hulk ile indürdi halka baş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Cism-i laıffden dil-i sengîni görünür

Şanmañ takup durur biline ol nigâr taş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Hamâm gibi başuma çıkdı buhar-ı ‘ışk

Dökse ‘aceb mi dîdelerüm kurna gibi yaş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Her gâh bî-tekellüf perdüñ ayagunı

Hamâmına anuñ yüzümüz ferş olaysı kaş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Biz pâ-bürehne baş açuk abdâliyuz anuñ

Ol şoydı Zâtîyâ bizi ol eyledi trâş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Sonra Zâtî bunu hicv etmiştir.

Varuñ idüñ luıf idüp ol pîr olası Ni’mete

Kurnaya şu akıdalum futa asun halvete (AÇ, s. 903)

15

Şairler hakkında ağır hicivleri vardır. Mesîhî ona

Âferîn ol şâ' irüñ şabrına ki gâh-ı hıfâb

Kaşı söz işitdügince virür âheste cevâb (AÇ, s. 904)

dediğinde Mesîhî'nin kendi sözlerini kullandığını ifade eden bu kıt'a ile onu taşlamıştır.

Ey Mesîhî her biri 'arz uğrısı ' ayyârdur

Şehr-i şî'rüñ şâhısüñ bir dürlü dağı oldı iş (AÇ, s. 904)

Mülk-i nazm-ı Zâtînüñ uğurlayup ma'nâları

Girüben dîvânuña tebdîl-şûret eylemiş (AÇ, s. 904)

16

Revânî gayrimüslimlerden vergi toplamak için gitmeye hazırlanırken demiştir.

Haraca gitmek isterseñ yarar yoldaşlarla git

Revânî boğ yidi çoğdur şağın yolda seni yirler (AÇ, s. 904)

17

Revânî attan düşüp ayağını kırduğında söylemiştir.

Kažâ gelmezdi nâ-ehle Revânî

Saņa geldi şıdı şeytân ayağı (AÇ, s. 904)

18

Ferîdî hakkında şunu demiştir.

Ferîdî miskîni bûstâncılar yağmurda gördükçe

Yüzi şol çârdağ altına be-hey miskîn sıkın dirler (AÇ, s. 905)

19

Sehî Bey hakkında şunları söylemiştir.

Râsti bu şeklinüñ murdâr ağaçdan farkı yok

Mağlasın bildem ‘aceb niçün Sehî dir ol pelîd (AÇ, s. 905)

20

Andelîbi hakkında demiştir.

‘Andelîbi egerçi şâ’ir çok

Senden artuğına kışşum dimezem (AÇ, s. 905)

B. BÂKÎ⁶

a. Hayatı⁶

- İstanbullu' dur (S, s. 299; L, s. 186; AÇ, s. 186; HÇ, s. 199; A, s. 160)
- İstanbul' da doğmuştur (Banarlı, s. 583; Kabaklı, s. 511)
- İsmi Mahmud' dur (HÇ, s. 199)-(Kabaklı, s. 511)
- Dellak oğlu adı ile tanınır (S, s. 299)
- Babası İstanbul' da merhum Sultan Mehmed' in yaptırdığı camide hatiptir. Güzel sesli, hafız, tertip sahibi, salih ve dindar bir kimsedir. Davudi sesiyle Kur' an okuduğunda dinleyenler kendilerinden geçerler, şaşkınlıklarından donup kalırlardı. Pek çok kere merhum Sultan Bâyezid' in huzuruna girip hususi ihsanlarından faydalanmıştı (S, s. 299-300)-(Banarlı, s. 583; Kabaklı, s. 511)
- Söyleneni hemen anlayıp hafızasına kazıyan kusursuz bir zihni vardır (AÇ, s.187; Hasan Çelebi, s.199)
- Gençliğinde ilim tahsil etmiş ve ilmi sayesinde para kazanmıştır (AÇ, s. 187; A, s.

⁵ Köprülü, 367/371,380/389,392. sayfalar arasında Bâkî ile ilgili bilgiler verir. Bu bilgiler şiir ve şairlikle ilgilidir. Hayatına dair bilgiler yoktur.

⁶ A, s. 160 – s. 238 iki farklı Bâkî var. Bu ikisine ait özellikler diğerlerinde harmanlanmış durumda. Tezkireler kaleme alındığında hayatta olduğundan ölümü ile ilgili bilgiler daha sonraki tezkireler ve modern edebiyat kaynaklarında yer alır.

160)

- Gençliğinde sarraç⁷ imiş, daha sonra öğrenci olmuş, Şeyhülislam Ebussu'ûd Efendi'nin oğlu Mehmed Çelebi'nin danışmendi olmuş
(B, s.44)- (Banarlı, s. 583; Kabaklı, s. 511)
- Hiddetli, tez canlıdır. Takva sahibidir (AÇ, s. 187)
- Gençliğinde bir sanatla uğraşmıştır. Aynı zamanda şairliği de kabiliyeti vardır
(L, s. 186)
- Bakî de babası gibi hafız, son derece güzel, hoş, enfes sesi, zihni açık, şiiri hoş a giden, gazelleri makbul tutulan sevgili bir gençtir (S, s. 300)
- 1008 (1600) Ramazanında İstanbul' da vefat etmiştir (B, s. 44)
- Kimi zaman çok rahat yaşamış, kimi zaman kıskananların oyunları ile sıkıntılar içerisinde kalmış, kolu kanadı kırılmıştır. Bütün bu oyunlar bozulmuş ve alimlerin, bilginlerin üst mertebesine mollalığa yükselmiştir
(B, s.45)
- Âlîmlerdendir. İlim sahipleri arasında kabul görmüştür (AÇ, s. 186-187; HÇ, s. 199)- (Banarlı, s. 583)
- Müderristir (A, s. 160; B, s. 44)
- Müderrisliğinin ardından kadı olarak Mekke'ye gitmiştir (Beyâni s. 44)- (Banarlı, s. 584)- (Kabaklı, s. 511)
- Mekke kadılığından İstanbul'a atanmış, ardından beş dafa kazasker olmuştur
(B, s. 44)

⁷ Orhan Şaik bunu siraç olarak ifade eder

Devlet Erkaniyla Münasebetleri⁸

- Sultan Süleyman'ın iltifatlarını gördü (AÇ, s.188; HÇ, s. 200; A, s.160)- (Banarlı, s. 584)
- Sultan Selim'in tahta çıkışını tebrik için bir kaside yazdı (HÇ, s.201).
- Sultan Selim'in de babası gibi Bâkî'ye iltifatı vardı. Yazdığı şiirleri kendi kaleme aldığı mektuplarla Bâkî'ye yollardı. Bâkî, mektuplarla birlikte bolca ihsanlara da kavuşurdu (HÇ, s. 207)
- Sultan Murat tahta çıktığında onu çekemeyenler iftiralar atarak onu Süleymaniye Medrese'sinden azlettirdiler. Fakat bir müddet sonra olayın komplo olduğu anlaşılınca Sultan Murat, Bâkî'ye Sultan Selim Medresesi'ni ihsan etti (HÇ, s. 207-208-209)- (Banarlı, s. 584)
- Kırk akçe maaşla medreseden azledildi (AÇ, s.188).
- Şeyhü'l İslâm Ebussuud Efendi'nin danışmendi olmuştur (HÇ, s. 201; A, s. 160;
- Gerçek budur ki devlet silsilesinde bir danışmend Bâkî gibi bir saygı, izzet ve mutluluğa erişmemiştir (A, s. 160-161)
- Murat Paşa medresesinde görev yapmaktadır (A, s. 161)
- Ebussu'üd Efendi'nin oğlu, Mehmed Çelebi'nin danışmendi olmuş, daha sonra Ebussu'üd Efendi ile irtibat kurmuş, şiir yoluyla da Sultan Süleyman onu tanımıştır (B, s. 44)
- Sultan Süleyman içindekilerle beraber bir medrese bağışlamıştır (A, s. 160;

B, s. 44)

⁸ Kabaklı, tek tek padişahlardan gördüğü iltifatlar yerine genel bir kabul gördüğü ve iltifata mazhar olduğunu söylemiştir. s. 511-513'te her eğlence ve toplantıya çağrıldığını ifade ederek te fikrini destekliyor.

b. Şairliği

- Bakî de babası gibi hafız, son derece güzel, hoş, enfes sesi, zihni açık, şiiri hoşça giden, gazelleri makbul tutulan sevgili bir gençtir (S, s. 300)
- Fuşaha fırkasının birisi de Bâkî'dür
Şu' arâ zümresinün şöhre-i âfâkıdur (AÇ, s. 186)
- Şiire çocukluk yaşlarından itibaren başlamıştır (L, s. 186; AÇ, s. 187)-(Kabaklı, s. 511)
- İlim tahsilinde de tecrübe için, deneme maksatlı şiirler ortaya koymuştur (AÇ, s. 187)
- Şiiri kuvvetli, renkli, çeşitli; sözleri akıcı-düzgün, manası nefis, nazmı temiz, anlayışı yakıcıdır (AÇ, s. 187)
- Şiiri gösterişten uzaktır, zorlama ve yapmacık değildir. Öyle ki gayb aleminden diline akıvermiş gibidir (AÇ, s. 188; HÇ, s.200).
- Şairlerin üstünlerinden, alimlerin örnek alınanlarındandır (HÇ, s. 199)
- Nükteyi yerinde kullanan, sözü güzel ve parıltılıdır (HÇ, s. 199)-(Kabaklı, s. 513)
- Anadolu illerindeki şairlerin sultanıdır (HÇ, s. 199)
- Şiirleri gönle hoş gelir, sözünün örneği yoktur. Bu yönüyle de kıskanılmıştır (HÇ, s. 199)
- Sözleri ve fikirleri kabalıktan arınmıştır (HÇ, s. 200)
- Gazelleri ve beyitleri mecmualarda yazılmış, alemce tanınmıştır (HÇ, s. 200)
- Şiirlerinde tevriye ve ihama meyli vardır (HÇ, s. 204)
- Şiirleri ona has coşkulu, coşkun dolu tabiatının ürünleridir (HÇ, s. 204)

- Gazel tarzında Hilali'ye benzer. Sözleri parlak, hikayede Seyfi gibi açık, anlaşılır ve aynı çizgide ve şöhreti hadsizdir. (A, s. 160).
 - Şiirleri gayet güzel ve herkesçe beğenilir (A, s. 160).
 - Kendi vasıflarını ve şiirini gene kendi anlatabilir
- Zuhur etdi zuhuruñ sırrı tab-^çı nükte dânimda
Akıtdı kendüye şi^çrim revân-ı pâk-i selmânı

Belâgat kösün_urdum hüsrevâne heft küşverde

Sunhın menşuruna çekdim bu gün tuğrâ -yı hâkânî (B, s. 43)

- Fatih devrin en büyük şairi olan Ahmed Paşa' nın, ardından gelen Necâtî'nin üzerinde tesiri vardır (Köprülü, s. 367-369)

c. Şiirleri

c.1. Ortak Şiirler

N'ola dehr içre nişânum yoğise ^çanķâyum

Ne ^çacep seyl gibi çağlamasam deryâyum (L, s.186; HÇ, s. 204)

Hâk-i râh'olduğımı işideli Yirlere başmaz oldu cânânım ⁹	(L, s.186; HÇ, s. 204)
Halk-ı ' âlem gülseveydi kâşki bülbül gibi Ol lebi gönce baña tenhâ kıalaydı gül gibi A, s. 162)	(AÇ, s. 189; HÇ, s. 205; A, s. 162)
Turnaz yanumda hançerini vaşf ider Nigâr Ya' ni baña toğundurur ol şûh-ı şivekar	(HÇ, s. 204; A, s. 162)
Bilini koçmadadur ol şanemüñ derd ü belâ Yoğsa ' âşıklara şîrîn lebi hâzır helvâ	(HÇ, s. 205; A, s. 163)
Zahm-ı sînemden oğun yârelerin hep alma Tursun Allah'ı seversen hele bir pâre meded	(HÇ, s. 205; A, s. 163)
Mûje haylin düzer ol gamze-i fettan şaf şaf Gûyiyâ cenge turur nîze güzâran şaf şaf	(HÇ, s. 206; A, s. 161)
Seni seyr itmek için reh-güzer-i gülşende İki cânibde turur serv-i hırâman şaf şaf	(HÇ, s. 206; A, s. 161)
Qadrüñi seng-i muşallâda bilüp ey Bâkî Turup el bağlayalar karşıña yâran şaf şaf	(HÇ, s. 206; A, s. 161)

⁹ Sabahattin Küçük (1994), *Bâkî Divanı*, TDK, Ankara,392/471-4

c.2. Yalnız Bir Tezkirede Geçen Beyitler

SEHÎ

Nâr-ı hicriñle yaçaludan güzelüm dâğ-ı tenim
Ser-be-ser kâne boyandı n'ideyîm pîre-henüm (S, s. 300)

Cihân halkı kâmusı 'izzetiyle evc-ü rıf' atde
Dirîğa sâye-veş kaldum n'idem hâl-i mezelletde (S, s. 300)

'Ârızîñ safha-i gül-berk-i haţtuñ reyhândür
Dehenüñ hoqqa-i pürdür ü lebüñ mercândür (S, s. 300)

Nergis gözünüñ cânâ hayrânı vü meftûnı
Leylî şâçuñun sünbül-ü sevdâ-zede Mecnûnı (S, s. 300)

AŞIK ÇELEBİ

Fuşağa firçasınuñ birisi de Bâkîdür
Şu' arâ zümresinüñ şöre-i âfâkıdur (AÇ, s.186)

Şu' arâ haylini defter idicek dest-i kazâ
Mağv u işbât ile pür itdi niçe evrâkı (AÇ, s.187)

Çazıdı niçeyi yañluş diyü bu defterden
Bâkîye idüp işâret did sahha'l-bâkî (AÇ, s.187)

Çaddümi çenk üreglerüm rûd eyledüñ
Cismüm âteş cânımı 'ûd eyledüñ (AÇ, s.187)

Şâ'ir-i sihr âferîn der-şâ'ir-i sihr âferîn
Âferîn ol tab' -1 nâzik-bâre eyler âferîn (AÇ, s.187)

İrdi nesîm-i ma' delet kistrâ-yı bahâr
Zencîr-i 'adli çekdi çemenzâre cûybâr (AÇ, s.188)

Güller siperler ile üleşdi filoriyi
Mülk-i şitâyı ğaret idüp 'asker-i bahâr (AÇ, s.188)

Eflâk-1 devr-i dâ' im ile tırmayup şular
Neşv ü nemâda tâze vü ter şahn-1 sebzezâr (AÇ, s.188)

Meydâne girdi şevk ile şemşîrbâz-1 berk
Çok akçe saçdı üstüne ebr-i güher-nişâr (AÇ, s.188)

Bir kîse içre lâle bugün bezm-i bâğda
Ğayb itdi jâle beyzaların çıka bâzvâr (AÇ, s.188)

Güller şafâda ğurrem ü ğandân u şâdmân
Bülbül belâda bencileyin zâr u bî-ķarâr (AÇ, s.188)

Bâķî bu şî'ri şafha-i ķarķ-1 berîne yaz
Görsün felekde nice olur ğasm-1 nâ-bekâr (AÇ, s.188)

Câme-ķâb ol âfeti alduķķa tenhâ ķoynına
Şanuram ebrûñ girer mâh- şebârâ ķoynına (AÇ, s.188)

Şubķ-dem ey fâķte beyhûde efgân eyleme
Çün girersin her gice bir serv-bâlâ ķoynına (AÇ, s.188)

- Niçün ağlarsın felekden bilsem ey Şebnem seni
Girmesün bâri hele bir verd-i ra‘ nâ koynına (AÇ, s.188)
- Dür diŐün vaŐfında Şi‘ rüm defterin gördüm eger
Kim Şadef mecmû‘ asını Şaldı deryâ koynına (AÇ, s.189)
- Ruđlaruñ Őevđine pür-dađ itdi Bâķi sînesin
Bir avuç berg-i gül-i ter koydı gûyâ koynına (AÇ, s.189)
- TemâŐâgâh-ı ‘ âlem ol cemâl-i ‘ âlem-ârâdur
Ser-i kûyında ‘ âlem mest ü Şeydâ bir temâŐâdur (AÇ, s.189)
- Ėorkum oldur göz dege ĥâk-i der-i cânânuma
Yoğsa kuĥl-âsâ çekerdüm dîde-i giryânuma (AÇ, s.189)
- Yâr defterden yine Bâķi ĥazınmaĥ var dimiş
YañluŐ añlatmıŐ ‘ adûlar ben ĥulın sulţânuma (AÇ, s.189)
- Zühd ü Őalâĥa eylemezüz ilticâ hele
Ėutdı egerçi ‘ âlem-i kevni fesâdımız (AÇ, s.189)- (Banarlı, s. 590)
- Minnet Ėudâya devlet-i ‘ âlem fenâ bulup
Bâķi ĥala Őahîfe-i ‘ âlemde adımız (AÇ, s.189)- (Banarlı, s. 590)
- Cânân olur ki meyl ide anı görünce cân
Esbâb-ı ĥüsni ĥûb ola ammâ be-Őarĥ-ı ân (AÇ, s.189)

- ‘Işkuñuñ zahmeti hoş cânuma rahmetler idi
Dostum cevr ü cefâlarda ne zahmetler idi (AÇ, s.189)
- Sûz-ı ‘ışkuñla kaçan dilden ki âh u zâr olur
Âh dūd u ebr ü ebr âteşbâr olur (AÇ, s. 189)
- Reh-i meyhâñeyi kaç‘ itdi tîğ-i qahrı sultânuñ
Şu gibi arasın kesdi Sitanbul u Qalatanuñ (AÇ, s. 190)
- Miyân-ı âb uâteş oldı cây-ı keştî-i şahbâ
Baturdı rûzgâr âyîn-i ‘ıyşın bezm-i rindânuñ (AÇ, s. 190)
- Hilâl-âsâ fûruzân oldı baħr-i nîlgün üzre
Şafağdan dem uru âb-ı şarâb-âlûdı deryânuñ (AÇ, s. 190)
- Yaқан âb üzre âteş şanmañuz keştî-i şahbâyı
Şu‘ â-ı tîğ-i qahrından tıtuşdı Şeh Süleymânuñ (AÇ, s. 190)
- Semâ‘ u çeng ü nây u devr-i şağar devleti döndi
Şafâsın süre gör ey şûfi-i sâlûs devrânuñ (AÇ, s. 190)
- Şarâb-ı nâbdan humlar tehî meyhâneler tenhâ
‘Aceb hâli ligin buldı riyâ ehli bu meydânuñ (AÇ, s. 190)
- Şu meclis içre kim da‘im toқuz peymâne devr eyler
Ne deñlü ola ey Bâķî zemân-ı ‘ıyşı insânuñ (AÇ, s. 190)
- Tab‘ uñ ki kân-ı güher-i nazm oldı Bâķîyâ
İrmez senüñ hayâlüne bir iki bengîler (AÇ, s. 190)

Başdan bu kaħır saña yeter Şeh-i cihân
Hil' at geyürdi Şi' rüñe ğarrâ firengiler (AÇ, s. 190)

Tab'-ı sâħir-pîşe ki Bâķî gönüller meyl ider
Şekker-i Şi' r-i dil-âvizüñ meger efsûnlıdur (AÇ, s. 190)

Derme çatma gider dallar libâsı Şi' rine
Hil' at-ı Şi' r-i cihân-gîrüm benüm altunlıdur (AÇ, s. 191)

HASAN ÇELEBİ

Gül-i ter Őoñra gelür gülşene evvel ħas ü ħâr (HÇ, s. 200)

Ey pây bend-i dâmgâh-ı kayd-ı nâm ü nengin
Tâkey hevâ-i meŐgale-i dehr-i bî-direngin¹⁰ (HÇ, s. 200- 201)-
(Banarlı, s. 586)

Âñ ol demî ki âħir olûp nev-bâħâr-ı ' ömr
Berg-i ħazâna dönse gerek rûy-ı lâle rengin (HÇ, s. 200/ 201)-
(Banarlı, s. 586)

Âħir mekânin olsa gerek cür' a ğibî ħâk
Devrân elinden irse gerek câm-ı ' îyŐa sengin (HÇ, s. 201)

İñsân odur ki âyineveŐ ħalbî Őâf ola
Sîneñde neyler âdem iseñ kîne-i pelengin (HÇ, s. 201)

¹⁰ Sabahattin Küçük (1994), *Bâķî Divanı*, TDK, Ankara, 75 musammat

- ‘İbret gözinde niçeye dek ğaflet uyhusı
Yetmez mi sâña vaķı‘ a-i şâh-1 şîr cengiñ (HÇ, s. 201)
- Bâş egdi âb-1 tığına küffâr-1 engürüs
Şemşîr-i gevherini pesend eyledi frengiñ (HÇ, s. 201)
- Yüz yire ķodı lutf ile gül-berk-i ter gibi
Şanduķa şaldı hâzan-1 gerdûn güher gibi¹¹ (HÇ, s. 201)
- Bi-ķamdi’llâh şeref buldı yine mülk-ü Süleymânî
Cülûs itdi sa‘ âdet tahtına İskender-i şânî¹² (HÇ, s. 201)
- Ṭoğûp gün gibî zerrîn tâc ile burc-1 sa‘ âdetden
Yetişdi şarķdan ğarba şabâ-1 ‘adl ü ihsânı (HÇ, s. 201/ 202)
- Beşâretler zemîne âsmânîñ gözleri aydın
Cihânı rûşen itdi pertev-i envâr-1 yezdânı (HÇ, s. 201/ 202)
- Metâ‘ -1 ma‘ rifet geldi revâcın bulduğı demler
Zer-efşân eylesün nergisler evrâķ-1 gülistânı (HÇ, s. 202)
- Birez uyĥû yüzün görsün felekde dide-i encüm
Ki çeşm-i baĥt-1 bî-dârı yiter dehrüñ nigâhbânı (HÇ, s. 202)
- Hüdavend-i cihân sulţan-1 ‘âdil şâh-1 deryâ dil
Ser-efrâz u serîr efrûz-1 tâc u taht-1 sulţânı (HÇ, s. 202)

¹¹Sabahattin Küçük (1994), *Bâkî Divanı*, TDK, Ankara, s. 75

¹²a.g.e., 16 -5

- Penâh-ı dîn ü devlet padişâh-ı âsmân rıf^c at
Cenâb-ı şah Selîm ibn Süleymân Hân-ı ‘Osmânî (HÇ, s. 202)
- İner seyf âyeti gibi ser-i a^c dâya şemşîrî
Hadîşî tîğ-ı pulâdın niçe şerh ide kirmânî (HÇ, s. 202)
- Çafadâr oldılar şîr ü pelengiñ âhûya şahrâda
İderler şol kadar şimdi ri^c ayet haqq-ı hayrânî (HÇ, s. 202)
- Sehâ resminde haddinden tecavüz eylemez derya
Kef-i cûduñ taşar ğatmaz kerem vaqtinde ‘ummanı (HÇ, s. 202)
- Perîşan itmedi devriñde hergiz kimseyi kimse
Meger meclisde yârân-ı şafâ gül-bergiñi ğandânî (HÇ, s. 202)
- Âna her ğuşeden bîñ ta^c ne tâşın ğondururlardı
Nigîñüñle mu^c arız ğorseler mihr-i Süleymânî¹³ (HÇ, s. 202)
- Her kaçan ğöñlüme fikr-i ‘arız-ı dil-ber düşer
Ēüyyâ mirâte ‘aks-i pertev-i ğâver düşer¹⁴ (HÇ, s. 203)
- Ger ölürsem ğasret-i ğadd ile ol servüñ beni
Bir yire defn eyleñüz kim sâye-i ‘ar ‘ar düşer¹⁵ (HÇ, s. 203)
- Âññ iĒün varmazam ben kûyuñe ğiryân olûp
Ēak-i râhñ ğorğarım cânâ ğözümden ter düşer¹⁶ (HÇ, s. 203)

¹³ Sabahattin Küçük (1994), *Bâkî Divanı*, TDK, Ankara, s. 16

¹⁴ a.g.e.,174-119.

¹⁵ a.g.e.,174-119-2

Gülşen isterseñ işte meyħane Gül-i ħandân gerekse peymâne ¹⁷	(HÇ, s. 204)
Bâķiyâ tarz-ı Şi' r böyle gerek He zarîfâne hem lewendâne ¹⁸	(HÇ, s. 204)
Göze göstermez ise tañmı beni her ednâ Ki nazar fark idicek mertebeden a' lâyum	(HÇ, s. 204/ 205)
Canân odur ki meyl ide ânı görünce cân Esbâb-ı ħüsn-i ħûb ola amma be-Őart-ı ân ¹⁹	(HÇ, s. 204/205)
' AŐkınıñ zaħmeti ħod cânıma minnetler idi Dostum cevr ü cefâlarda ne zaħmetler idi	(HÇ, s. 205)
Minnet Ĥudâya devlet-i dünyâ fenâ bulur Bâķî kalur Őaħife-i ' âlemde âdımız	(HÇ, s. 205)
Bulmaķ isterdi ' âŐķ içinde murad Yârî Şîrîn degülmidür ferhâd	(HÇ, s. 205/206)
Cür' aden ' abdala gerçi maħzenü'l-esrâdur Rind-i derd-âŐâma saĝar mu'tla' ü'l-envâdur	(HÇ, s. 205/206)

¹⁶. Sabahattin Küçük (1994), *Bâķî Divanı*, TDK, Ankara,174-119-4

¹⁷ a.g.e.,392/471

¹⁸ a.g.e.,392/471-7

¹⁹ a.g.e.,syf 324/362

- Hüsnün zekâtınıñ eger ey hâce-cemâl
Bir mustahağın ister iseñ işte ben fakîr (HÇ, s. 205/206)
- Bî-tekellüf yüz sürer her şeb ruḥ-ı renginüñe
Böyle niçün yüz verürsin dostum bâlînüñe (HÇ, s. 205/206)
- Dane-i ḥaline baḳ cennet-i ruḥsârında
Nice şabr eylesün Allah'ı seversen âdem (HÇ, s. 205/206)
- Temeşagâh-ı 'âlem ol cemâl-i 'âlem-ârâdur
Ser-i kûyında 'âlem mest ü şeydâ bir temaşâdur (HÇ, s. 206)
- Şubh dem ey fâḥte bîhûde efğan eyleme
Çün girersin her gice bir serv-i ra' nâ ḳoynına (HÇ, s. 206/208)
- Niçün ağlarsın felekden bilsem ey şebnem seni
Girmesen bârî hele bir verd-i ra' nâ ḳoynuna (HÇ, s. 206/208)
- Ḳorḳum oldur göz dike ḥâk-i der-i cânânuma
Yoḫsa kuḫl-âsâ çekerdim çeşm-i ḥün-efşânıma (HÇ, s. 206/208)
- Yar defterden yine Bâḳî kazınmañ vâr imiş
Yañlış añlatmış 'adûlar ben ḳulun sulṭanıma (HÇ, s. 206/208)
- Şu meclis içre kim daim toḳuz peymâne devr eyler
Ne deñlü ola ey Bâḳî zeman-ı 'ıyş-ı insânıñ (HÇ, s. 206/208)
- Ḳaddümi ceng eşkümi rûd eyledüñ
Cismüm âteş cânımı 'od eyledüñ (HÇ, s. 207/208)

Bendesin şâh-ı kerem itmese yâd
Elimüzden ne gelür koca ne dâd (HÇ, s. 207/209)

No'la bed-nâm-ı muhabbet olsam
Ruḥîyâ Bâkî ḳalür çün iyü âd (HÇ, s. 207/209)

Benî yâd eyledüñ ihyâ itdüñ
Öldiler gıtdiler amma ḥussâd (HÇ, s. 207/209)

Ciḥânîñ ni' metinden kendü âb ü dânemiz yegdür
İliñ kâşânesinden gûşe-i vîrânemiz yegdür (HÇ, s. 208/210)

Ġınâ şadrındaki mağrur-ı nâ-âsûde serverden
Fena bezminde ḥâb-âlûd olan mestânemiz yegdür (HÇ, s. 208/210)

Hümâ-yı evc-i ' izzet gibi ğayretsüzden ey nâmi
Muḥabbet şem' ine şeh-per yakın pervânemiz yegdür (HÇ, s. 208/210)

Benüm ṭab-'ı Selîmüm bade-i ḥamrâya mâildür (HÇ, s. 208/210)

AHDİ

Leşker-i eşk-i firevân ile ceng itmek için
Gönderür mevclerün lücce-i ' umman şaf şaf (A, s. 161)

Câmi' içre göre tâ kimlere hem zânûsın
Şekl-i saḳḳada gezer dîde-i giryan şaf şaf (A, s. 161)

Gökde efgân iderek şanma geçer ḥayl-i küleng
Çekilür kûyuna mürġân-ı dil ü can şaf şaf (A, s. 161)

- Ehl-i dil derd ü ğamuñ ni‘etine müstağrak
Dizilürler keremüñ h‘ânına mihman şaf şaf (A, s. 161)
- Vaşf-ı kıaddüñle hırâm itse ‘âlem gibi kalem
Leşker-i satrı çeker defter ü dîvan şaf şaf (A, s. 161)
- Kûyun etrâfına ‘uşşâk dizilmiş ğûyâ
Harem-i Ka‘be’de her cânibe erkan şaf şaf (A, s. 161)
- Başlar kesilür zülf-i perişânuñ ucından
Kıanlar dökülür ğamze-i bürrânuñ ucından (A, s. 162)
- Peykân-ı belâ sîneme işler geçer oldu
Ey kaşları yâ nâvek-i müjğânuñ ucından (A, s. 162)
- Dil dırbın urur kıalbe fıraqıñda dem-â-dem
Kıan ağlasa zağmum n’ola peykânıñ ucından (A, s. 162)
- Yüz sürmek umar pâyüñe üftâdeler ammâ
Nebet mi deger kimseye dâmânuñ ucından (A, s. 162)
- Murğ-ı dil-i Bâkı’yi ğörüñ fâhte-âsâ
Efgân ider ol serv-i hırâmânuñ ucından (A, s. 162)
- Bâna çok cevır itdigüñçün ey sipihri-i bî-vefâ
Âhumıñ dūd-ı kebūdı oydu ulaşdı saña (A, s. 162)
- Ğöñül dâğı ğamuñla sîñede bir şem‘ uyandırmış
Çerâğ-ı ‘ışka ğarrâ kıızıl altını uyandırmış (A, s. 162)

Gönüller naḳdin almış yâr girmiş ıalḳa-i zikre
Bir iki dermend âvâzeyi varmış ıolandırmış (A, s. 163)

Ḩaṡṡ-ı la' l ile ḳarşı cânânuñ
Bir rübâ İsidür gülistânuñ (A, s. 163)

Bir belâdur şalındı 'uřřâḳa
Dostum ḳâmet-i ḫırâmânuñ (A, s. 163)

Ġonceler içre nihân eyleme gülberg-i terüñ
Ya' nî seyr eyleyelüm sîneñi çöz dügmelerüñ (A, s. 163)

Teşne dil mîve-i vařluñ derem ister cânâ
Şundı sîb-i zeḳânın didi ki işte elmâ (A, s. 163)

BEYANİ

Ân guset çu neyyer cihântâb
'Ârî zi tekellüfâtü'l-ḳalb (B, s. 44)

Zuhur itdi zuhuruñ sırrı şab-' ı nükte dânemde
Âḳıtdı kendüye şi' rim revân-ı pâk-i selmânî (B, s. 44)

Belâgat kösün urdum Ḩüsrevâne heft küşverde
Sânihin menşuruna çekdim bu gün tuġrâ -yı ḫâḳânî (B, s. 44)

d. Anekdotlar

1

Zâtî, Bâkî' nin

Çaddümi çenk ü reglerüm rûd eyledüñ

Cismüm âteş cânımı 'ûd eyledüñ

matlamı alıp tamamlamış ve kendi divanına koymuştur. “Bâkî gibi bir şairin şiirini almak ayıp değildir.” diyerek şairliğinin büyüklüğünde ittifak etmiştir

Şâ' ir-i sihr âferîn der – şâ' ir-i sihr âferîn

Âferîn ol şab' ı nâzik-bâre eyler âferîn

(AÇ, s.187; HÇ, s. 207)

2

Sene tis' a ve sittîn ve tis' ami'e zi'l-ħiccesinüñ evÂħirinde cenâb-ı ma' delet-penâh Sulţân Sultan Süleyman İstanbul' a şarap getiren gemileri Galata' nın ortasında yaktırınca Bâkî bu olayla ilgili gazel söylemiştir. Bu gazel ile birlikte üç gazeli daha Âşık Çelebi' ye yollamıştır.

Reh-i meyhâñeyi kaç' itdi tîğ-i qahrı sulţânüñ

Şu gibi arasın kesdi Sitanbul u Çalatanüñ

Miyân-ı âb uâteş oldı cây-ı keştî-i şahbâ

Baturdı rûzgâr âyîn-i ' ıyşın bezm-i rindânüñ

Hilâl-âsâ fûruzân oldı baħr-i nîlgün üzre

Şafağdan dem uru âb-ı şarâb-âlûdı deryânüñ

Yaқан âb üzre âteş şanmañuz keştî-i şahbâyı

Şu' â-ı tîğ-i qahrından tıtuşdı Şeh Süleymânüñ

Semâ' u çeng ü nây u devr-i şâgar devleti döndi

Şafâsın süre gör ey şûfi-i sâlûs devrânûñ

Şarâb-ı nâbdan humlar tehî meyhâneler tenhâ

‘ Aceb hâli ligin buldı riyâ ehli bu meydânûñ

Şu meclis içre kim da‘ im toköz peymâne devr eyler

Ne deñlü ola ey Bâkî zemân-ı ‘ ıyşî insânûñ (AÇ, s. 189-190)

3

Bâkî’ nin gazellerine Gubari nazire söylemiştir. Bâkî padişahdan çokça altın ihsan aldığıında aşağıdaki kıt’aları söylemiştir.

Tab‘ uñ ki kân-ı güher-i nazm oldı Bâkîyâ

İrmez senûñ hayâlûñe bir iki bengîler

Başdan bu қаһr saña yeter şeh-i cihân

Hil‘ at geyürdi şî‘ rûñe garrâ firengiler

Tab‘ -ı sâhîr-pîşe ki Bâkî gönüller meyl ider

Şekker-i şî‘ r-i dil-âvizûñ meger efsûnlıdur

Derme çatma gider dallar libâsı şî‘ rine

Hil‘ at-ı şî‘ r-i cihân-gîrüm benüm altunlıdur (AÇ, s. 200-201)

4

Bâkî’ nin anlattığına göre, yazdığı gazelleri devrin melikü’ş şuarası olan Zâtî’ ye gösterir. Zâtî, gazeli okur ama bunun Bâkî’ ye ait olduğuna inanmaz. Bâkî “hayır bunlar benimdir” der.

Ey pîr-i şafâ bahş u leţâif-i aşâr
Degilim tıfl ki hâyîde idinem iftâr

Bunun üzerine Zâtî, şiirlerinden birkaç beyit çıkarıp önüne koyar ve bunların en güzeli hangisidir diyerek Bâkî'yi bir imtihana tabi tutar. Bâkî, parmağıyla en güzel gördüğünü işaret eder. Zâtî'nin tavırlarından doğruyu bulduğunu anlar memnun olur. Yeni beyitler yazarak Zâtî'ye iletir.

Gülşen isterseñ işte meyhane
Gül-i handân gerekse peymâne

Ûak-ı râh olduğum görüb âyağın
Yerlere başmaz oldu cânâne

Bâkiyâ tarz-ı şi' r böyle gerek
He zarîfâne hem levendâne

N'ola dehr içre nişânum yoğusa 'anķâyem
Ne 'aceb seyl gibi çağlamasam deryâyem

Göze göstermez ise tañ mı beni her ednâ
Ki nazâr fark idicek mertebeden a'layem

Zâtî bu beyitleri görünce bütün samimiyetiyle, can-ı gönülden Bâkî'ye dualar eder ve onu över

(HÇ, s. 203-204)

5

Hoş mizaçlı, nüktedan, gönül eli, aşıkı sadık bir insan olan Bâkî'nin sevenleri de vardır ve onun aşkına çok gazeller söylemişlerdir. Ruhi onun için bu gazeli söylemiştir:

Bendesin şâh-ı kerem itmese yâd
Elümüzden ne gelür kûçene dâd

N'ola bed nâm-ı muhabbet olsam
Ruḥîyâ Bâkî ḳalür çün iyi ad

Bâkî de bu gazelden memnun olarak Ruhi'ye bir nazire ile karşılık vermiştir:

Beni yâd eyledüñ ihyâ itdüñ
Öldiler gitdiler amma ḥussâd

(HÇ, s. 207)

6

Sultan Murat, tahta çıktığında Bâkî'ye kin besleyenler gene rahat durmayarak padişaha Bâkî'yi kötüleyip Süleymaniye Medresesi'ndeki görevinden azledilmesini sebep olmuşlardır. Namî isimli bir şair bu gazeli demişti:

Ciḥânuñ ni' metinden kendü âb ü dânemüz yegdür
İlüñ kâşânesinden gûşe-i vîrânemüz yegdür

Ġinâ şadırındaki mağrur-ı nâ-âsûde sürûrdan
Fena bezminde ḥâb-âlûd olan mestânemüz yegdür

Hümâ-yı evc-i 'izzet gibi ğayretsizden ey Nâmî
Muḥabbet şem'ine şehper yaḳan pervânemüz yegdür

Kötülük ehli insanlar şeytanlaşıp Namî'yi Bâkî olarak deĝiştirip:

Benüm ṭab-ı Selîmüm bade-i ḥamrâya mâildür

anlamından “mestane ile kast edilen sizsiniz”, “Babanızı size tercih ediyor ve sizi gayretsiz görüyor” diyerek sultanı kışkırtmışlardı. Fakat Sultan Murat bir müddet sonra bahsi geçen gazeli mecmualarda görüp bunun Nami’ye ait olduğunu öğrenince Bâkî’ye Sultan Selim Medresesi’ni ihsan eder. (HÇ, s. 207-208-209)

7

Ebussuud Efendi’nin danışmendi olduktan sonra yazdığı cazibeli, alımlı şiirler padişahın kulağına gider. Bâkî’nin içinde bulunduğu duruma üzülür, “Böyle bir kimse danışmend olarak medresede yatmamalı, buna bir medrese sağlayın.” diye kazaskerlere emreder. Otuz akçe ve Silivri’ de bir medrese kendisine ihsan edilir

(A, s.160)

C. HAYÂLÎ²⁰

a. Hayatı

- Rum ilindendir (S, s.293).
- Vardarlıdır (B, s.89).
- Vardar Yenicesindendir (L, s. 254 ; AÇ, s. 868; HÇ, s.354 ; A, s.278 ; GA, s.212)-(Banarlı, s. 573; Kabaklı, c. II, s. 521).
- Selanik vilayetinin 43 kilometre kuzey doğusunda Yenice Gölü’nün kuzey sahilinde bulunan Vardar Yenicesinde doğmuştur (Tarlan, s. 13).

²⁰ Köprülü, 364, 379/388, 399. sayfalar arasında şairle ilgili bilgi verir. Bu bilgiler hayatıyla ilgili değil devrin ve şairin şiir hayatıyla alakalıdır. Etkileri, etkilendikleri...

- İsmi Mehmet' tir (L, s. 254; AÇ, s. 868; HÇ, s. 354; B, s. 89; GA, s. 212)-(Banarlı, s. 573; Tarlan, s. 13).
- Lakabı Bekar Memidir (AÇ, s. 868)-(Banarlı, s. 574; Tarlan, s. 13)
- Haydâridir, Baba Âlî köçeklerindendir (S, s. 293-294).
- Haydaridir, Kalenderidir (AÇ, s. 868; HÇ, s. 354; B, s. 89; Âli, s. 212)- (Banarlı, s. 573; Tarlan, s. 14).
- Sabıkan Baba Âlî Mest' in müridi ve dervişidir (A, s. 278)-(Banarlı, s. 573).
- Tarikat yolunda bir er ocağının aydınlık gönüllü meşaleler yakan köçeği ve mutluluk semtinde baktığını altın eden padişahın iksirli bakışlarıyla mücevhere dönmüş-bulmuş kişisidir (L, s. 254).²¹
- Haydarilerle birlikte vatanından ayrılmıştır (GA, s.212 ; AÇ, s. 868-869).
- Vardar Yenicesi' nden ayrıldıktan sonra İstanbul' a gelmiştir (AÇ, s. 868-869; A, s. 278; B, s. 89-90; GA, s.212)-(Banarlı, s. 573; Kabaklı, s.521; Tarlan, s. 14).
- Haydari Baba Alî Mest' in öğrencisi ve köçeklerindendir (S, s.293-294 ; L, s. ; AÇ, s. ; HÇ, s. ; A, s.278 ; B, s. ; GA, s.212).
- Baba Alî Mest Hayâlî' yi oğlu yerine koymuş, korumuş ve eğitimini tamamlamasını sağlayarak şöhrete erişmesinde birinci derecede rol oynamıştır (GA, s. 212).
- İstanbul Kadısı Sarıgürz, bir Kalenderi grubu içinde yer alan Hayâlî' yi, “Böyle parlak birisinin bu Rafizi sıfatlı kişiler arasında durması yakışık almaz.” diyerek Baba Alî Mest' in yanından alır, Uzun Âlî isimli sofu bir memurun (muhtesib-i şehir). yanına verir (AÇ, s. 212; GA, s. 212).
- Uzun Âlî' nin yanındaki bu görevi sırasında Defterdar İskender Çelebi' yle tanışır ve ona intisap eder (GA, s.212).
- Hayâlî, Defterdar İskender Çelebi' ye ve Vezir İbrahim Paşa' ya kasideler sunmuş, bu iki kişinin himmetiyle padişah tarafından da tanınmıştır (GA, s.212)- (Kabaklı, s. 521)
- Padişahın yakınlığını kazanmış ve büyük bir ücretle mutasarrıf olmuştur (A, s.278).
- Vefatı ve mezarı

²¹ Kabaklı ve Köprülü Hayâlî' nin Haydariliğinden bahsetmezler. Onun Usuli' den etkilendiği ve Şeyh Gülşeni' ye saygı duyduğunu söylerler. Usuli tesiriyle bazı tasavvufi beyitlerinin olduğu fakat bundan onun bir tasavvuf şairi olduğu anlamının çıkarılamayacağı da vurgulanır.

- Edirne’ de 964 yılında vefat etmiştir (AÇ, s. 882; HÇ, s. 357; Âli, s.213; B, s. 90; Âli, s. 213)-(Tarlan, s. 17).
- Hayâlî 1556-1557 Edirne’ de ölmüştür (Banarlı, s. 574). – 1557’ de Edirne’ de ölmüştür (Kabaklı, s. 521).
- Mezarı Edirne Salh-hanesi yolu üzerindeki Haydârhane haziresindedir (AÇ, s. 882; Âli, s.213)-(Tarlan, s. 17 [Mezarının yeri ve durumuyla ilgili bilgi verilmekte]).
- Şair Arşî tarafından vefatına şu mısra söylenmiştir:
- “Sözi dilde hayâli gözde kaldı” (AÇ, s. 882; HÇ, s. 357; B, s. 90; Âli, s. 213).
- Şair Arşî tarafından vefatına şu tarih söylenmiştir:
“Hayalî kim gazel sît ü sedâsın
Tamâmet nüh kıbâb-ı çarha saldı”
“Çekip şemşîr-i şîr-i âb-dârı
Hezârân pehlevân-ı nazmı çaldı
Bu meydan içre Sultân-ı cihândan
Semend-i tab ile öğdüller aldı
Yumup göz sâhil-i hestîden ahır
Adem bahrına mâhi-vâr daldı
Dedi Arşî işitip ana tarih
Sözi dilde hayâli gözde kaldı” (Tarlan, s. 18).
- Günâhi’ nin ölümüne düştüğü tarih, ““Âlem-i hisssden Hayâlî gitdi âh” (AÇ, s. 882; HÇ, s. 358).
- “Eşk ile âh mâh ü mâhiye vâşıl oldu” (AÇ, s. 882).
- Silisreli Şîrî ‘ Âlî Çelebi’ nin düştüğü tarih: “Hayâlî oldu hayf el-hükm’ lillâh” (AÇ, s. 882; HÇ, s. 358)-(Tarlan, s. 18).
- Şîrî ‘ Âlî Çelebi’ nin ölümü için söylediği diğer beyitler:
“Elif cevganın urup tûb-ı hâya
Geliñ ey ehl-i diller idelim âh
Beğâ mülküne ‘azm itdi Hayâlî
Revâni oldu kıudsîlerle hemrâh” (HÇ, s. 358).
- Ömrünün sonunda cimrilikle şöhret bulmuştur (GA, s.213).

- Yakışıklıdır, çok güzeldir (AÇ, s. 869; Âli, s. 212)-(Tarlan, s.22).²²
- Genç yaşında şöhret sahibi olmuştur (Hasan Çelebi; s. 354)-(Banarlı, s. 573; Kabaklı, s. 521; Köprülü, s. 384; Tarlan, s. 14-22).

Devlet Erkanıyla Münasebetleri

- Padişahın dikkatini çekerek bir hayli itibar sahibi olmuştur (S, s. 294).
- Büyük tımar, zeamet sahiplerindendir (L, s. 254).
- İstanbul’ a geldiğinde devrin İstanbul Kadısı Sarıgürz, bu kadar güzel ve kabiliyetli bir gencin bu dervişler arasında işi olamaz diyerek onu Baba Âli Mest’ ten alır ve şehir muhtesibi Uzun Âli isimli bir memurun yanına verir. Hayâlî burada eğitimine devam eder (AÇ, s. 869; GA, s. 212).
- Kalenderi zümresinden biriyken İskender Çelebi’ ye intisap eder, İbrahim Paşa ile tanışır ve onunla da dost olur, İskender Çelebi ve İbrahim Paşa vasıtasıyla padişaha ulaşır, ona da kaside ve methiyeler sunar, İskender Çelebi, İbrahim Paşa ve Padişahın ayrı ayrı ve bolca ihsanlarına kavuşmuştur (AÇ, s. 869; B, s. 90; HÇ, s. 354-355)-(Banarlı, s. 573).
- Sultan Süleyman’ ın inayetiyle devlet kademelerinde payeler edinip, büyük zeametlerle saadet ve zenginliğe erişmiştir (A, s. 278).
- İskender Çelebi ve İbrahim Paşa’ nın çok iltifatını görmüştür. O kadar ki, her hafta birkaç yüz almıştır; padişahın da sevgi ve takdirini kazanmış olan şair, her ay padişahıdan da iki bin flori ücret almıştır (GA, s.213).

²² Tarlan Beyani’ de de bu konuyla ilgili bilgi olduğunu vurguluyor fakat Kutluk’ un neşrinde Tarlanda ifade edilen sy 22 bilgileri yok

- Merhum paşanın kol kanat gemesi ile padişahın malumu olmuştur. Padişahın kolunda beslene bir şahin gibidir. Bazen ulufe verdiler, bazen tımar verdiler, zeamet ettiler, her gazel ve kaside verdiği bahşış ve ihsanlarını eksik etmediler, zeameti yüz binden fazla oldu (AÇ, s.869).
- İskender Çelebi' nin ve İbrahim Paşa' nın asılmasının ardından zor günler geçirmiştir (HÇ, s. 355)-(Banarlı, s. 573).

b. Şairliği

- Gazel tarzında çok kabiliyetlidir (S, s. 294)-(Banarlı, s. 574).
- Gazellerine derin anlamlar yüklemiştir (S, s. 294).
- Gazelde kendi tarzını oluşturmayı başarmıştır (S, s. 294).
- Kendi çizgisinde bir çok şiir söylemiştir (S, s. 294).
- Çağın gazel şairlerinin önde gelenlerindedir. Şiir sanatlarında gösterişli sözler, hayal, ibare ve kelimelerin süslenmesi yolunu seçmiş, mecazla gerçek arasında kendine has bir tarz geliştirmiştir. Şiirlerinde Kalenderilik, Haydarilik, uluhiyet alemi, melekler alemi gibi konulardan bahsedilmesini uygun görmemiş, başka şiirlerde bahsedilmesine de izin vermemiş (L, s. 254).
- Rum şairlerinin önde gelenlerindedir. Asrının melikü' ş-şu' arasındır (GA, s. 212)
- Sözleri güzel ve paktır. Bu yönüyle Rumilinin Hafız-ı Şirâzî' sidir. Onun gibi başı yüce, Acem şairleri gibi renkli, parlak zarif bir şairdir. Öyle ki onun kabiliyetlerini yazmak ve takdir etmek mümkün değildir (A, s. 278)-(Banarlı, s. 574).

- Bütün divanında kırk kadar alkışlanmaya değer, güzel ve anlamlı gazeli vardır. Bu kadar güzel şiir içerisinde dillerde dolaşanları onun güzel olmayan şiirleridir (GA, s. 214-215).
- Zamanının şairleri Zâtî, Yahyâ ve onların yanında bulunanlar Hayâlî' nin şairliğini ve şiirlerini eleştirirler. Bunlar hiçbir zaman Hayâlî' nin ulaştığı mertebelere ulaşamamış ve onun kadar itibar görmemişlerdir. Bu yüzden Hayâlî' nin şiirlerinin sanatsal olmadığını, daha çok gelir elde etmek için yazılmış olduğunu düşünürler (GA, s. 212-213)²³.
- Devri şairlerinden Bâkî geride bırakılırsa Zâtî ve Yahyâ Bey'i geride bırakmıştır. Fuzûlî ile görüşmesi ardından onun tesirinde kalmış olması da muhtemeldir. XV. asır şairlerinden Necâtî ve Ahmet Paşa da ona tesiri olan isimlerdendir (Banarlı, s. 574; Kabaklı, s. 521; Köprülü, s. 385)

c. Şiirleri

c.1. Ortak Şiirler

Dilden hayâlî şûret-i idrâki kâziyup

Dîvâne meşreb oldu kalendarlık eyledi (S, s. 294; AÇ, s. 869).

²³ Banarlı, s. 384-385 (Hayâlî' nin Necâtî' nin tesirinde olduğu, bazı eserlerinde Fuzûlî tesiri görüldüğü, bu tesirin Bağdatta Fuzûlî ile görüşmelerinin ardından gelişmiş olmasının kuvvetle mehtemel olduğu, kendini yaşadığı devrin en büyük şairlerinden saydığı, bir şiirinde Necâtî' nin yerine kendisinin kaim olduğunu söyleyerek Zâtî' ye ehemmiyet vermediğini vurguluyor.)

- Çehresinden görelî lem‘ a-i nûr-ı nebevî
Bir yalñ yüzli ışık şevkine oldum ‘ alevî (AÇ, s. 868; GA, s. 212).
- Tarîkat ehlidür şâhib-vilâdet tuğ-ı sultâni
Hidâyet yolların göstermege gönderdi Hâk anı (AÇ, s. 871; HÇ, s. 356).
- Hümâ-yı evc-i rıf‘ atdur şalarsa üstüme sâye
Çekem pehlûya sancağ adlı bir serv-i hırâmânı (AÇ, s. 871; HÇ, s. 356).
- Rûz-ı rûşenden n’ ola Enver olursa şâmımız
Mihr-i ‘ âlem-tâbdan yağar çerâğî câmımız (Aşık Çelebi, s. 873; HÇ, s. 358)
- Çurş-ı mehle hûşe-i pervîn olaldan zâdımız
Ehl-i fakr içre tanâ‘ umla çıkupdur adımız (AÇ, s. 880; GA, s. 214).
- Dil-şikeste olalı seng-i cefâ-yı yârdan
Beñzer ol mir‘ âta kim maħrûm ola dîdârdan (AÇ, s. 881; GA, s. 214).
- Bu beyt-i rûh-bağşi vird-i zebân idinmiş
Şevk ile gitdüginde Manşûr Dârâ karşı (AÇ, s. 884; A, s. 280).
- İdüp muhît-i a‘ zam emvâcın âşikârâ
Tenler seffinesini urur kenâre karşı (AÇ, s. 884; A, s. 280).
- Şâdî enîs guşşa vü zulmet qarîndür
Ber pâymâl-ı ‘ âlem ü baħrûñ başında şûr (AÇ, s. 884; HÇ, s. 358; GA, s. 214).

- Ėarîbüñdür anı hoş tüt efendi işte biz gitdük
Göñül dirler ser-i kûyında bir dîvânemüz kaldı (AÇ, s. 885; HÇ, s. 360; B, s. 91)
(Kabaklı, s. 522)
- Râh-1 ġamda ben ġubârı hâkden kaldurmayan
Rûzgâr eksüklügidür rûzgâr eksüklügi (AÇ, s. 885; HÇ, s. 360; B, s. 91).
- Râh-1 ġülzâr-1 vefâda cismini iden ġubâr
Rûzgârıyla girür bir verd-i ra' nâ koynına (AÇ, s. 885; HÇ, s. 360; A, s.
280)
- Ėaldı nümûne dehre cihân-1 ġarâbdan
Genc-i ġazân ġazâ' ini Efrâsiyâbdan (AÇ, s. 886; HÇ, s. 355; GA, s.
214; B, s. 90).
- Seng-i ġavâdiş eyledi câm-1 Cemi şikest
Düşürdi lâle pârelerini türâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).
- Vicdân-1 pâküm itdi giriftâr-1 ġam beni
Fehm it bu remzi şîşe içinde ġül-âbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).
- Deryâ gibi başumda olaldan hevâlarum
Ėâli degül sefine-i ten ıztırâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).
- Yardum şurâhinüñ başını ayağın şıdum
Yudum elüm ġarağdan ü geçdüm şarâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).
- Nûş itmeyem şunarsa inüp Zühre-i felek
Dünyâ şarâbımı ġadeğ-i âfitâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).

Bir bezm-i hâşşa mahrem olupdur Hâyâlî kim
Açılmaz anda gonce-i cennet hicâbdan (AÇ, s. 886; HÇ, s. 355; GA, s.
214; B, s. 90).

Mecnûn göziydi Leylâ hayâline cilvegâh
Şahrâ-nişîn olanuñ olur hânesi siyâh (AÇ, s. 887; GA, s. 215).

Tenler rûh-ı muğaddes ‘ışık-ı pâküñdür senüñ
Devlet-i bîdâr çeşm-i hâbnâküñdür senüñ (HÇ, s. 359; A, s. 279).

Götürür koyunda bir seng-i siyâhın kûyunuñ
Vâdî-i ‘ışık içre Ka‘be sine-çâküñdür senüñ (HÇ, s. 359; A, s. 279).

Ferviren mâha cemâl-ı bâ-kemâlüñdür senüñ
Mihre hançerler çeken iki hilâlüñdür senüñ (HÇ, s. 359; GA, s. 212).

Ġayrilere yârdur şimdi Hâyâlîdir isen
Hâşe lillâh pâdişâhum ol Hâyâlüñdür senüñ (HÇ, s. 359; B, s. 91; GA, s.
212).

‘Ârızuñ meyden ‘arağ-rîz olsa ey hûr-ı cemîl
Şanuram cennetde tuğyân eylemişdür selsebîl (HÇ, s. 359; GA, s. 214).

Âfitâbı nice teşbîh ideyin ruhsârına
Sen sa‘ âdet şem‘ isüñ ol hâke düşmiş bir zelîl (HÇ, s. 359; GA, s. 214).

Ruğ-ı gerdûnda her şubh ey şafağ kim cilve-gersin sen
Bâna kan ağladur hayl-i melek-hûn-ı cigersin sen (HÇ, s. 359; A, s. 279).

‘ Aceb maḥbûbsın ey şem ‘ kim fehm olmadı şânuñ
Virirken cânı pervâneñ hem ağlar hem gülersin sen (HÇ, s. 360; GA, s. 279).

Tecellî eyledi sende cemâl-i nûr-ı Yezdânî
Velî âyîne gibi ol sıfâtdan bî-ḥabersin sen (HÇ, s. 360; GA, s. 279).

‘ Aşk bir şem- ‘ i ilâhîdir benim pervânesi
Şevk bir zincîrdir göñlüm ânñ dîvânesi (HÇ, s. 360; B, s. 90).

Âlem-i ḥissden Ḥayâlî gitdi âh (AÇ, s. 882; HÇ, s. 358).

Sözi dilde ḥayâli gözde kaldı (AÇ, s. 882; HÇ, s. 357; B, s.
90; GA, s. 213).

Ḥayâlî oldu ḥayf el-ḥükm’ lillâh (AÇ, s. 882; HÇ, s. 358).

c.2. Yalnız Bir Tezkirede Geçen Beyitler

SEHÎ

Yolında ser vîrüb şu ki serverlik eyledü
Meydân-ı ‘ aşk içinde dilâverlik eyledü (S, s. 294)

Kim ki bu çarḥ-ı pînezene mâyil olmadı
Merdâneler içinde ‘ aceb erlük eyledü (S, s. 294)

LATİFİ²⁴

Bir ebed mülkine cânım hem-civâr itmek nice
Devletinden fâniyânıñ cümle ‘âr itmek nice (L, s. 254)

Âsumânuñ bu toquz câm-ı zümürüd fâmını
Bir aradan nûş idüp def-‘i hümâr itmek nice (L, s. 254)

Mûyelerden cismümi ‘aşq içre bir mû eyleyüp
Kâkül-i dildârda varup qarâr itmek nice (L, s. 254)

Baħr-ı sîm-âbîde ki mürgân-ı zer-peykerleri
Şâhbâz-ı himmetüm şalup şikâr itmek nice (L, s. 255)

Çehresin berk-i hâzân itdi Hayâlînuñ felek
Sen bahâr-ı hüsne anı bergüzâr itmek nice (L, s. 255)

Ne âteş ü bād ve âb u gil idüm cânâ
Sen serv-i hevâ-baħşa ben mâ‘il idüm cânâ (L, s. 255)

Rûz-ı ezelde hâk-i vücûdum olınmadım
Cân tıflı daħî ten beşiginde belenmedin (L, s. 255)

24

Kara gününe elin etme şem‘-veş hande

Diler isen yüzün ak ola nitelim kâfûr Mustafa İSEN, *Latîfî Tezkiresi*, s. 226 da yer alan bu beyit CANIM Rıdvan, 2000; *Latîfî Tezkiretü’s-Şuarâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*, adlı eserde yok; Ayrıca Mustafa İSEN, sadece Hayâlî’ ye ait beyitleri almış tezkirede yer alan başka şairlerin Hayâlî hakkında yazdıkları beyitleri incelemesinde göstermemiştir.

Yaşum aqardı ayağına bir sahî qadûñ
Cân çeşme-sârı hâk-i bedenle bulanmadın (L, s. 255)

Şâhinlerüz ki şayd-gehümüz fezâsına
Cibrîl uğrar ise perini döger geçer (L, s. 255)

Ben ol bâz-ı hü mâ-şaydum ki ‘ âlem şayd-gâhında
Nice ‘ anqâ gibi yavrı uçurdum âşiyânımdan (L, s. 255)

Ey ‘ aceb bu tırta mı ya ebr-i misk-efşân mıdur
Naql-i gül üstinde yâhûd deste-i reyhân mıdur (L, s. 255)

AŞIK ÇELEBİ

Bir ışık dil-berini sevdüm beg
Hele top yokdanise torlaq yeg (AÇ, s.868)

Ey Hayâlî ben şikârın alıcı şehbâzıydum
Kırdı serverlerini âhir qaraquş oldılar (AÇ, s.869)

Dûdı tâ kim depemüzden çıqa âhi çekelüm
Zâhidâ ‘ ışık eriyüz biz de sipâhı çekelüm (AÇ, s.870)

Tir-i yâr-i götürüp sînede peykânı ile
Ey Hayâlî demidür sancaq-ı şâhı çekelüm (AÇ, s.870)

Gerçek sipâhîlerle yine oldu hem-sefer
Gûyâ Hayâlî rûmilinüñ ketudâsıdur (AÇ, s.870)

- Şâhum Hıyâli mâlik-i mülk-i kelâm iken
Çok mıdur aña Rûmilinüñ kethudâlığı (AÇ, s.870)
- Bezmimizle rûzdan Rûşen olupdur şâmımız
Zerre dimez mihr-i ‘âlem-tâba zîrâ câmımız (AÇ, s.873)
- Lâ-mekân seyrinde ‘anķâ ile olur hem-ķanat
Bâl-i himmetle şol anadan toĝanuñ yügrügi (AÇ, s.873)
- Nigârüñ itdügi düşnâm nâ-geh zeevķ-i cânidür
Nice zevķ itmeyem ki ‘âlem-i ĝayb armaĝanıdur (AÇ, s.874)
- Raķîb-i dîv ki ķaşr-ı nigârüñ pâsnânıdur
Belâ-yı nâ-gehânîdür ķazâ-yı âsumânîdür (AÇ, s.874)
- Şeb-i erzaķ-pûş ruhbânydı ĝûyâ
Meh-i nev ķoltuĝında zer ķelîpâ (AÇ, s.875)
- Yine bir muĝ-peķe mihrünüñ oldum zâr u şeydâsı
Baş egmez âfitâb-ı ‘âleme zerrin ķelîpâsı (AÇ, s.875)
- Seydînüñ çok siküldigin evvel
‘Âli Bâlî işidüben ĝüldi (AÇ, s.875)
- Şoñra çok geçmedin anuñ daĝı
Başına Seydi ĝalleri ĝeldi (AÇ, s.875)
- Hûblar ķakar idi başına evvel ķiķegi
Taķınur şimdi dirîĝâ başa her kel ķiķegi (AÇ, s.876)

- Gül-i gülzâr-i  arâvet geçinürmiş aġyâre
Göreyüm dâr-ı cihânda ola  engel  i egi (A , s.876)
- Ârzû-yı vaşl bende sende cevri b -  aded
Da  vi-i Remmâle be zer ki nihâyet bulmadı (A , s.876)
- R zg ru  cevrin   ben bendeye oranı yok
Da  vi-i Remmâle be zer  addi pâyânı yok (A , s.876)
-  udret   destine Őehb z-ı  az  pervâzum
Sa a   an aları Şayd eyleyeyin Şal beni (A , s.876)
- Cismümi ger ilette ta ta-i remel üzre Őab 
Remellere arayup bulmaya Remmâl beni (A , s.876)
-   Arz itme ba a   iŐ da eşkâl-i nücûmı
Ben nükte-Őin sum beni Remmâl mi Őandu  (A , s.876)
-  tdi Ő h  yed-i kerem-ba Őu 
Terbiyet-i Ő  ir ile Remmâl (A , s.877)
-  Őte ben bulduġum cevâhir-i nazm
Diyivirsün o yirdeki m l (A , s.877)
-  ekel m gün gibi ak sancagla Şarka  eri
 ara topraġa  aralum  ıralum sur -seri (A , s.877)

- Baňa olaydı Hıyâliye olan hürmetler
Hak bilür sihr-i hel'al eyler idüm şî'r-i teri (AÇ, s.877)- (Kabaklı, s.
521)
- Ne revâdur bu ki sâyem gibi altumda iken
Gün gibi bir ışığıñ üsti yanum aldı yiri (AÇ, s.877)
- Ben şecâ'ât kılcuyum ol ışıklar nacağı
Ben şavaş günü çeriyüm o hemân cerde cerî (AÇ, s.877)- (Kabaklı, s.
521)
- Şol Hıyâlî Beg ki yüzi şarı gözi aladur
Başda yelken taqyesi boqluğda bitmiş lâledür (AÇ, s.877)
- Çok sevdigüm Hıyâlî eglencesin cihâna
Beñzer başuñda taqyeñ çermenmiş İstepâna (AÇ, s.878)
- Kuşlarda ey Hıyâlî sen bir babakušusun
Arduñdağı perüdün beñzer ağaçkağana (AÇ, s.878)
- Hıyâlî en 'acâ'ib bir karnapasın
Düşer mi ortadan 'avret alasın (AÇ, s.878)
- Saña 'âlemde evlenmek düşer mi
Huşûşâ ki ışıklardan olasın (AÇ, s.878)
- Yasağ oldu ziyâde çeng ü nâya
Meger şimdengirü boynuz çalasın (AÇ, s.878)

Cihânuñ intiküm itmek işidür	
Uran urılır diyen işidür	(AÇ, s.878)
Giydüñ revâce başuña bulduñ revâcını	
İncinme şabkalı sikeyüm egri hâcuñı	(AÇ, s.878)
Şu‘ arânuñ be şabkalı gidisi	
‘Avretin sikdügüm delü gidisi	(AÇ, s.878)
Kaşı râstıklı kâhbesiyle hemân	
Şehrden şehre sürmeli gidisi	(AÇ, s.878)
Benüm erbâb-ı nazmuñ devleti ey şabkalı kâfir	
Har-i nâ-dân degülsüñ devletüñ niçün depersin sen	(AÇ, s.879)
Ey seyl-i eşk hâne-i cismüm haâb kıl	
Zulmet-serâyı cilvegeh-i âfitâb kıl	(AÇ, s.879)
Gel ey hasûd-ı mâlik-i mülk-i kelâmsuñ	
Evşâf-ı hüsrevân-ı sa‘ âdet cenâb kıl	(AÇ, s.879)
Firdevs-i kelâm olımazsüñ benüm gibi	
Nâr-ı hasedle cânuña yüz biñ ‘ azab kıl	(AÇ, s.879)
Hurşid-i himmetümde felek gerd-i zerredür	
Ol zerreden vücûduñı var sen hesâb kıl	(AÇ, s.879)
Ey gerd-i âhum eyleyicek seyr-i âsumân	
Nâz ile âfitâba vu mâha ‘ itâb kıl	(AÇ, s.879)

- Gözüm izüñ tozın gönülüm kapuñ derbânluğın ister
Biri beglük hevâsında biri iksîre tâlibdür (AÇ, s.879)
- Gönül âyinesi şâfidür ammâ
Temâşâ bu ki bir şâhib-nazar yok (AÇ, s.879)
- İki ‘ âlem şaydıımız oldu temâşâ bundadır
Aña bağlanmağa istiğnâ ider fitrâkıımız (AÇ, s.880)
- Gün gibi Rûşen olurdu halka zihni pâkimüz
Gerd-i zillet tutmasa âyîne-i idrâkıımız (AÇ, s.880)
- Cism ü câna tîr-i dil-dûzuñ gelür ilmez geçer
Şöyle dikiş tutmaz oldu sîne-i şad-çâkıımız (AÇ, s.880)
- Bizi toprağdan götür dâmânına şal ey şabâ
Rûzgâr ile varursa kûy-ı yâre hâkıımız (AÇ, s.880)
- Yüksek uçardı şikâr itdi tecerrüf murğını
Olımaz şayd-ı ta‘ alluğ beste-i fitrâkıımız (AÇ, s.880)
- Yârîmüz te‘ yîd-i Hâk ‘ Âlık Muhammed sırrııuz
Cümle ‘ âlem ger Ebû Cehl olsa yoğdur bâkıımız (AÇ, s.880)
- Sırr-ı Aşmeddür pîrüm çün mürşid ü üstâdıımız
Cevre şabr ile olınmışdur bizüm irşâdıımız (AÇ, s.880)
- Tîşe-i cevr ura bize nice bir her mağribi
Genc-i şabr ile tolu şanup harâb-âbâdıımız (AÇ, s.881)

- albimüz her ağzı egri mazhar-ı çeşm itmesün
oğrudur ergisini âyîne-i pûlâdımız (AÇ, s.881)
- Cevre mu‘ tâduz ğarağ ğahr ise luşf it ey felek
Olavuz rencîde tâ terk itmeden mu‘ tâdımız (AÇ, s.881)
- Bir mu‘ ammâyuz ki kimse aşlımuz keşf itmedi
Söylenür dillerde çıkmışdur egerçi adımız (AÇ, s.881)
- Nâle kıll ney gibi ‘ Âşık ki leb-i yâr olsa da
Dâdımız ala bizüm şâh işidüp feryâdımız (AÇ, s.881)
- Eşk ile âh mâh ü mâhiye vâşıl oldu (AÇ, s.882)
- Fenâ ehline ta‘n itme geçüp ‘ ucb ile yanından
Bu deşt-i vağdet-âbâduñ şağın şîr ü jiyânından (AÇ, s.883)
- İdüp der-pûst Mecnûnı geçürmiş Leyli yanından
Vefâ âyînini örgeñ göñül Leylâ şebânından (AÇ, s.883)
- Didiler kim ğazân eyyâmı geldi vağt-i ‘ işretdür
Bahârından ne buldum ki bulam anuñ ğazânından (AÇ, s.883)
- Ben Ğayâlî Rûmda bir rind-i dürd-âşâmı iken
Câm-ı Fağfurı iđer ğâğân-ı Türkistân baña (AÇ, s.883)
- ‘ Arağ şanmañ ağan her dem benüm cism-i fikârumdun
Görüp mûlar benüm ağvâlüm ağlar rûzgârumdan (AÇ, s.883)

- Ben fenâ bulsam sözüm bâkidür ey Cemşîd-i fer
Kendi maḥv oldı gül-âbından ḳodı âşâr gül (AÇ, s.883)
- Eyleyüp meclis çemende sen ḥarâmisin diyü
Ḳadîlar bî-ḥadd şurâḥinüñ günâhun sordular (AÇ, s.883)
- Ḳâzî-‘ asker oldı gül şâhına nevrûz-ı şerîf
Gice gündüz geldiler aña berâber ṭurdılar (AÇ, s.884)
- Her ḥabâb-ı mey virür ‘ âlem-i fenâsından ḥaber
Gösterür her gice ‘ ömrüñ olduḡın kütâh-ı şem‘ (AÇ, s.884)
- Kûh-veş çek dâmenüñ ma‘ mûre-i âfâḳdan
İki yaḳa ıssı olmaḳ isterseñ deryâ gibi (AÇ, s.884)
- Sûzen-i dil-sûz ḡamzeñdür baña ḥâyil olan
Yohsa eylerdüm tecerrüd ḳaşdını ‘ İsa gibi (AÇ, s.884)
- Bir içüm su minnetin çekdürme naḥl-ı ḳaddüne
Tâ ki vaşluñ mîvesi lezzet bula ḥurmâ gibi (AÇ, s.884)
- Bir târ-ı mûyına şeb-i fiṭrat belî didüm
Baḥt-ı siyâhı gör ki keş-â-keşdeyüm daḡı (AÇ, s.884)
- Öliceḳ ḥâkümi pâ-y-ı següñ yer pür-nişan itsün (AÇ, s.884)
- Ḥas u ḥâşâke beñzer üstüḥânlarla gören cismüm
Didi bir ‘ andelîbini uçurmuş âşiyandır bu (AÇ, s.884)

- Gördi Mecnûn yok benî âdemde âyin-i vefâ
Vardi ol divâne vahşîlerle ülfet bağladı (AÇ, s.884)
- Gül yanar nâr urur âb serin senlere
Başına hâk açar bâd elinden felegüñ (AÇ, s.885)
- Nây ile ney şekerle bulaşduğça ider
Biri dâd u biri feryâd elinden felegüñ (AÇ, s.885)
- Rûbâh-ı dehr kankısına kıuyruk aşmadı
Evvel hele hikâyet-i Behrâm-ı Gûra gel (AÇ, s.885)
- Miyânuñ fikridür eglencem ancak
Alan bir kıldan alur pâdişâhum ancak (AÇ, s.885)
- Ûo yüzüm süreyüm ey serv-i serkeş çekme dâmânuñ
Senüñçün âb u hâkî ihtiyâr itmiş giyâhum ben (AÇ, s.885)
- Güneş gibi beni altuna gark itseñ kabûlum yok
Kapusında kul olduğum esîr-i yek nigâhum ben (AÇ, s.885)
- Letâfet bâğına serv ol giriftâr-ı hazân olma
Girüp kanına ‘uşşâkuñ nihâl-i erguvân olma (AÇ, s.885)
- Şorarsa ser-güzeştüm benüm şehrumde yârânım
Bu yâd illerde geldüm nice derde mübtelâ oldum (AÇ, s.885)
- Ûadîmî âşinâlardan görüp bî-gâneluk resmin
Vefâ ümidine bî-gânelerle âşinâ oldum (AÇ, s.885)

- Altûn üsküflü kuloğlı güzel hırşîd
Gör ne itdi aña hercâ'ilük ey mâh-liqâ (AÇ, s.886)
- Hânesin her kişinüñ eyledügiçün Rûşen
Hışm idüp anı hîşâr-ı felege itdi ağa (AÇ, s.886)
- Ecrâm-ı hâliyât-ı şeref iktisâb ider
Câm-ı meyinde zâhir olan her habâbdan (AÇ, s.886)
- Gerek mîr-i vilâyet ol gerek sulţân-ı devrân ol
Sa' âdet bulmaq isterseñ muhib-i derdmendân ol (AÇ, s.886)
- Tecemmül ' arz ider iller saña anlar dil ü cânı
Hudâdan şefkat istersen şefk-i kavm-i rindân ol (AÇ, s.887)
- Saña tîşe çeken bed-kîşe ma' den gibi zerler vir
Gönül zaĥm urana cevherler îşâr idici kân ol (AÇ, s.887)
- Bir ednâ zerre dâmânuñ kıomaz elden benüm hânım
Gerekse âsumân-ı çaruma hırşîd –i rahşân ol (AÇ, s.887)
- Haţuñ geldükde ra' nâluğ libâsın giymek isterseñ
Hayâlî gibi hüsn-i hulk ile maĥbûb-ı devrân ol (AÇ, s.887)
- Âfitâbum yoluña hâk olmasun he ehl-i derd
Korçarum zerrât olup dâmânuña el ura gerd (AÇ, s.887)
- Şubĥ-dem eyvân-ı ' ışk-ı yâre zîver virmege
Her gice yur gözlerüm yaşında gerdûn lâciverd (AÇ, s.887)

Şafha-i çarha yazup aḥvâlüm âh-1 âteşîn
Cedvelin ḥâlden çeküp taḥrîrin eyler lâciverd (AÇ, s.887)

Öldüğümden soñra da öñüñde baş oynamağa
Kâse-i kellm umarum ide devrân tâş-1 nerd (AÇ, s.887)

Çeşm i Mecnûn şod ḥayâl Leyliş râ cilvegâh
Merdum şahra-nişin râ ḥâne me-bâyed siyâh (AÇ, s. 888)

HASAN ÇELEBİ

Veyâḥud bir nigâr-1 serv-i kâmet nâz-perverdür
Gönüller cem' ine bâ' iş ser-i zülf-i perîşânı (HÇ, s. 356)

Deḥânî lâledür şahrâ-yı ' izz ü nâzda bitmiş
Görürsen şems-i dil-bendinde her gün âsmân ânı (HÇ, s. 356)

Elf-i cevgânın urub ṭob-1 hâye
Gelün ey ehl-i diller idelüm âh (HÇ, s. 358)

Beḳâ mülkine ' azm itdi ḥayâlî
Revânî oldı ḳudsîlerle hem-râh (HÇ, s. 358)

Gördi maḥşûş olduḡun meydân-1 istiġnâ bañâ
Seh-perîn gönderdi şorguc ḳafdan ' anḳâ bañâ (HÇ, s. 358)

Faḳr ile faḥr eyleyen dergâh-1 sulṭân istemez
Devr-i âhı sâyesinde ṭâḳ-1 eyvân istemez (HÇ, s. 358)

Ey hayâlî bî tekellûf hûn-ı dîlnûş eyliyen
Minnet ile hıızr elinden âb-ı hayvân istemez (HÇ, s. 358)

Hamdur mîve-i cevrum dime mebzûl olamaz
Şanma ey nahl-i cefâ kırtarasın ol olamaz (HÇ, s. 359)

Bir kıadem çıkmaz ser-i kûyuñ kıoyub ‘âşıklarıñ
Tak-ı ‘arşa nerdübân olursa perr-i Cibrîl (HÇ, s. 359)

Reşk-i a‘ dâdan hayâlî çekme zaħmet şabîr ol
Eyledi haķķ âteş-i nemrûdu gülzâr-ı halîl (HÇ, s. 359)

Sözüm sirayet itse mecnûn-u nâ-murâda
Kuşlar kebâb olaydı başındaki yuvâda (HÇ, s. 360)

Âyîne her gün kıoyar dil-dârı tenhâ kıoynına
Nâzla Yûsuf girür gûyâ Züleyhâ kıoynına (HÇ, s. 360)

AHDÎ

İrüp ol serv kıadde görmedüñse kıâbe kıavseyni
Var et Cibrîl-i ‘aķķlum daħi yabanda uçarsın sen (A, s. 279)

Cefâ taşın ne ğam atsa Hıayâlî saña alçaķlar
Belâğat mîvesin peydâ iden naħl-i hünersin sen (A, s. 279)

Kâkül-i miskîn-i cânânuñ perîşâñ hâliyüz
Ğussanuñ ser-geştesi derd ü ğamuñ pâ mâliyüz (A, s. 279)

Cihân-ârâ cihân içindedür ârâyı bilmezler
Şu mâhiler ki deryâ içredür deryâyı bilmezler (A, s. 279)

Harâbât ehline dûzaḥ ‘ azâbın añma ey zâhid
Ki bunlar ibn-i vaḳt oldı ğam-ı ferdâyı bilmezler (A, s. 279)

‘ Ağyâr âh idermiş ol gül-‘ izâra karşı
Olur şovuk hevâlar evvel bahâra karşı (A, s. 280)

Âyîne hüsnüñe kul olsun şafâsı var ise
Şâne çeksün zülfüñüñ biñ biñ belâsı varise (A, s. 280)

Dûr itdi ben ğubârı ser-i kûy-i yârdan
Kime şikâyet eyleyeyin rûzgârdan (A, s. 280)

BEYÂNÎ

Âzabla çekdi dilber tığını gösterdi yalmânıñ
Hayâlî öldi öldürmedin yalmânı yalmânı (B, s. 91)

ÂLÎ

Çarârgâhı idi bir zamânda bir şâhuñ
Göñül serîri ki şimdi ḥarâbe yüz tutdı (GA, s. 213)

Şeh-i cemâlüñ ile genc-i ‘ ışık idi göñlüm
Haḫuñ siyâhı geleden ḥarâbe yüz tutdı (GA, s. 213)

Emmesünler seni gel mey gibi kıttâl olma
Dilmesünler türegın ney gibi pür-ğâl olma (GA, s. 214)

Terk-i tecrîd olıgôr tâc ne baş ağrısıdur.
Be yûri begligüñ it ‘ âlemüñ abdâl olma (GA, s. 214)

Gel gel öpeyin gerdünüñi derd-i serüm var
Bir boynı uzak yola yakında seferüm var (GA, s. 215)

d. Anekdolar

1

Henüz çok geç yaşındayken Kalenderilerin başı olan Baba Âlî Mest ki, nice akıllıyı mecnun eylemiş, kendine bağlamıştır. Baba Âlî Mest yanında bir gurup Kalenderiyle beraber Yenice’ ye uğrar. Hayâlî bu dervişleri görür, onlara hayran kalır.

Bir ışık dil-berini sevdüm beg
Hele top yokdanise torlağ yeg (AÇ, s. 868)

Baba Âlî Mest müridlerinden biri olur ve İstanbul’ a onlarla gelip gider. Bu matla’ ile de buna işaret etmiştir.

Çehresinden görelî lem‘ a-i nûr-ı nebevî
Bir yalın yüzli ışık şevğine oldum ‘ alevî (AÇ, s. 868)

Bu beyit de onu hatırlatır.

Dilden H ay l  Ő ret-i idr k   az yup

Dîvâne-meşreb oldu  alenderl k eyledi (S, s. 294; A , s. 869)

Bu beyit de maceraya Şahitlik eder.

Ey H ay l  ben Őik r n alıcı Őehb ziydum

 apdı serverlerini  hir  arakuŐ oldular (A , s. 869)

(A , s. 868-869)

2

Baba  l  Mest ve müritleri İstanbul' a geldiklerinde Sarı Gürz İstanbul Kadısı'dır. H ay l ' yi görüp tanıyınca, "Bunun gibi parlak geleceği olan, genç bir insanın Rafiziler yanında oradan oraya savrulan bir hayat sürmesi kabul edilebilir bir Şey değildir." diyerek H ay l ' yi Baba  l  Mest' in yanından alarak Uzun  l  isimli Şehir memuru olan birine emanet etti. H ay l , burada ilim tahsiliyle meşgul oldu. Kısa zamanda üzerine nokta konulamayacak kadar güzel gazeller yazıp ortaya koyar oldu. Yazdığı Şiirler gün gibi parlak ve meşhur oldu.

(A , s. 869)

3

Uzun  l  yanında Şiirlerini yazmaya başlayan H ay l  giderek meşhur olur. İskender Çelebi H ay l ' yi tanıyıp beğenir. H ay l ' den İbrahim Paşaya da bahseder ve ona da tanıtır. Paşanın da lutfunu kazanmasına sebep olur. Paşanın himmeti giderek artar, onun da kol kanat germesiyle padişah H ay l ' den haberdar olur. Sultanın kolunda beslene Şahin gibi himmetine ve korumasına kavuşur. Herkes onun bu durumunu İskender  elebi' nin ve İbrahim Paşa' nın yardım ve himetlerine bağlar fakat onun bu makamlara yükselmesi padişahın kadirşinaslığındandır.

(A , s. 869-870)

İskender Çelebi vefat ettikten sonra ve İbrahim Paşa tekrar gelmemek üzere görevden azledildikten sonra da padişahın Hayâlî' ye iltifatları devam etmiştir. Gazel ve kaside verdikçe kendisine ihsanlarda bulunulmuştur. Bu izzet ve ikrama, şöhrete rağmen derviş gibi bir hayat sürerdi. Zincirle bağlasan mal, mevki, evlat kısacası dünya kazançlarıyla ilgilenen bir insan değildi. Dünyaya meyl etmeyen bir mizacı vardı. Dostlarıyla bir araya geldiklerinde makam, mevki ve bunların getirilerinden bahsedilse “*Eger dünyânun sancağıdır haqîkât âvâz-ı tablı kurı baş ağrısıdır serdârluğu ayak bağıdır. Islâh-ı ‘âlemden ötüri ifsâd-ı nizam-ı ‘âlem-i tabî‘at eylemek ve me‘âli-i itlâf-ı nefse râci‘-i umûra şarf-ı yevm-i ems idüp kûşîş-i halk ile kûşâyîş-i bâb-ı celb ü cezbe kûşîş itmek ne divânelükdür ve bî-gâneler için âşnâ-yı ezelden kat‘-ı üns eylemek ‘âlem-i ‘ağldan ‘aceb bî-gânelükdür*” diye cevap verirdi. Ayrıca “*Eger mîr-i mîrânîdür maşûlî ‘ulûfe-i hayl u haşem ve harc-ı muqarrer-i levâzım-ı tabl u ‘alemdür. Vâridât anlarun idrârâtına şarf olınuğdan soñra kendi nefsume ‘â‘id olacak baña bu manşıbumdan dahı f’âyide yok yire derd-i serden ve gavgâ-yı gulâm u nökerden ve şikâyet-i ehl-i şûr u şerden gah u bi-gah sefer ü güzerden ve bâz-hâst ekâbirdür devlet-i maqarrdan ne fâ‘ide*” derdi. Daha sonra arkadaşlarından bazı akılsızların tahrik etmesiyle Sultan Süleyman’dan sancak rica etmek için bir kaside söylemiştir.

Ṭarîkat ehlidir şaḥîb velâyet nev‘i sulṭânî

Hidâyet yolların göstermege gönderdi ḥâḳ ânî (AÇ, s. 871; HÇ, s. 355)

Veyâḥud bir nigâr-ı serv-i ḳâmet nâz-perverdür

Gönülller cem‘ine bâ‘ iş ser-i zülf-i perîşânı (HÇ, s. 356)

Deḥânî lâledür şahrâ-yı ‘izz ü nâzda bitmiş

Görürsen şems-i dil-bendinde her gün âsmân ânî (HÇ, s. 356)

İçinde iham olan bu beyittir.

Hümâ-yı evc-i ‘izzetdür²⁵ şalarsa üstüme sâye

Çekem Pehlû’ye sancağ âdl-u bir serv-i hürâmânı (AÇ, s. 871; HÇ, s. 356)

akabinde bu gazeli sundu

Dûdı tâ kim depemüzden çıka âhı çekelüm

Zâhidâ ‘ışk eriyüz biz de sipâhı çekelüm (AÇ, s. 871)

Tir-i yâr-i götürüp sînede peykânı ile

Ey Hâyâlî demidür sancağ-ı şâhı çekelüm (AÇ, s. 871)

Rumeli Kethüdalığına talip oldu ve bu gazeli söyledi.

Gerçek sipâhîlerle yine oldu hem-sefer

Gûyâ Hâyâlî rûmilinüñ kethüdâsıdur (AÇ, s. 871)

Şâhum Hâyâlî mâlik-i mülk-i kelâm iken

Çok mıdur aña Rûmilinüñ kethüdâlığı (AÇ, s. 871)

Benim gördüğüm bu istekler dünya, mal ve makam sevdasından değildir. Diğerleri gibi aldığını verdiğini hesap etmezdi. Nasıl gelirse öyle giderdi. Alan alır, her isteyen ondan aldığını kendi malı gibi tasarruf ederdi. Tımarından gelen yiyecek gelirdi. kendisi bir kaşık balından bile yemezdi ondan başkaları kovana üşüşen arı gibi talan ederlerdi. Ona ait haslarından gelen paraların kimini borç verir, kimini sadaka namına ellere verirdi. Verdiklerini unuttur giderdi. “Kaltak kazanır kaltaban yer” dedikleri misal tutmayı bilmez, malını kimseden sakınmazdı.

(AÇ, s. 870-872; HÇ, s. 355-356)

²⁵ rıf atdur Aşık Çelebi, s. 871

5

Sultan Süleyman Irak seferinden geldiğinde ben de Anadolu' dan İstanbul' a henüz gelmiştim. Yeni yeni yüselmeye başlamıştım *ışneyn ve erba'în ve tis'ami'ede idi ol vaqtden* Hayâlî Bey' le tanışıklığımız o zamana dayanır. Benim kadar yakın başka bir arkadaşı olduğunu bilmiyorum. Her gazel ve kaside söylediğinde önce bana okurdu. Eğer hata bulsam kabul eder ve düzeltirdi. Aynı kaldığımız zamanlarda Sütlücedeki bahçesine gitmek için yola çıkarsa yaya, atlı, mutlu veya hüznü benim hücreme uğrar biraz dinlenir; eğer dersteysen bitene kadar bekler, beni de bahçeye alıp götürürdü. Atlı ise inip bahçeye kadar benimle yaya devam ederdi. İstanbul' da böyle bir dostluğumuz vardı. Yirmi yıllık bir dostluğumuz var

(AÇ, s. 872-873)

6

Bir gün İstanbul' da donanmadaki bedestende bu matla'ı okudu

Rûz-ı rûşenden n'ola Enver olursa şâmımız

Mihr-i 'âlem-tâbdan yaqar çerâğı câmımız (AÇ, s. 873; HÇ, s. 358)

Ben "Bu matla' gazeli besleyendir. Kadeh fitilini güneşten yakmakla gece işret meclisinde gün aydınlığı olmaz, aydınlık ifade edilecekse kadeh-güneşten Ruşen kelimesi gerekir ve ondan rûşenter kullanılmalıdır." dedim. Peki sen olsaydın nasıl söyledin dedi. Ben de böyle olmalı diyerek okudum.

Bezmimizle rûzdan Rûşen olupdur şâmımız

Zerre dimez mihr-i 'âlem-tâba zîrâ câmımız (AÇ, s. 873)

Hayli tepki gösterip birkaç gün benden uzak durdu. Ne selam verdi, ne arayıp sordu.

O esnada Yügrügi gazelini söylemiş, gazel içerisinde bir beyti şu şekilde ifade etmiş.

Lâ-mekân seyrinde ‘ ankhâ ile olur hem-kanat

Bâl-i himmetle şol anadan tođanuñ yügrügi

(AÇ, s. 873)

Bu gazeli duyanlar hem-kanat ifadesini çirkin ve şiirin değerini düşüren olarak görmüşler. Hem söz Farsçadır kanat Türkçedir bu nasıl bir terkip oluşturmadır diye ayıplamışlardır. Bu ayıplamaları, eleştirileri duyan Hayâlî telaşlanmış, yanlış söyleseydim alim nice olurdu diye renkten renge girmiş, Başkasına da yazdığını tashih ettiremeyince gelip benden özür diledi. Bir miktar havadan, sudan konuştuktan sonra meramını anlattı, ben de şiirinin müsveddesini alıp hatalarını düzelttim

(AÇ, s. 873-874)

7

Bir gün Selimli Muslı isimli bir dilber ki güzelliği ile zamanın, şehrin karıştıranı, şehrin sevgilisi sünnet düğünü edip dostlarını topladı, şehrin muhabbeti güzel olanları, sevgilileri de gelip bir köşede kendi başlarına oturdular. Birer aşk kıvılcımı gibiydiler etraflarında dönen hizmetkarlar pervaneler gibiydi. Mecliste alev alev yanan birer güneş oldular. Şarkı söyleyenler, saz-ud çalanlar susam taneleri gibi etraflarına toplandılar. Herkes onları dinlemek için dikkatini topladı, kulak kesildi. Hayâlî Bey de gelip oturdu. Durak Balı denilen bir dilber vardı. Yerinde duramıyordu. O toplantıda, ağaçlarına arasında servi gibi, diğerlerinin içinde gül gibi açık ve belliydi.

Eğri büğrü, şekilsiz, çok uzun boylu bir adam da köşkün kapısında duruyordu. Bu dilberin adamla aralarında geçenler karanlıkta güneş gibi ortadaydı. Hayâlî, kendini tutamadı, münasip bir şekilde bazı beyitler okudu. Bütün herkes olanları anladı. Dilber, bu şekilde ortaya çıktığından gönlü kırıldı. Kalabalığın tesiriyle ve Hayâlî'nin ezen ifadeleriyle korkup utanarak başını eğdi. Saçıyla oynamaya onu kıvırıp düğüm haline getirmeye başladı. Dudak büktü. Hayâlî Bey o zaman dilberin sevdiğini anladı ve aklına gelen bu matlai' dedi.

Nigârũ itdügi düşnâm nâ-geh zeevķ-i cânidür

Nice zevķ itmeyem ki ‘âlem-i ğayb armaĝanıdır (AÇ, s. 874)

Bana nazire teklif etti. Okudum.

Raķîb-i dîv ki ķaşr-ı nigârũ pâsnânıdır

Belâ-yı nâ-gehânîdür ķazâ-yı âsumânîdür (AÇ, s. 874)

O mesliste Bahtiyâr isimli bir Ermeni güzeli vardı etrafı onun için kanlı göz yaşı dökken aşıklarla doluydu.

Şeb-i erzaķ-pûş ruhbâniydi ğûyâ

Meh-i nev ķoltuĝında zer ķelîpâ (AÇ, s. 875)

Güzeller padişahıydı. Ayrılık daĝındaki Ferhat gibiydi. Mavi tülbent altında çehresi parlaktı. İman nuru şimşek gibi vurup Müslüman oldu. Cehennem ateşinden, iman nuruna döndü. Hayâlî Bey’ in nazarı ona takıldı ve bu matları okudu

Yine bir muĝ-peçe mihrünüñ oldum zâr u şeydâsı

Baş egmez âfitâb-ı ‘âleme zerrin ķelipâsı (AÇ, s. 875)

(AÇ, s. 874-875)

8

Merhumun bütün güzel huylarından biri de buydu ki asla aşıĝılama ve hicvi sevmezdi. Ancak Âlî Bâli isimli benzersiz, zamanı gençlerinin serbest, neşeli, gönül alanlarından bir sarraç vardı. Hayâlî Bey, her zaman “Ben üç dilber gördüm, onlara dördüncü olmaz, güneş bile bunların içerisine giremez, güzellikte dördüncü olamaz.” derdi. Âlî Bâli’ yi bu dilberlerden addederdi. Bir zaman kendi yanına da almıştı. Hayâlî Bey’ in sohbetine dahil olan eşkıya gibi bir adam olan Seydi Çelebi ile Âlî Bâli dost oldu.

Bir gece bazı arkadaşlarını da yanına alarak kıyamete kadar zillet olarak kalacak kötü, iğrenç işler yaptılar. Bu ırza geçme olayından sonra Hayâlî bu kıtayı söyledi.

Seydînüñ çok siküldigin evvel

‘Âlî Bâlî işidüben güldi (AÇ, s. 875)

Şoñra çok geçmedin anuñ dañı

Başına Seydi halleri geldi (AÇ, s. 875)

(AÇ, s. 875)

9

Bir defa selanikte çirkin biri başına güller takınıp Hayâlî’ nin yanına geldiğinde elinde olmayarak,

Hûblar taker idi başına evvel çiçeği

‘Takınur şimdi dirîgâ başa her kel çiçeği (AÇ, s. 876)

Gül-i gülzâr-i tarâvet geçinürmiş ağıyâre

Göreyüm dâr-ı cihânda ola çengel çiçeği (AÇ, s. 876)

dedi. (AÇ, s. 875)

10

Remmalın kıssası şudur: Remal Haydar’ a bir miras kaldı. Bir çok defa dava oldu. Ne kadar kadı, hakim varsa karar verdi, fakat remmal kabul etmedi. Bunun üzerine Celalzade Bey bu beyti dedi.

Ârzû-yı vaşl bende sende cevri bî-‘aded

Da‘vi-i Remmâle beñzer ki nihâyet bulmadı (AÇ, s. 876)

Hayâlî Bey de bu matlai’ okudu.

Rûzgâruñ cevrinüñ ben bendeye oranı yok

Da‘ vi-i Remmâle beñzer ħaddi pâyânı yok (AÇ, s. 876)

Remmal bunları duyup öfkeleni. Şiirdeki kabiliyetini ifade için Hayâlî Bey bir gazelinde şunları ima etti.

Ķudretüñ destine şebhâz-ı ħazâ pervâzum

Saňa ‘ anħâları şayd eyleyeyin şal beni (AÇ, s. 876)

Cismümi ger ilete taħta-i remel üzre şabâ

Remellere arayup bulmaya Remmâl beni (AÇ, s. 876)

Bu beyitle de halini hatırlatıp, iğneledi.

‘ Arz itme baňa ‘ işħda eşkâl-i nücûmı

Ben nükte-şinâsum beni Remmâl mi şanduñ (AÇ, s. 876)

Remmalin dili uzadı Hayâlî Bey de bu kıta ile susturdu.

İtdi şâhâ yed-i kerem-baħşuñ

Terbiyet-i şâ‘ir ile Remmâlî (AÇ, s. 877)

İşte ben bulduğum cevâhir-i nazm

Diyivirsün o yirdeki mâlî (AÇ, s. 877)

(AÇ, s. 876-877)

11

Yahya Bey ile aralarında geçen dalaşmalarda da suçsuzdu. Mecbur kaldığı için söylediklerinden mazurdur. Bu da insaf sahipleri tarafından bilinir. Hayâlî Bey’ in Yahya Bey’ e ağzı, dili dokunmazken, Yahya Bey Van seferi sırasında padişaha bir kaside vermiş. Kasidenin matları’ budur.

Çekelüm gün gibi ak sancağla şarka çeri
Kara toprağa qaralum kıralum surh-seri (AÇ, s. 877)

Bu beytile Hayâlî Bey' i kınadı.

Baña olaydı Hayâlîye olan hürmetler
Hağ bilür sihr-i hel'al eyler idüm şi' r-i teri (AÇ, s. 877)

Bununla da yetinmeyip Kalenderiliğini başına kakarak Hayâlî Bey' i tahrik etti.

Ne revâdur bu ki sâyem gibi altumda iken
Gün gibi bir ışığıñ üsti yanum aldı yiri (AÇ, s. 877)

Ben şecâ'ât kılıcıyım ol ışıklar nacağı
Ben savaş günü çeriyüm o hemân cerde cerî (AÇ, s. 877)

Seferden döndüğünde Yahya Bey yine rahat durmadı yanındakilere hoş gelsin, onlar neşelensin diye başındaki takkesine müdahale edip.

Şol Hayâlî Beg ki yüzi şarı gözi aladur
Başda yelken taqyesi boqluğda bitmiş lâledür (AÇ, s. 877)

dedi ve sonra
Çok sevdiğüm Hayâlî eglencesin cihâna
Beñzer başuñda taqyeñ çermenmiş İstepâna (AÇ, s. 878)

Kuşlarda ey Hayâlî sen bir babaşuşısın
Arduñdağı perüdün beñzer ağaçkağana (AÇ, s. 878)

Saza yasak geldiğinde ve Hayâlî Bey' in adı bir kadınla çıktığında şunları demiştir.

Hayâlî en ‘acâ‘ib bir karnapasın

Düşer mi ortadan ‘avret alasin (AÇ, s. 878)

Saña ‘âlemde evlenmek düşer mi

Huşûşâ ki ışıklardan olasin (AÇ, s. 878)

Yasağ oldu ziyâde çeng ü nâya

Meger şimdengirü boynuz çalasin (AÇ, s. 878)

Cihânuñ intiküm itmek işidür

Uran urulur diyen işidür (AÇ, s. 878)

Yahya Bey’ in “yelken takye” ifadesinin yakışsız olduğunu, şiire uymadığını ifade için Hayâlî Bey bunu söyledi.

Giydüñ revâce başuña bulduñ revâcını

İcinme şabkalı sikeyüm egri hâcuñı (AÇ, s. 878)

Boynuz benzetmesini de reddetti.

Şu‘arânuñ be şabkalı gidisi

‘Avretin sikkügüm delü gidisi (AÇ, s. 878)

Çaşı râstıqlı çahbesiyle hemân

Şehreden şehre sürmeli gidisi (AÇ, s. 878)

Kendinin söylenenlere aldırmadığını ve kendisinin aşağı, bayağı insanlarla bir olmadığını ifade eden şu cevabı verdi.

Benüm erbâb-ı nazmuñ devleti ey şabkalı kâfir

Har-ı nâ-dân degülsün devletüñ niçün depersin sen (AÇ, s. 879)

Ey seyl-i eşk hâne-i cismüm harâb kı1
Zulmet-serâyı cilvegeh-i âfitâb kı1 (AÇ, s. 879)

Gel ey hasûd-ı mâlik-i mülk-i kelâmsuñ
Evşâf-ı hüsrevân-ı sa' âdet cenâb kı1 (AÇ, s. 879)

Firdevs-i kelâm olımazsıñ benüm gibi
Nâr-ı hasedle cânuña yüz biñ ' azab kı1 (AÇ, s. 879)

Hurşîd-i himmetümde felek gerd-i zerredür
Ol zerreden vücûduñı var sen hesâb kı1 (AÇ, s. 879)

Ey gerd-i âhum eyleyicek seyr-i âsumân
Nâz ile âfitâba vu mâha ' itâb kı1 (AÇ, s. 879)
(AÇ, s. 877-879)

12

Kadılıkda olduğum zamanlarda daha yeni söylediği gazelleri kendi yazısıyla yazar, gönderir, hal ve hatırımı sorarak beni gurbette sevindirirdi. Bir zaman İstanbul' da Cefer Abâd'da bahar akşamı mehtap altında sohbet ederken bana, İshak Çelebi' nin şiirlerinden hangisi güzeldir diye sordu. Ben de bu beyti okudum.

Gözüm izüñ tozın göñlüm kapuñ derbânluğın ister
Biri beglük hevâsında biri iksîre tâlibdür (AÇ, s. 879)

Okudum beyti bir hayli beğendi. Ama benim için en güzeli budur dedi.

Göñül âyinesi şâfidür ammâ
Temâşâ bu ki bir şâhib-nazar yok (AÇ, s. 879)

Yıllardır bu beyti sarhoşluğunu yaşıyorum. Bu beyte uygun nazire söylemek için uğraşıyorum dedi

(AÇ, s. 879-880)

13

Ben Serfice' ye kadı oldum. Hayâlî' nin zeameti orada olduğundan bana mektup gönderdi. Üzerindeki hassaları başkalarına verilmiş, üzerinde çok az malı kalmıştı. Eli dardaydı ve üzerindeki malların mahsulünün toplanmasında da problem yaşıyordu. İshak Çelebi' nin “Temâşâ bu ki şâhib-nazar yok” mısraı'na nazire söyleyip teselli oldum dediği gazelini ve fakirlikten şikayet ettiği gazelini yazıp bana yollamıştı. İshak Çelebi' ye nazire gazelin iki beyti şunlardır.

İki ' âlem şaydıımız oldu temâşâ bundadır

Aña bağlanmağa istiğnâ ider fitrâkumuz (AÇ, s. 880)

Fakirlikten şikayet ettiği gazelin matlaı' da budur.

Kurş-ı mehle hûşe-i pervîn olaldan zâdumuz

Ehl-i fakr içre tenâ' umla çıkupdur adumuz (AÇ, s. 880; GA, s. 214)

Gün gibi Rûşen olurdu halka zihn-i pâkimüz

Gerd-i zillet tutmasa âyîne-i idrâkumuz (AÇ, s. 880)

Cism ü câna tîr-i dil-dûzuñ gelür ilmez geçer

Şöyle dikiş tutmaz oldu sine-i şad-çâkimüz (AÇ, s. 880)

Bizi toprağdan götür dâmânına şal ey şabâ

Rûzgâr ile varursa kûy-ı yâre hâkimüz (AÇ, s. 880)

Yüksek uçardı şikâr itdi tecerrüd murğını

Olımaz şayd-ı ta' alluğ beste-i fitrâkumuz (AÇ, s. 880)

Yârîmüz te‘ yîd-i Hâk ‘ Âşık Muhammed sırruyuz
Cümle ‘ âlem ger Ebû Cehl olsa yokdur bâkumuz (AÇ, s. 880)

Sırr-ı Aḥmeddür pîrüm çün mürşid ü üstâdumuz
Cevre şabr ile olınmışdur bizüm irşâdumuz (AÇ, s. 880)

Tîşe-i cevr ura bize nice bir her mağribi
Genc-i şabr ile tolu şanup ḥarâb-âbâdumuz (AÇ, s. 881)

Ḳalbimüz her ağzı egri mazhar-ı çeşm itmesün
Ṭoğridur ergisini âyîne-i pûlâdumuz (AÇ, s. 881)

Cevre mu‘ tâduz ğaraż ḳahr ise luṭf it ey felek
Olavuz rencîde tâ terk itmeden mu‘ tâdumuz (AÇ, s. 881)

Bir mu‘ ammâyuz ki kimse aşlumuz keşf itmedi
Söylenür dillerde çıkmışdur egerçi adumuz (AÇ, s. 881)

Nâle ḳıl ney gibi ‘ Âşık ki leb-i yâr olsa da
Dâdımız ala bizüm şâh işidüp feryâdumuz (AÇ, s. 880-881)

14

Akabinde Bu gazeli geldi ki, dünyadan ayrılığını ve bize vedasını içeriyormuş.
Matlai’ budur.

Dil-şikeste olalı seng-i cefâ-yı yârdan
Beñzer ol mir‘ âta kim maḥrûm ola dîdardan (AÇ, s. 881; GA, s. 214)

Allah' ın hikmeti üç ay sonra Yenice' e varmak gerekti. Hava çok sıcaktı, kısa zamanda şehre varıp rahat bir nefes almak için çabalıyordum. Şehre ulaştığımda aklıma geldi, Yenice bir gaziler ocağı, arifler durağıdır. Hemen Evrenos Bey ruhuna, Şeyh İlahi ruhuna, Usûlî ruhuna dedim o an farkında olmadan Hayâlî Bey ruhuna dedim. Sonra hayatta olan biri arkasından Fatiha okumanın sırrı nedir acaba diye düşünerek şehre ulaştım. Ahmed Çelebi isimli Yenice ayanından irfan sahibi biri vardı. Hayâlî Bey ile yakın arkadaştı. Bana mahzun bir halde geldi. Sebebini sordum, Hayâlî öldü dedi. Yolda başıma gelenleri hatırladım. Hemen akabinde Günâhî' nin mektubu geldi.

Âlem-i hissdan Hıyâlî gitdi âh (AÇ, s. 882; HÇ, s. 358)

Diyü târîh dimiş cün temâm yakîn hâşıl oldu.

Eşk ile âh mâh ü mâhiye vâşıl oldu (AÇ, s. 882)

Hıyâlî' nin ölümüne Arşî dimişdür.

Sözi dilde hıyâli gözde kaldı (AÇ, s. 882; HÇ, s. 357; B, s. 90; GA, s. 213).

Bu tarihi de Silistreli Şîrî ' Âlî Çelebi demişdir.

Hıyâlî oldu hıyaf el-hüküm'ülillâh (AÇ, s. 881-882; HÇ, s. 358).

15

Merhum mesneviye hakimdi. “Benim meşrebimi bilirsin bir hikayeyi bitirip kayıt altın alamam. Ben böyle bir adamım.” derdi. Bir gün deniz kenarında iki yüz beyit bir mesnevi okudu. Okuduğu mesnevinin emsali yoktu. Toplayıp yazalım dedim razı olmadı

Şiirlerini toplayıp yazan Yenice'den arkadaşı Âlî Çelebi'ydi. Sultan Süleyman Hayâlî Bey' in divanını isteyince divan Âlî Çelebi' de bulundu. Bu divanda da bazı kaside otuz-otuz beş beyit iken onsekiz-on dokuz beyit olarak yazılmıştı ve yedi-sekiz beyitlik gazellerinden bazıları dört-beş beyit yazılmıştı. Tamamını yazmak mümkün olmamış hatırda kalan ve güzel olanları kalemem almıştı

(AÇ, s. 882-883)

16

Hayâlî' nin üç beyti Şah Tahmasb' in meclisinde okunduğunda şah beyitleri beğenmiş ve beyitler aşkına kadeh kaldırmıştır. O beyitler bunlardır.

Fenâ ehline ta' n itme geçüp ' ucb ile yanından

Bu deşt-i vaḥdet-âbâduñ şaḫın şîr ü jiyânından (AÇ, s. 883)

İdüp der-pûst Mecnûnı geçürmiş Leyli yanından

Vefâ âyînini örgeñ göñül Leylâ şebânından (AÇ, s. 883)

Didiler kim ḫazân eyyâmı geldi vaḫt-i ' ışretdür

Bahârından ne buldum ki bulam anuñ ḫazânından (AÇ, s. 883)

Ben Ḥayâlî Rûmda bir rind-i dürd-âşâmı iken

Câm-ı Faḡfurı iḫer ḫâḫân-ı Türkistân baña (AÇ, s. 883)

Rahmî' nin bu beytini işittiğın de de kadeh kaldırmıştır.

' Araḫ şanmañ aḫan her dem benüm cism-i fikârumdun

Görüp mûlar benüm aḫvâlüm aḡlar rûzgârumdan (AÇ, s. 883)

Bu nasıl bir iştir ki, kendi Acem olan ve yanında bir sürü Acem şairi bulunduran bir şah bu beytin Azeri lehçesinden tercüme edildiğini anlayamasın.

(AÇ, s. 883)

17

Sene işnâ ve hamsîn ve tis‘ami’ede hâkîr

vebadan kurtulup sıhhat bulduğumda Hayâlî Bey bani ziyarete geldi ve yeni söylediği iki gazelini okuyup “Bakalım aklın fikrin yerine gelmiş mi?” diyerek bana nazire teklif edip imtihan etti.

Çaldı nümûne dehre cihân-ı harâbdan

Genc-i hazân hazâ’ini Efrâsiyâbdan (AÇ, s. 886; HÇ, s. 355; GA, s. 214; B, s. 90).

Seng-i havâdiş eyledi câm-ı Cemi şikest

Düşürdi lâle pârelerini türâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).

Vicdân-ı pâküm itdi giriftâr-ı gam beni

Fehm it bu remzi şîşe içinde gül-âbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).

Deryâ gibi başumda olaldan hevâlarum

Hâli degül sefîne-i ten iztırâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).

Yardum şurâhinüñ başını ayağın şıdum

Yudum elüm harâğdan ü geçdüm şarâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).

Nûş itmeyem şunarsa inüp Zühre-i felek

Dünyâ şarâbını çadeğ-i âfitâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).

Bir bezm-i hâşşa mahrem olupdur Hayâlî kim

Açılmaz anda gonçe-i cennet hicâbdan (AÇ, s. 886; HÇ, s. 355; GA, s. 214; B, s. 90).

Ecrâm-ı hâliyât-ı şeref iktisâb ider

Câm-ı meyinde zâhir olan her habâbdan (AÇ, s. 886)

Gerek mîr-i vilâyet ol gerek sulţân-ı devrân ol

Sa' âdet bulmak isterseñ muhib-i derdmendân ol (AÇ, s. 886)

Tecemmül ' arz ider iller saña anlar dil ü cânı

Hudâdan şefkat istersen şefik-i kavm-i rindân ol (AÇ, s. 887)

Saña tîşe çeken bed-kîşe ma' den gibi zerler vir

Göñül zaħm urana cevherler îşâr idici kân ol (AÇ, s. 887)

Bir ednâ zerre dâmânuñ komaz elden benüm hânım

Gerekse âsumân-ı çâruma hırşîd -i rahşân ol (AÇ, s. 887)

Haţuñ geldükde ra' nâluğ libâsın giymek isterseñ

Hayâlî gibi hüsni hulk ile maħbûb-ı devrân ol (AÇ, s. 887)

Bu iki güzel beyit ortaya çıkmıştır.

Âfitâbum yoluña hâk olmasun he ehl-i derd

Çorçarum zerrât olup dâmânuña el ura gerd (AÇ, s. 887)

Şubh-dem eyvân-ı ' ışık-ı yâre zîver virmege

Her gice yur gözlerüm yaşında gerdûn lâciverd (AÇ, s. 887)

Benim bu gazeldeki iki beytim daha benzeri yoktur.

Şafha-i çarha yazup ahvâlüm âh-ı âteşin

Cedvelin hâlden çeküp tahtırin eyler lâciverd (AÇ, s. 887)

Öldüğümden sonra da önünde baş oynamağa

Kâse-i kelm umarum ide devrân tâş-ı nerd (AÇ, s. 887)

(AÇ, s. 886-887)

18

Merhum Hayâlî her haliyle akranlarının hasedine uğruyordu. Hangi yolla onu yereceklerini, aşağılayacaklarını bilemiyorlardı. Zaman olur sakifeler oluştururlar, insaf etmeslerdi. Bir gün merhum bu beyti söyledi.

Mecnûn göziydi Leylâ hayâline cilvegâh

Şahrâ-nişin olanuñ olur hânesi siyâh (AÇ, s. 887; GA, s. 215).

Mîrek, kıskançlığından Farçadan tercüme bu matla' yanımızda yazıp, Acem şairleri yazmış Hayâlî de onlardan tercüme etmiş diye toplantılarda okumakla herkesi inandırmıştı. Bu hal Hayâlî' yi canından usandırmıştı. Mîrek' in oluşturduğu matla'

Çeşm i Mecnûn şod hayâl Leyliş râ cilvegâh

Merdum şahrâ-nişin râ hâne me-bâyed siyâh (AÇ, s. 888)

(AÇ, s. 887-888)

19

Padişahın meclisine girince utancından sohbete iştirak edemediğini ifade için şu gazeli söylemiştir:

Qaldı güne dehre cihân-ı harâbdan

Bir ki hazân hizâne-i Efrasyâb' dan

Bir bezm-i hâşan muharrem olupdur Hayâli kim
Açılmaz ânda gonca-i cennet hicâbdan

(AÇ, s. 886; HÇ, s. 355; B, s.

90).

20

Bir defasında Padişah Sultan Süleyman Edirne' ye gitmiş. Hayâli' ye hiç iltifat etmemiş ve ilgi göstermemiş. Hatta bir ay padişahın kendisine tahsis ettiği ücretten de mahrum kalmış. Şair bu durumdan alınmış, Edirne' ye padişahın yanına gitmiş ve kendisine bir gazel söylemiş. Gazelin maktası ve matlası aşağıdadır:

Ferviren mâha cemâl-ı bâ-kemâlündür senün
Mihre hançerler çeken iki hilâlündür senün

Gayrilere yârdur şimdi Hayâlîdir isen
Hâşe lillâh pâdişâhum ol Hayâlündür senün

Kısacası defterdardan veya paşadan birkaç yüz akçe ihsan görmediği hafta, padişahın iki bin florin ücret almadığı ay olmazmış. O zamanın şairlerinden Zâtî ve Yahyâ ve onların yanındaki şairler Hayâli' nin şiirlerini eleştirilmiş. Her sözüne (yağcılık-rızıklanma-nemalanma). adını verip sanatını takdir etmezlermiş. Hayâli bu duruma aldırılmaz, hemşerileri Mevlâna Usûli ile Hayretî' ye iltifat ederek kendisini eleştiren şairlere nispet yaparmış.

(GA, s. 212-213).

21

Molla Şem'î Kendisini ziyarete geldiğinde Galata taraflarında Perme Boğazı' na gezmeye çıkmışlar, Hayâli' nin ayrılmasıyla –cimriliğinden- adı geçen yeri terk etmek zorunda kalmışlar, daha sonra bir yerde buluşarak meyhaneye uğramışlar. Bu

olaydan çıkarılabilecek anlamın doğruluğuna delil olabilecek bir olay da vefatına müteakip oğlu Hubbî Ömer Bey' den işittiğim, iki kardeş mirasından otuzar bin filori pay almış, bundan ayrı gelir getiren yüz altmış mülkten de istifade etmişlerdir. Bütün bu mülkün senelik getirisi yüz otuz bin akçe iken, Hayâli' nin yıllık ancak kırk-elli bin akçe harcadığını (cimri bir mizaca büründüğü). öğrendim ve doğruluğunu bizzat tespit ettim (GA, s. 213-214).

22

Vefatından bir yıl önce merhumun yanına gitmiştim.

Karârgâhı idi bir zamânda bir şâhuñ
Göñül serîri ki şimdi harâbe yüz tutdı

Onun bir beytini tetebbu edip kendisine verdim.

Şeh-i cemâlûñ ile genc-i 'ışık idi göñlüm
Haţuñ siyâhı gelelden harâbe yüz tutdı

Eğer bu senin ise kesinlikle şöhretli bir şair olman gerekir zira bu benim beytimden daha sanatlı ve güzeldir, diye iltifat etmişti. (GA, s. 212-213).

D. FUZÛLÎ²⁶

a. Hayatı

- Bu devir şairlerindedir (L, s. 435; AÇ, s. 657)
- Bağdatlıdır (L, s. 435; AÇ, s. 657; HÇ, s. 758; A, s. 459; B, s. 209; GA, s. 255).²⁷
- Doğum yeri ve yerleşim yeri Bağdattır (GA, s. 255).
- Asıl adı Mehmed' dir (Banarlı, s. 530, Kabaklı, s. 491)
- Yaşam tarzı sıradan bir insandır (L, s. 435)
- Marifet sahibi, hoş tabiatlı, sohbeti tatlı, geometri ve beden bilgisi konularında da hikmet sahibi, hadis ve tefsir ilimlerinde de söz sahibi olan, ehli tarik bir insandır (A, s. 459-460)- (Kabaklı, s. 493)
- Bağdat' ın fethinden sonra orada bulunan devlet idarecilerine sunduğu kasidelerden umduğunu bulamamış, geçimini güçlkle sağlamış, buna rağmen şiir yazmaktan vazgeçmemiştir (AÇ, s. 657)
- Sultan Süleyman'ın Irak seferi sırasında HayÂli Bey'le tanışmış, dostluk kurmuş ve uzun sohbetlerde bulunmuştur (Âli, s. 255).
- Henüz öldüğüne dair bilgi yoktur (AÇ, s. 657)
- 970 yılında ölmüştür (HÇ, s. 760-761; B, s. 209).
- 963 yılında vebadan ölmüştür (A, s. 461)- (Banarlı, s. 529; Kabaklı, s. 491)²⁸

²⁶ Köprülü, 308, 378, 380/387, 392. sayfalar arasında Fuzûlî ile ilgili bilgiler verir. Bu bilgiler şiir ve şairlikle ilgilidir. Hayatına dair bilgiler yoktur.

²⁷ Banarlı, Bağdat'a sonradan geldiğini Necef veya Kerbela'da doğmuş olabileceğinin daha kuvvetle muhtemel olduğu belirtilir (Banarlı, s. 529-530); Kabaklı, doğum yerinin Hille olmasının daha kuvvetli bir ihtimal olduğunu ifade eder.

²⁸ Kabaklı, s. 491 şairin mezar yeri ile ilgili rivayetler aktarılır.

Devlet Erkanıyla Münasebetleri

- Sultan Süleyman Bağdat seferini yaptığında Fuzûlî, padişaha, vezir İbrahim Paşa'ya ve Kadiri Efendi' ye kasideler sunmuştur (AÇ, s. 657; HÇ, s. 760; GA, s. 255).
- Celalzade Mustafa Çelebi' ye de kaside sunmuştur (GA, s. 255).
- Devlet erkanına sunduğu kasideler neticesinde kendisine ölmeyecek kadar yiyip içebileceği, zar zor geçinebileceği kadar bir mertebeye tayin olunmuştur (AÇ, s. 657)
- Padişah, Sadrazam İbrahim Paşa ve Kadri Efendi' ye sunduğu kasideler neticesinde hediyeler almıştır (HÇ, s. 760; GA, s. 255).
- Padişah için yazdığı gül redifli kaside onun padişah tarafından hüsnü kabul görmesine vesile olmuştur (HÇ, s. 760; B, s. 209).

b. Şairliği²⁹

- Zamanı şairleri arasında yüce bir mertebededir (L, s. 435; AÇ, s. 657)
- Şiir sanatının üstadıdır (L, s. 435)
- Nevâyî tarzına yakın alımlı, cazibeli bir tarzı ve garip bir üslubu vardır (L, s. 435; HÇ, s. 758; A, s. 460; B, s. 209)
- Tarzında yeni ve yaratıcıdır (L, s. 435; HÇ, s. 758; A, s. 460; B, s. 209; GA, s. 255).

²⁹ Banarlı, s.546-554' ün sonuna kadar tüm eserlerini örneklendirerek verir. Tezkirelerle uygunluk saöz konusudur fakat daha geniş kapsamlı olarak ve örneklendirilerek ele alınmıştır.

- Makbul beş parça kitabı vardır (L, s. 436)
- Geçiminde çok sıkıntı çekmesine, devrin büyüklerinden gereken ilgiyi görememesine rağmen şiir yazmaya devam etmiştir (AÇ, s. 657)
- Şiiri sağlam, nazmı metindir (AÇ, s. 657; HÇ, s. 759; B, s. 209)
- Mesnevi tarzında yazılmış Leyla vü Mecnun adlı bir eseri vardır (AÇ, s. 657)
- Leyla vü Mecnun' un her sözü yakıcı, her noktası bir kıvılcım, bir kor gibi tesirlidir (AÇ, s. 657)
- Özellikle Peygamberimize yazdığı natı mükemmeldir (AÇ, s. 657)
- Gençliğinden ölümüne kadar şiir ve inşaaya çalışmış, gönle ferahlık veren şiirler yazmış, üslubu iyi bir şairdir (HÇ, s. 758).
- Sözü kılıç gibi keskindir. Güzel ve çok fasih bir nazmı vardır. Bu özellikleriyle hatiplik merdivenlerinin zirvesindedir (HÇ, s. 758)
- Şiiri nazik ve renklidir (HÇ, s. 759; B, s. 209)
- Şiirin her alanında eser vermiştir (HÇ, s. 759)
- Türkçe Hamse sahibi (HÇ, s. 759; B, s. 209)
- Leyla vü Mecnun adlı eseri bütün eserleri içerisinde en çok beğenilenidir (HÇ, s. 759)
- Hüseyin Vaiz' in “Ravzatü’ş-şüheda” adlı eserini tercüme ederek “Hadikatü’s-süedâ” isimli eserini oluşturmuştur. Fakat eser o kadar orijinal olmuştur ki Hüseyin Vaiz' in eserini geride bırakmıştır (HÇ, s. 759; A, s. 460; B, s. 209; GA, s. 255).
- Müretteb ve mükemmel bir divanı vardır (HÇ, s. 761; B, s. 209)
- Şiir alanında güzel mazmunlar bulmakta emsâlî yoktur (A, s. 460)
- Üç dilde şiire mâlîktir (A, s. 460; GA, s. 255; GA, s. 255).
- Muamma ve aruzda ustadır (A, s. 460)
- Üslubu ahenkli, secili, renklidir. Selman gibi gönle hoş gelen beyitlerin sahibidir (A, s. 460)
- Mesnevi tarzında Leyla vü Mecnun' u yazmıştır (A, s. 460)
- Türkçe ve Farsça bir çok küçük kitabın da sahibidir (A, s. 460)

- Sözü temiz, parlak ve açıktır (A, s. 460)
- Farsça divanı beğenilmiş, Türkçe şiirleri kabul görmüş, ince duygulu, zarif bir şairdir (A, s. 460)
- Irak seferinde Sultan Süleuman' a gül redifli gayet güzel bir kaside vermiştir (HÇ, s. 760; B, s. 209).
- Doğu memleketlerinde Türkçe şiir söyleyenlerin üstadıdır (GA, s. 255).
- Nazım ve nesir alanlarında kudretli bir şairdi (GA, s. 255).
- Farsça ve Türkçe mükemmel divanları vardır (GA, s. 255).
- Hüseyin Vaiz'in Ravzatü's-şüheda adlı eserinden daha güzel olan Hadikatü's-sü'eda adlı, Hz Hüseyi' in şehit edilmesini anlatan bir eseri vardır. Bu eser, yakıcı ve tesirli kıtaları ile öndedir (GA, s. 255).
- Rind ü Zahid ve Beng ü Sihhat ü Maraz isimli küçük kiaplari ve Leyla vü Mecnun isimli bir mesnevisi vardır (GA, s. 255).

c. Şiirleri

c.1. Ortak Şiirler

Muğavves kaçlarıñ kim vesme birle reng tutmuşlar

Qılıçlardur ki kanlar dökmek ile jeng tutmuşlar³⁰

(L, s. 435; AÇ, s. 658;

HÇ, s. 761; B, s. 210 ; GA, s. 256).

Bırakdı hâke hüsnuñ âfitâb-ı ' âlem-ârâyı

Götürdi yer yüzinden mu' ciz-i la' lüñ Mesîhâyı³¹

(L, s. 435; A, s. 462).

³⁰ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank.*, s. 164/69

Büt-i meh-veşüm namâza şeb ü rûz râğib olmuş
Bu ne dîndür Allah Allah büte secde vâcib olmuş³² (L, s. 435; A, s. 462).

Dihkân-ı hadîka-i rivâyet
Şarraâf-ı cevâhir-i hikâyet³³ (L, s. 436; GA, s. 255).

Ma' nâ çemeninde gül dikende
Söz riştesine güher çekende³⁴ (L, s. 436; GA, s. 255).

Kılmış bu revişde nüktedânlık
Gül-rîzlik ü güher-feşânlık³⁵ (L, s. 437; GA, s. 255).

Kerem kıl kesme sâkî iltifâtun bî-nevâlardan
Elünden geldiği hayrı dirîğ itme gedâlardan³⁶ (AÇ, s. 657; HÇ, s.
761).

Şabâ kûyında dildârûn nedür üftâdeler hâli
Bizüm elden gelürsin bir haber vir âşinâlardan³⁷ (AÇ, s. 657; HÇ, s.
761).

Cismümi yandırma rahm it yaşuma ey bağı taş
İhtiyat it yanmasun tâ ki qurı yanında yaş³⁸ (AÇ, s. 658; HÇ, s.
762).

³¹ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank.*, s. 266/278

³² a.g.e., s. 196/135

³³ Leyla ve Mecnun Mesnevisi

³⁴ a.g.e.

³⁵ a.g.e.

³⁶ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank.*, s. 235/215

³⁷ a.g.e., 235/215-3

³⁸ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank.*, 193/129

Fâriğ it mihrûñ özge meh-likâlardan beni
Hırz-ı cândur sakladı ' ışkuñ belâlardan beni³⁹ (AÇ, s. 658; HÇ, s.
761).

Olup ruhsâruña gün la' lüñe gül-berg-i ter ' aşık
Saña eksük degül gökden iner yirden biter ' aşık⁴⁰ (AÇ, s. 658; HÇ, s.
761; A, s. 462).

Sipihruñ fâriğum vaşluñda mâh u âfitâbından
Ğarâz-ı ' ıyd vişâlüñdür bu ay u gün hesapından⁴¹ (AÇ, s. 658; HÇ, s.
762).

Yüritmeñüz ' arakı meclis içre bâde ile
Harâmzâdeyi kuşamañ helâlzâde ile⁴² (AÇ, s. 658; A, s. 462).

Güiyâ bu çeşme bir saqqâ durur
Râh-ı Hağda teşne eyler cüst ü cû
Lülesi anuñ dehendür şu dili
Dil döker her kimse olsa rû-be-rû

Şu gibi ezberlemiş okur revân
Mâcerâ-yı dehri her dem sû-be-sû
Öñine kim gelse dir târih için
Mâ-Hüseyn ile Hasan ' ışkına şu⁴³ (AÇ, s. 659; HÇ, s. 762).

³⁹ a.g.e.,274/292

⁴⁰ a.g.e.,203/152

⁴¹ a.g.e.,234/213

⁴² A.g.e., s. 251/248

⁴³ Kerbelada inşa edilen çeşme üzerindeki tarih.

Çıktı yâşıl perdenden ‘ arz eyledi dîdâr-ı gül
Sildi mir’ât-ı zamîr-i pâkden jengâr gül ⁴⁴ (HÇ, s. 760; B, s. 209).

Dost bî pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn
Derd çok hem derd yok düşman kavî tâl‘i zebûn⁴⁵ (HÇ, s. 762; A, s. 462;
B, s. 210).

Kemâl-i hüsn virüpdür şarâb-ı nâb saña
Saña helâldür ey muğbeçe şarâb saña⁴⁶ (A, s. 461; GA, s. 255).

c.2. Yalnız Bir Tezkirede Geçen Beyitler

LATİFİ

Cân virür râyiha-i türbet-i pâkûn tāk
Nevvarallâhu bike’l-arzu seğallâhu serāk⁴⁷ (L, s. 435)

Hürmet itdüñ meye ta‘ zîm ile tutduñ sâkî
‘ Azzemallâhû leke’l-ecrü ‘ allellâhi cezâk⁴⁸ (L, s. 435)

Ser-i kûyuñda garîbüz bize bir mûnis yok
Tâle mâ ânesene’l-ğalbu ca‘ alnâke fidāk⁴⁹ (L, s. 436)

⁴⁴ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank.*, s. 44/9-1

⁴⁵ a.g.e., 243/232

⁴⁶ a.g.e., 139/18

⁴⁷ a.g.e., s. 205/155

⁴⁸ a.g.e., 205/155-2

⁴⁹ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank.*, s. 205/155-3

- Şafha-i dilde bulunmaz eşer-i şûret-i ğayr
Hînemâ halle nefe'l-ğayru 'ani'l-ķalbi hevâk⁵⁰ (L, s. 436)
- Rehn-i 'aşkıında götür ğayrıdan ey dil rağbet
Fe izâ şî' te refîķan elemü'l-aşķı kefâķ⁵¹ (L, s. 436)
- Hâb-ı ğafletde gönül vaşldan olduñ maħrûm
Fâze men ķâle ilâ vaşlike ve mâ hâbe sivâk⁵² (L, s. 436)
- Ey Fuzûlî ne bilür ehl-i verâ' mey zevķin
Enkere'l-hikmetü men lâmeke cehnel ve nehâk⁵³ (L, s. 436)
- Ķankı bâğûñ bar bir naħli ķaddûñ-tek bar-ber
Ķankı naħlûñ meyvesi sîb-i zenâhdânuñca bar⁵⁴ (L, s. 436)
- Ķankı bezm olmış münevver bir ruħuñ-veş şem' din
Ķankı şem' uñ şu' lesi ħurşîd-i raħşânuñca bar⁵⁵ (L, s. 436)
- Ķankı yerde bulunur nisbet saña bir genc-i ħüsn
Ķankı gencüñ ejder zülf-i perişânuñca bar⁵⁶ (L, s. 436)
- Ķankı bâğûñ bülbülin dirler Fuzûlî sen gibi
Ķankı bülbülüñ sürûdı âh u efgânuñca bar⁵⁷ (L, s. 436)

⁵⁰ a.g.e., 205/155-4

⁵¹ a.g.e., 205/155-5

⁵² a.g.e., 205/155-6

⁵³ a.g.e., 205/155-7

⁵⁴ a.g.e., 166/73-3

⁵⁵ a.g.e., 166/73-5

⁵⁶ a.g.e., 166/73-6

⁵⁷ a.g.e., 166/73-7

Leylî çemen-i cefâ nihâli
Mecnûn felek-i vefâ hilâli⁵⁸ (L, s. 437)

Deryâlara düşse lem' a-i tâb
Şahrâlara düşse kıatre-i âb⁵⁹ (L, s. 437)

Şahrâlar olurdu cümle deryâ
Deryâlar olurdu cümle şahrâ⁶⁰ (L, s. 437)

AŞIK ÇELEBİ

Beni zıkr itmez il efsâne-i Mecnûna mâ'ildür
Ne beñzer ol baña derdi anuñ ta' bîre kıâbildür⁶¹ (AÇ, s. 657)

Fuzûlî el seni Mecnuñdan efzûn dir melâmetde
Buña münkir degül Mecnûn dağı ma' kıûle kıâ'ildür⁶² (AÇ, s. 658)

Baña zemânla Mecnûn muqaddem olsa n'ola
Oyunda şâh berâber degül piyâde ile⁶³ (AÇ, s. 658)

Yoluñda cân virem gibi derûnumda 'alâmet var
Şehîd-i tîg-ı 'ışık olmağa göñlümde şehâdet var⁶⁴ (AÇ, s. 658)

⁵⁸ Leyla ve Mecnun Mesnevisi

⁵⁹ a.g.e.

⁶⁰ a.g.e.

⁶¹ *Akyüz, Kenan 2000, Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank., s. 178/100*

⁶² a.g.e.,179/100-7

⁶³ a.g.e.,252/248-3

⁶⁴ a.g.e.,162/66

Ġamuñ ŧerħ itmek içün isterüm her gördüğüm sâ' at
Tutam dâmânuñı degmez elüm çâk-ı girîbândan ⁶⁵ (AÇ, s. 658)

‘Işık ser-gerdânyum gögsümde biñ biñ dâğlar
Bir sipihr-i sâ'irüm şâbit-i cem' -i aħterün (AÇ, s. 658)

HASAN ÇELEBİ

Mevsimi urdî behişt oldu cihân (HÇ, s. 759)

Âçıl ey gonca-i bâğ-ı leâfet gül zamânıdur (HÇ, s. 759)

Hârlar âldı yine dâmenin ol gonca femüñ (HÇ, s. 759)

Yetdi ol mevsîm ki âçmağa gönüller mülkini
Ola gülşende reyâhîn hayline serdâr-ı gül⁶⁶ (HÇ, s. 760)

Bî-vefâlık ‘âdetin tutmuş âniñ’çündür bu kim
‘Ömrden olmaz cihân bâğında berħordâr-ı gül⁶⁷ (HÇ, s. 760)

Ķanğı bülbül Ķanı tutmuş bilmezem kim muttaşıl
Geh esîr-i hâr olûr geh mübtelâ-i nâr-ı gül⁶⁸ (HÇ, s. 760)

Her gören ‘ayb itdi âb-ı dîde-i giryânımı
Eyledim taħķîķ görmüş kimse yok cânânımı⁶⁹ (HÇ, s. 761)

⁶⁵ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank.*, s. 234/212-3

⁶⁶ a.g.e.,44/9-4

⁶⁷ a.g.e.,45/9-9

⁶⁸ a.g.e.,45/9-10

⁶⁹ a.g.e.,259/263

Kağı bütdür bilmezem îmânımı gâret kılân
Sende îmân yok ki sen âldîñ diyem îmânımı ⁷⁰ (HÇ, s. 761)

Bilmezîdim bilmek âğızun sırrını düşvâr îmiş
Âğızuñı yok dîdîler dîdüklerince vâr îmiş⁷¹ (HÇ, s. 761)

Hoşam ki dem-be-dem giryân gözüm ol hâk-i pâdandur
Ziyânı olmaz ol göz yaşınıñ kim tûtiyâdandur⁷² (HÇ, s. 761)

Sâye'-i ümmîd zâ'il âfitâb-ı şevk germ
Rütbe'-i idbâr 'âlî pâye-i tedbîr dîn ⁷³ (HÇ, s. 762)

'Aql-ı dîn-himmet şadâ-i ta' ne yer yerden bülend
Baht kem-şefkat belâ-i 'aşk gün günden füzûn⁷⁴ (HÇ, s. 762)

Yelde berg-i lâle tek temkîn-i dâniş bî şebât
Şuda 'aks-i servi tek te'sîr-i devlet vaj-gûn ⁷⁵ (HÇ, s. 762)

Şerî't est genc-i feyz-i 'âmiş halk-ı râ şâmil
Tılsım-ı güşte bihr-i hıfz-ı ân sultân-ı deryâ dil (HÇ, s. 762)

AHDİ

Merâ ey şem' meyl-i girye şod der hicr-i yâr imşeb
Tu be-nişin girye-i can-sûz-râ bâ-men güzâr imşeb (A, s. 461)

⁷⁰ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank.*, s. 259/263-6

⁷¹ a.g.e.,194/132

⁷² a.g.e.,173/88

⁷³ a.g.e.,243/232-2

⁷⁴ a.g.e.,243/232-3

⁷⁵ a.g.e.,243/232-6

‘ Aks-i add-i âyîne berübûd zi a kerd
Z’in vâsi od-râ hedef-i tîr-i belâ kerd (A, s. 461)

Seng-i bîdâd-ı bütân âyîne-i dil-râ ikest
Her temennâyî ki der dil dâstem ûret best (A, s. 461)

Seng-i ân peyman iken peymâne-i dil-râ ikest
Çeşm-i ümmîdem abâb-âsâ ez-u arfi ne-best (A, s. 461)

‘ Âşıkı revna zi-evâr-ı men-i ayran girift
‘ Âş ez Ferhâd ûret best ez-men can girift (A, s. 461)

Sabrum alup felek baña tüz biñ belâ virür
Az olsa bir metâ‘ aña el o bahâ virür⁷⁶ (A, s. 461)
Düşdüm belâ-yı ‘ ışa ıredmend-i ‘ aşır iken
El imdi benden alduı pendî baña virür⁷⁷ (A, s. 461)

Nûrını mâh mihr-i r’uhından alur müdâm
İnkâr iderse ehr-i güvâhum duru tamâm⁷⁸ (A, s. 462)

Penbe-i merhem-i dâ içre nihandur bedenüm
Diri olduca libâsum duru ölsem kefenüm⁷⁹ (A, s. 462)

Câni cânan dilemiş virmemek olmaz ey dil
Ne nizâ‘ eyleyelüm ol ne senüñdür ne benüm⁸⁰ (A, s. 462)

⁷⁶ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Aka, Ank.*, s. 183/109

⁷⁷ a.g.e., 183/109-2

⁷⁸ a.g.e., 218/180

⁷⁹ a.g.e., 230/204

⁸⁰ a.g.e., 230/204-2

Ney gibi her dem ki bezm-i vaşluñı yâd eylerüm
Ta nefes vardur uru cismümde feryâd eylerüm⁸¹ (A, s. 462)

Şöyle ra' nâdur kim serv-i ırâmânuñ senüñ
Kim gören bir kez olur elbette ayrânuñ senüñ⁸² (A, s. 462)

İki gözden revân itmiş sirişküme âmetüñ şevkı
'Asâ-yı mu' cizi gör kim iki bölmiş bu deryâyı⁸³ (A, s. 462)

Bükülmüş addüme urtarıgör ullâb-ı zülfüñden
Haâdur çekmesüñ çok bağı çökmüş bir şınu yayı⁸⁴ (A, s. 462)

Ruuñ üzre am-ı ebrüñi görmek isterüm ammâ
İgen düş-vâr olur gün var iken görmek yeñi ayı⁸⁵ (A, s. 463)

Şarâb-ı nâba lu it mutesib ahr ile çok bakma
Mükedder ılma ' aks-i tîreden câm-ı muşaffâyı⁸⁶ (A, s. 463)

Yüdü gündür o mâhı görmezem âhum şerâriyle
N'ola ılsam benâtü'n-na'ş ile yeksân Süreyyâ'yı⁸⁷ (A, s. 463)

Göresin yâr alk eşküme temâşâsına cem' olmuş
Eger nâgeh görünse ol perî gel gör temâşâyı⁸⁸ (A, s. 463)

⁸¹ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akağ, Ank.*, s. 220/185

⁸² a.g.e., 212/169

⁸³ a.g.e., 266/278-2

⁸⁴ a.g.e., 266/278-3

⁸⁵ a.g.e., 266/278-4

⁸⁶ a.g.e., 266/278-5

⁸⁷ a.g.e., 266/278-6

⁸⁸ a.g.e., 266/277-5

Fuzûlî eşk seyliyle perîşân olma şabr eyle
Aña hem-vâr ola hîr tutup tûrmaz bu dünyâyı⁸⁹ (A, s. 463)

BEYANÎ

Hânûm virüp senüñ gibi cânâna yetmişem
Rağm eyle kim yitince sañâ cânâ yetmişem⁹⁰ (B, s. 209)

Mûr-ı muhaqqaram ki serâsîme çok güzzeb
Nâ gâh bâr gâh-ı Süleymâna yitmişem⁹¹ (B, s. 209)

Âh eyledigim serv-i hırâmân içündür
Kân âğladığım gonca-i handânîñ içündür⁹² (B, s. 210)

Yağdım tenimi vaşl günî şem^c i tek amma
Belkim bûtdârîñ şeb-i hicrânîñ içündür⁹³ (B, s. 210)

Perîşân ehl-i ‘ âlim âh u efgân itdügümdendir
Perîşân olduğum halkı perîşân itdügümdendir⁹⁴ (B, s. 210)

Degül beyhûde ger yağsa felekden bâşıma taşlar
Binâsın tîşe-i âhımla vîrân itdügümdendir⁹⁵ (B, s. 210)

⁸⁹ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank.*, s266/278-7

⁹⁰ a.g.e., 221/187

⁹¹ a.g.e.,221/187-4

⁹² . a.g.e., 181/105

⁹³ a.g.e.,181/105-4

⁹⁴ a.g.e.,180/103

⁹⁵ a.g.e.,180/103-4

Şubh şâlub mihr-i raḥıñdan niķâb
Çık ki temâşâya çıķa âfitâb⁹⁶ (B, s. 210)

Mest çıķub şâlîme (şalma). nazar her yañâ
Görme revâ kim ola   âlem ḥarâb⁹⁷ (B, s. 210)

Yâr suâl itse ki ḥâliñ nedir
Ḥasta Fuzûlî ne vîrürsün cevâb⁹⁸ (B, s. 210)

ALİ

Seni melek görelî yazmaz oldı   ışķı kâr
Velî yazıldı bu yüzden ķamu şevâb saña⁹⁹ (GA, s. 255)

Lebûñ suç âline virmez cevâb   uşşâķuñ
Suç âl olursa bu senden nedür cevâb saña¹⁰⁰ (GA, s. 255)

Cezâ güninde şorulmaz ḥaţalar eyledüğün
Yeter fiğân ile ben virdüğüm   azâb saña¹⁰¹ (GA, s. 255)

Fuzûlî başuna ol serv sâye şaldı bu gün
  Uluvv-i himmet ile yeter âfitâb saña¹⁰² (GA, s. 256)

⁹⁶ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank.*, s. 143/26

⁹⁷ a.g.e.,143/26-3

⁹⁸ a.g.e.,143/26-10

⁹⁹ a.g.e., 139/18-2

¹⁰⁰ a.g.e.,139/18-3

¹⁰¹ a.g.e.,139/18-4

¹⁰² a.g.e.,139/18-7

Mesken ey bülbül saña geh şâh-ı güldür geh kafes
Nice ‘ aşıkşın ki âhuñdan tutuşmaz hâr u hes¹⁰³ (GA, s. 256)

Sülûk-ı ‘ ışk eṭvârum mezâk-ı şevk hâlümdür
Tecerrüd ‘ âlem-i seyrinde ‘ âlem pây-mâlümdür¹⁰⁴ (GA, s. 256)

Hevâdan mevce gelmiş baḥr-ı derdüm şâhid-i hâlüm
Dil-i pür-ıztırâb u nâle-i bî-i‘ tidâlümdür¹⁰⁵ (GA, s. 256)

Benüm kim faqr ile faḥr itmek ey dil ḥasb-i hâlümdür
Ḳanâ‘ at ḳâfi tâ evvel kademde pây-mâlümdür (GA, s. 256)

Temennâ-yi vişâlün bir muḥâl ümmîdidür dilde
Der-â-gûş-ı miyânuñ dilde bir yañlış ḥayâlümdür (GA, s. 256)

Ben ol baḥrum ki dürr-i ma‘ rifet ka‘ rımdadır ‘ Âlî
Hevâ-yı ‘ ışk-ı pâküm cünbiş-i bî-i‘ tidâlümdür (GA, s. 256)

¹⁰³ a.g.e.,191/125

¹⁰⁴ Akyüz, Kenan 2000, *Fuzûlî Divanı, Akçağ, Ank.*, s.,179/101

¹⁰⁵ a.g.e.,179/101-6

d. Anekdotlar

1

Kerbela' da yaptırılan bir çeşme için Fuzûlî güzel bir tarih düşmüştür. Çeşmenin suyunun lezzetli, hazminin kolay olduğunu ifade etmiştir.

Gûyiyâ bu çeşme bir saqqâ durur

Râh-ı Hâkda teşne eyler cüst ü cû

Lülesi anuñ dehdür şü dili

Dil döker her kimse olsa rû-be-rû

Şu gibi ezberlemiş oğur revân

Mâcerâ-yı dehri her dem sû-be-sû

Öñine kim gelse dir târih için

Mâ-Hüseyn ile Hâsan 'ışkına şu

(AÇ, s. 658-659; HÇ, s.

762).

II. BÖLÜM
İÇERİK DEĞERLENDİRMESİ

A. TEMEL BİLGİLER

Tezkirelerde şairlerle ilgili olarak verilen somut bilgilere bakıldığında, bu bilgilerin nitelik ve nicelik açısından yeterli olmadığı anlaşılır. Bunu Gelibolulu Ali'nin Hasan Çelebi için söylediği 'çok söz az mana' tarzındaki değerlendirmesinde de görmekteyiz. 16. asır tezkirelerine mukayeseli olarak bakıldığında Zâtî hakkında on üç, Bâkî hakkında dokuz, Hayâlî hakkında on bir, Fuzûlî hakkında beş temel bilginin sıralandığı görülecektir. Şairlerle ilgili olarak verilen temel bilgiler adı, lakabı, mahlası, doğum yeri ve tarihi, eğitimi, meslek bilgileri, karakteri ve fiziki yapısı, meşrebi, ölümü, mezar yeri başlıklarından oluşmaktadır. Şairlerin ailevi bilgilerine çok az yer verilmiştir. Mesleki yönlerini ortaya koyan bilgiler ise sarayla irtibatı ölçüsünde netlik kazanmaktadır. Zâtî gibi oldukça meşhur olan şairlerin mahlas ve isimleriyle ilgili bilgilerde bile bazen çelişkili ifadelerin kullanılması dikkat çekicidir. Mezar yeri ile bilgiler ise tezkire yazarının yakınlığı ölçüsünde biyografi içerisinde kendine bir yer bulabilmiştir.

Bu genel yapı içerisinde şairleri anlatmak için ayrılan sayfa sayıları ve şairin hayatını ifade eden temel bilgilerin oranı tabloları aşağıya çıkarılmıştır.

ZÂTÎ

Sehî	Latîfî	A.Çelebi	H. Çelebi	Ahdî
Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı
1	6	18	12	3
Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı
3	3	8	7	3
Beyânî	Âlî	Ahmet Kabaklı	M. F. Köprülü	N. Sami Banarlı
Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı
2	3	-	10	2
Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı
6	5	-	7	9

Tablo 1: Zâtî Hakkında Temel Bilgiler

BÂKÎ

Sehî	Latîfî	A.Çelebi	H. Çelebi	Ahdî
Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı
2	1	5	10	4
Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı
4	2	5	2	2
Beyânî	Âlî	Ahmet Kabaklı	M. F. Köprülü	N. Sami Banarlı
Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı
1	-	10	10	16
Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı
2	-	5	8	5

Tablo 2: Bâkî Hakkında Temel Bilgiler

HAYÂLÎ

Sehî	Latîfî	A.Çelebi	H. Çelebi	Ahdî
Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı
1	2	20	7	3
Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı
2	3	9	4	4
Beyâni	Âlî	Ahmet Kabaklı	M. F. Köprülü	N. Sami Banarlı
Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı
3	3	4	10	2
Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı
5	9	5	8	4

Tablo 3: Hayâlî Hakkında Temel Bilgiler

FUZÛLÎ

Sehî	Latîfî	A.Çelebi	H. Çelebi	Ahdî
Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı
-	2	3	5	4
Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı
-	2	3	2	3
Beyâni	Âlî	Ahmet Kabaklı	M. F. Köprülü	N. Sami Banarlı
Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı	Şair İçin Ayrılan Sayfa Sayısı
2	2	20	10	32
Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı	Şair Hakkındaki Temel Bilgilerin Sayısı
2	2	6	9	4

Tablo 4: Fuzûlî Hakkında Temel Bilgiler

B. AYNI BİLGİLERİN BAZEN FARKLI BAZEN AYNI İFADELERLE TEKRARLANMASI

Yukarıdaki tabloda tezkire yazarları ve modern kaynakların aynı şairi anlatırken kullandıkları sayfa sayıları ve bu sayfalarda ele aldıkları temel bilgileri görüyoruz. Sayfa sayılarındaki farka rağmen yazarların -tezkire ve modern edebiyat tarihi- birbirlerinden çok farklı bilgiler ortaya koymamış oldukları görülmektedir. Bilgileri sunuş ve örneklendirme farklılıkları tezkirelerin birbirlerinden ayrı içerikleri varmış gibi bir izlenim uyandırmaktadır. İçerik analizine bakıldığında da bu bilgilerin iki-dokuz arası temel bilgiye dayandığı, bilgilerin birbirinin aynı olduğu, farkın bilgilerin sunumundan kaynaklandığı aşikârdır. Kelime ve cümlelerin bir tezkireden diğerine aynen geçmiş olması ya da aynı bilginin farklı kelime ve cümleler şeklinde ifade ediliyor olması tezkire yazarlarının kendi çağdaşları hakkında ciddi bir inceleme ve araştırma yapmadıklarını ortaya koymaktadır. Biyografiler oluşturulurken ortaya konulan kaynaklar da rivayet, duyum veya kendi şahadeti ve düşüncesi şeklinde subjektif bir yaklaşım tarzını yansıtır. Âşık Çelebi'de olduğu gibi bol ve teferruatlı anekdot ve anekdotları destekleyen çok sayıda beyit biyografilerin hacmini büyütmektedir. Aşağıda aynı bilgilerin farklı sunumlarını gösteren örnekler yer almaktadır.

1

Zâtî

- Bazı dirayet sahiplerinin rivayet ettiğine göre kendisi, Adım İvaz'dır. Adım doğumuma bir tarihtir derdi (HÇ, s. 397)

- Ama benim kendisinden öğrendiğime göre *Sene sitte ve seb'in semaniye* doğum tarihidir ve asıl adı İvaz'dır. Hem İvaz ismi doğum tarihime düşülmüş bir tarihtir (AÇ, s. 889; GA, s. 215)
- Bazılarına göre ismi Satılmış'tır. Satı olarak bilinir. Sonradan şairliğe heves ederek adındaki Satı'yı Zâtî' ye çevirmiştir (GA, s. 215)
- Zâtî, şiirdeki kabiliyetini fark edip kendine mahlas aramaya başladı, Satı'yı değiştirip onu Zâtî yaptı (AÇ, s. 889)
- Halkın dediğine göre Zâtî'nin gerçek ismi Satılmış' tır. Halk onu Satı olarak değiştirir (AÇ, s. 889)
- İsmi Bahşî' dir (S, s. 264; L, s. 262).
- Kendisi adım İvaz'dır dermiş, adım doğumuma tarih düşmüştür (B, s. 97)
- Doğum yeri Balıkesir'dir (S, s. 264; HÇ, s. 397; A, s. 304; B, s. 97).
- Karesi yöresinden Balıkesir adlı bir şehirdendir (L, s. 262; AÇ, s. 888; GA, s. 215)

2

Hayâlî

- Rum ilindedir (S, s.293 ;).
- Vardarlıdır (B, s.89).
- Vardar Yenicesindedir (L, s. 254 ; HÇ, s.354 ; A, s.278 ; GA, s.212 ; Kabaklı, c. II, s. 521; ; Banarlı, s. 573).
- Yenice-i Vardardır (AÇ, s. 868)
- Selanik vilayetinin 43 kilometre kuzey doğusunda Yenice Gölü'nün kuzey sahilinde bulunan Vardar Yenicesinde doğmuştur (Tarlan, s. 13).

3

Fuzûlî

- Bağdatlıdır (L, s. 435; AÇ, s. 657; HÇ, s. 758; A, s. 459; B, s. 209; GA, s. 255).
- Doğum yeri ve yerleşim yeri Bağdattır (GA, s. 255).

4

Kerbelada yapılan bir çeşme ile ilgili olarak verilen bilgiler

- Kerbelâ' da yaptırılan bir çeşme için Fuzûlî güzel bir tarih düşmüştür.

Çeşmenin suyunun lezzetli, hazminin kolay olduğunu ifade etmiştir.

Gûyiyâ bu çeşme bir saqqâ durur

Râh-ı Hâkda teşne eyler cüst ü cû

Lülesi anuñ dehdür şu dili

Dil döker her kimse olsa rû-be-rû

Şu gibi ezberlemiş oğur revân

Mâcerâ-yı dehri her dem sû-be-sû

Öñine kim gelse dir târîh için

Mâ-Hüseyn ile Hâsan 'ışkına şu (AÇ, s. 658-659; HÇ, s. 762).

5

Zâtî' nin neden makam sahibi olamadığına dair sorulan soruya verdiği cevap

Bir gün kendisine neden bir makam ve mansıb sahibi olamadığını sordum. Şöyle ifade etti. İstanbul'a geldiğim zaman merhum Sultan Beyazıd devriydi. Ulemaya, şairlere hediyelerin-ihsanların bolca verildiği bir devirdi. Sultana şitaiyeler, bahriyeler, kasideler verdim. Onun gibi Âlî Paşa' ya da kasideler verdim.

Şitâ vücûd-ı nebâtâtı eylemişdi ‘adem

Yine vücûda getürdi bahâr-ı ‘İsâ-dem (AÇ, s. 893; HÇ, s. 893;
GA, s. 216)

İdinse girdüni remmâl reml aña kıalmaz

Sürâdıkât-ı ğuyûb içre hîç sırr-ı mübhem (AÇ, s. 893; HÇ, s. 893;
GA, s. 216)

Bir beyti de buydu:

Figân-ı velvele-i bülbülân şahın-ı çemen

Ķamû mekîn ü mekân-ı semâyı itdi aşamm (AÇ, s. 894)

bu mahlas beytini de okudum. Paşa dedi ki, sen burada üç mahlas vermişsin biri asam (sağır), biri remmal (falcı), biri Zâfî. Ondan sonra benim yakın arkadaşı olmama izin verdi. Envai çeşit yiyecekler, kıyafetler verdi. Padişaha da yılda üç kaside vermeme emretti. Birini nevrüzde verdik, diğerlerini bayramlarda. Nevruzda verdiğim kasidelerin karşılığı olarak iki bin akçe caize aldım. Hatta bir bayramda kasidemi kendilerine iletirken bu kıtayı da ekledim,

Ben ey erkân-ı devlet kıulzum-i dürr-i ma‘ânîyem

Sipâhî ceng-cûya yaraşur yeşil kızıl kemhâ (AÇ, s. 894; GA, s. 217)

Bize pür mevc mâî şûf luţf eyleñ disün gören

Nesîm-i luţf-ı şâh ile bugün mevc urdı bir deryâ (AÇ, s. 894; GA, s. 217)

Âlî Paşa kıtayı görüp defterdara Zâtî'ye bir sof verin diye emir verdi. O kıtadan sonra bir de sof hediye edilmeye başladı. Vezirlerin arasına girer oldum. Devamlı meclislerine, toplantılarına dahil oldum. Hersekzade, çok hürmet ederdi. Ben, Âlî Paşa'nın, Hersekzade, Kazasker Hacı Hasanzade ve Müeyyedzade'nin lutfuna; Nişancı Tacizade Cefer Çelebi'nin hediyelerine alışmışım. Müreffeh bir hayatım vardı. Kadri Efendi o vakitlerde danışmend idi. onunla kederimizi, sevincimizi paylaşırdık. Ayasofya hücrelerinde Şeyh Vefa dergahında olurduk. Tahtakale'de toplanırdık. Efe meyhanesinde sohbet ederdik, dimağımızı her şeyden arındırırdık. Sevinç ve huzur akardı üzerimize. Ağa yokuşunda çeşmeleri bol bir yerde ağaç gölgesinde dinlenirdik. Oraya vardığımızda Kevser havuzuna varmış gibi sevinirdik. Oradan Tacizade'yi hep birlikte selamlardık. Bazen bir merhaba bazen şiirle. Oradan da evlerimize ya da cananlarımızın yanına giderdik. Piri Paşa dahi bu sıralarda henüz defterdardı. O da diğer paşalar gibiydi. Ben de ona bir kaside söyledim ki, girizgahı buydu:

Ğonce cüzdânını aç defter-i ezhâr-ı ıkar

Oldı Pîri Çelebi devlet ile defterdâr (AÇ, s. 895; HÇ, s. 402)

bunu görünce hoş gördü. Bu halde padişah gazeller istedi. Yeni söylemiş olduğum gazelleri bir araya toplayarak kendisine ilettim. O kadar ihsanda bulundu ki zenginliğe erdik. Benim verdiğim gazelleri incelerken bu fâ'iyye gazelini görmüş ki tamamı budur:

Dürr-i dendânuña benzetmese ey ağzı şadef

Baħrũn urmazdı şaba şuretine hışm ile keş (AÇ, s. 895)

Dost cân nağdini çaldurduğmı añdı meger

ulağum çinlâyuben kızdı yüzüm nitteki def (AÇ, s. 895)

Şevkımuz gün gibi gökde kâmere vire ziyâ
Gönlimüzden toğa ger ol kâmer-i burc-ı şeref (AÇ, s. 895)

‘Işık ile cân virenün yoğsa namâzın mı kıılır
Zâtî kirpükleri olmuş o nigârûn şaf şaf (AÇ, s. 895)

bu beyti okuduğunda

Baña geldi zühd libâsını kabâ itdirici
Zâhidâ hırkaya çek başuñı mânend-i keşef (AÇ, s. 895; HÇ, s. 403)

padişah, “Görün bakın alemde mana tükendi derlerdi, haşa mana tükenir mi. Dünya dolu mana dolu, hüner manayı bulabilmektedir. Elbette Zâtî’ye bir memuriyet versinler.” diye Kapıağası Hüseyin Bey’e emir verdiler. Hüseyin Bey de fermanı vezirlere duyurur. Vezirler beni çağırıp, sende sağırlık var. Bu memuriyete manidir. En iyisi sana güzel bir vakıf verelim dediler. Bursa’da ve ilerisinde yirmi, otuz akçelik vakıflar önerdiler. Gördüm ki, İstanbul’daki dostlarımdan ayrılacağım kabul etmedim. Sultan Beyazıd’dan sonra fitneciler Âlî Paşa’yı şehit ettiler. Müeyyedzade ve Tacizade de görevlerinden azledilince çaresiz, arkasız kaldım. Fakirlik içinde geçim derdiyle remilcilik yapmaya başladım. Sultan Selim Padişah olduğunda ona bir kaside verdim. İçinden bu beyti beğendi:

Serverâ bir bende-i bî-şayddur kapuñda ‘adl
Tutamazdı anı zincire çeküp Nûşî-revân (AÇ, s. 896; HÇ, s. 403;
GA, s.216)

Beni yükseltmeyip caizemi yükseltti. Boşalan köylerden bir köy verin diye emir verdi. Anadolu Kazaskeri Tacizade Cafer Çelebi'ye o köylerden birini bana vermesi emredildi. Bir gün beni yanına çağırdı. Boş köylerin isimleri geldi, gel münasip olanlardan birini al dedi. Baktım köylerden biri Bursa'dan Şeyh Hasan yerine gelmiş. Bana bu köyü verin dedim. Ya Hasan ne yesin dediler. Zehir yesin dedim. Bir başka köy memleketimiz Balıkesir'den Leglek Seydi denilen bir şahsın yerine gelmiş. Bunu verin dedim. Leglek ne yiyecek dediler. Yılan yesin dedim. Bu latifelerin ardından Leglek'in yerini bana verdiler. On bir bin beş yüz akçe geliri vardı. Uzun bir zaman bununla geçindim. Sultan Selim genelde tahtında oturmazdı. Ekseri saltanatını fetihlerde geçirdi. Müeyyidzade ve Tacizade vefat etti. Ben gene arkasız kaldım. İyi işim bozuldu. Sultan Süleyman zamanı oldu. Hemen kendisine kasideler verdik. Kasidelerimiz kabul gördü. Caizeler verdi ve muradımıza ulaştık. İbrahim Paşa vezir olduğunda Keşfi'nin kardeşi Hasbî'ye öfkelenip onu ömür boyu hapse mahkum etmiş. Keşfi'nin ısrarı ve zorlamasıyla Basirî, Kandî, Keşfi ve diğer şairlerle beraber toplanıp vezirin yanına vardığımızda bize kırıldı. Daha sonra Kandî'nin şekerçi dükkânı taşlanıp ne var ne yok kırıldığında tekrar toplanarak İbrahim Paşa'nın yanına vardığımızda kabul etti. Biz de kendisine kasideler verip hem gönlünü hem de caizeleri aldık. Amma Hayâlî'nin nifak sokmasıyla, beni bu hale koyduğunuz için sizlere kırgınım, kıskançlığınızdaki beni tenhada hicv eden şiirler söyler, açıkça beddualar edermişsiniz dedi. Bize karşı kalbi kırılmıştı Hatta düğün yaptığında kendisine kaside ilettim. Kasideyi okuduğumda kasideyi şöyle söyleyin diyerek Hayâlî'nin o düğünde kendine verdiği kasideden bu beyti okuttu:

Ne tozlar kıpırmışdur semend-i şab'-ı mevzûnum

Gözine tûtıyâ eyler Şîfâhânda Kemâl anı

(AÇ, s. 897; HÇ, s. 405)

Bu beyt böyle değildir dedim. Nasıldır dedi:

Ne tozlar kim kıparmışdur semend-i tab'-ı Zâtînün

Gözine tûfîyâ eyler Şıfâhânda Kemâl anı (AÇ, s. 897; HÇ, s. 405)

dır dedim. Şairler hiçbir şey bulamasalar kendilerinin olduğunu iddia ederler dedi. “Devletli Paşa bu kasideyi ben Sultan Süleyman’ın tahta çıktığında söylemişim. *İskender-i Sani* sözünü bulup tarih düşmüştüm ve kasideye de bu tarihi koymuştum. Bu beyit sultana sunduğum o kaidenin içinde mevcuttur ve aynı padişahın kendisinde de vardır.” dedim. Hayâlî’yi beytimi çalmakla suçladığım için kırıldı. Sonunda gene remilciliğe döndük. Aradan zaman geçti, Ayas Paşa vezir oldu. Mahmut Çelebi defterdar oldu. Sultanın hazinesinden verilen bu hediyelerin fazla, gereksiz olduğuna hükmettiklerinden bizim de caizelerimiz, ihsanlarımız tamamen kesildi. Halen böyle kıt kanaat devletten ümitsiz geçiniriz dedi.

(AÇ, s. 893-897; HÇ, s. 400-406)

C. TEZKİRELERDE ANEKDOT KULLANIMI

Tezkirelerde, çoğunluğu Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi’de olmak üzere anekdotlara rastlanır. Bu anekdotları, şairin kişiliğini ve yaşam tarzını; şairliğini ve şiir dünyasını ve şairin ölümünü anlatanlar olmak üzere birkaç gruba ayırmak

mümkündür. Anekdotlar vasıtasıyla tezkireci, devrin sosyal, siyasi, kültürel yapısı ve dokusu hakkında satır arası mesajlar vermektedir. Ortak anekdotlarda, cümle kurgusu ve destekleyici beyit sayılarındaki farklılıklar hariç, konu ve mesaj olarak anlatılanlar birbirinin aynısıdır. Anekdotların kaynağı olarak tezkireciler bazen kendilerini bazen de “Dirayet ehlinden rivayet elildiğine göre” ifadesinde olduğu gibi üçüncü şahırları gösterirler. Tezkirelerde yer alan beyitlerin önemli bir kısmı anekdotlar içerisinde yer almaktadır. Fakat anekdotlarda yer alan beyitler her tezkirede aynı anekdot için kullanılmamıştır. Bazı tezkirelerde bu beyitler yer alsa da anekdotlara yer verilmemiştir. Anekdotların sıralamasını yaparken ileride tezkirelerde yer alan beyitlerin kullanım şekilleri ile ilgili bir derlemede kolaylık olması bakımından beyitlerin yanında hangi tezkire veya tezkirelerde geçtiğini de gösterdik.

ZÂTÎ

Zâtî ile ilgili olarak tezkirelerde yirmi anekdot bulunmaktadır. Bu anekdotların büyük bir kısmı Âşık Çelebi’ ye aittir. Âşık Çelebi’ de geçen anekdotlardan bazılarını Hasan Çelebi’ de nakletmiştir.

a. Ortak kullanılan anekdotlar

1

Bir gün kendisine neden bir makam ve mansıb sahibi olamadığını sordum. Şöyle ifade etti. İstanbul’a geldiğim zaman merhum Sultan Beyazıd devriydi. Ulemaya,

şairlere hediyelerin-ihsanların bolca verildiği bir devirdi. Sultana şitaiyeler, bahriyeler, kasideler verdim. Onun gibi Âli Paşa' ya da kasideler verdim.

Şitâ vücûd-ı nebâtâtı eylemişdi ' adem
Yine vücûda getürdi bahâr-ı ' İsâ-dem (AÇ, s. 893; HÇ, s. 893; GA, s.
216)

İdinse girdüni remmâl reml aña kıalmaz¹⁰⁶
Sürâdıkât-ı ğuyûb içre hîç sırr-ı mübhem (AÇ, s. 893; HÇ, s. 893; GA, s.
216)

Bir beyti de buydu:

Fiğân-ı velvele-i bülbülân şahın-ı çemen
Kamû mekîn ü mekân-ı semâyı itdi aşamm (AÇ, s. 894)

bu mahlas beytini de okudum. Paşa dedi ki, sen burada üç mahlas vermişsin biri asam (sağır), biri remmal (falıcı), biri Zâtî. Ondan sonra benim yakın arkadaşı olmama izin verdi. Envai çeşit yiyecekler, kıyafetler verdi. Padişaha da yılda üç kaside vermeme emretti. Birini nevrüzda verdik, diğerlerini bayramlarda. Nevruzda verdiğim kasidelerin karşılığı olarak iki bin akçe caize aldım. Hatta bir bayramda kasidemi kendilerine iletirken bu kıtayı da ekledim,

Ben ey erkân-ı devlet kılzum-i dürr-i ma'ânîyem
Sipâhî ceng-cûya yaraşur yeşil kızıl kemhâ (AÇ, s. 894; GA, s. 217)

Bize pür mevc mâî şûf luţf eyleñ disün gören
Nesîm-i luţf-ı şâh ile bugün mevc urdı bir deryâ (AÇ, s. 894; GA, s. 217)

¹⁰⁶ Kitâb-ı dânişini kim ki görse kıalmaz aña AÇ, s. 893

Âlî Paşa kıtayı görüp defterdara Zâtî'ye bir sof verin diye emir verdi. O kıtadan sonra bir de sof hediye edilmeye başladı. Vezirlerin arasına girer oldum. Devamlı meclislerine, toplantılarına dahil oldum. Hersekzade, çok hürmet ederdi. Ben, Âlî Paşa'nın, Hersekzade, Kazasker Hacı Hasanzade ve Müeyyedzade'nin lutfuna; Nişancı Tacizade Cefer Çelebi'nin hediyelerine alışmıştım. Müreffeh bir hayatım vardı. Kadri Efendi o vakitlerde danışmend idi. onunla kederimizi, sevincimizi paylaşırdık. Ayasofya hücrelerinde Şeyh Vefa dergahında olurduk. Tahtakale'de toplanırdık. Efe meyhanesinde sohbet ederdik, dimağımızı her şeyden arındırırdık. Sevinç ve huzur akardı üzerimize. Ağa yokuşunda çeşmeleri bol bir yerde ağaç gölgesinde dinlenirdik. Oraya vardığımızda Kevser havuzuna varmış gibi sevinirdik. Oradan Tacizade'yi hep birlikte selamlardık. Bazen bir merhaba bazen şiirle. Oradan da evlerimize ya da cananlarımızın yanına giderdik. Piri Paşa dahi bu sıralarda henüz defterdardı. O da diğer paşalar gibiydi. Ben de ona bir kaside söyledim ki, girizgahı buydu:

Ğonce cüzdânını aç defter-i ezhâr-ı çıkar

Oldı Pîrî Çelebi devlet ile defterdâr (AÇ, s. 895; HÇ, s. 402)

bunu görünce hoş gördü. Bu halde padişah gazeller istedi. Yeni söylemiş olduğum gazelleri bir araya toplayarak kendisine ilettim. O kadar ihsanda bulundu ki zenginliğe erdik. Benim verdiğim gazelleri incelerken bu fâ'iyye gazelini görmüş ki tamamı budur:

Dürr-i dendânuña benzetmese ey ağzı şadef

Baħrûñ urmazdı şaba şuretine hışm ile kef (AÇ, s. 895)

Dost cân naħdini çaldurduğmı añdı meger

Ğulağum çîñlâyuben kızdı yüzüm nitteki def (AÇ, s. 895)

Şevkımuz gün gibi gökde k amere vire ziy a
G nlim zden toĝa ger ol k amer-i burc-ı Şeref (AÇ, s. 895)

‘IŞık ile c n viren n yoĝsa namâzın mı kılur
Zâtî kirpükleri olmuş o nig aru n Şaf Şaf (AÇ, s. 895)

bu beyti okuduĝunda

Ba a geldi zühd libâsını k ab  itdirici
Z hid  hırkaya çek baŐu n mânend-i keşef (AÇ, s. 895; HÇ, s. 403)

padişah ‘‘G r n bakın alemde mana tükendi derlerdi, haşa mana tükenir mi. Dünya dolu mana dolu, hüner manayı bulabilmektedir. Elbette Zâtî’ye bir memuriyet versinler.’’ diye Kapıaĝası Hüseyin Bey’e emir verdiler. Hüseyin Bey de fermanı vezirlere duyurur. Vezirler beni  aĝırıp, sende saĝırlık var. Bu memuriyete manidir. En iyisi sana güzel bir vakıf verelim dediler. Bursa’da ve ilerisinde yirmi, otuz akçelik vakıflar önerdiler. Gördüm ki, İstanbul’daki dostlarımdan ayrılacaĝım kabul etmedim. Sultan Beyazıd’dan sonra fitneciler  l  Paşa’yı Şehit ettiler. Müeyyedzade ve Tacizade de görevlerinden azledilince çaresiz, arkasız kaldım. Fakirlik içinde geçim derdiyle remilcilik yapmaya başladım. Sultan Selim Padişah olduĝunda ona bir kaside verdim. İçinden bu beyti beĝendi:

Serverâ bir bende-i b -kayddur k apu nda ‘ adl
Tutamazdı anı zincire çeküp N Ő -revân (AÇ, s. 896; HÇ, s. 403; GA, s.216)

Beni yükseltmeyip caizemi yükseltti. Boşalan köylerden bir köy verin diye emir verdi. Anadolu Kazaskeri Tacizade Cafer  elebi’ye o köylerden birini bana vermesi emredildi. Bir gün beni yanına  aĝırdı. Boş köylerin isimleri geldi, gel münasip

olanlardan birini al dedi. Baktım köylerden biri Bursa'dan Şeyh Hasan yerine gelmiş. Bana bu köyü verin dedim. Ya Hasan ne yesin dediler. Zehir yesin dedim. Bir başka köy memleketimiz Balıkesir'den Leglek Seydi denilen bir şahsın yerine gelmiş. Bunu verin dedim. Leglek ne yiyecek dediler. Yılan yesin dedim. Bu latifelerin ardından Leglek'in yerini bana verdiler. On bir bin beş yüz akçe geliri vardı. Uzun bir zaman bununla geçindim. Sultan Selim genelde tahtında oturmazdı. Ekseri saltanatını fetihlerde geçirdi. Müeyyidzade ve Tacizade vefat etti. Ben gene arkasız kaldım. İyi işim bozuldu. Sultan Süleyman zamanı oldu. Hemen kendisine kasideler verdik. Kasidelerimiz kabul gördü. Caizeler verdi ve muradımıza ulaştık. İbrahim Paşa vezir olduğunda Keşfi'nin kardeşi Hasbî'ye öfkelenip onu ömür boyu hapse mahkum etmiş. Keşfi'nin ısrarı ve zorlamasıyla Basirî, Kandî, Keşfi ve diğer şairlerle beraber toplanıp vezirin yanına vardığımızda bize kırıldı. Daha sonra Kandî'nin şekerçi dükkânı taşlanıp ne var ne yok kırıldığında tekrar toplanarak İbrahim Paşa'nın yanına vardığımızda kabul etti. Biz de kendisine kasideler verip hem gönlünü hem de caizeleri aldık. Amma Hayâlî'nin nifak sokmasıyla, beni bu hale koyduğunuz için sizlere kırgınım, kıskançlığınızdan beni tenhada hicv eden şiirler söyler, açıkça beddualar edermişsiniz dedi. Bize karşı kalbi kırılmıştı Hatta düğün yaptığında kendisine kaside ilettim. Kasideyi okuduğumda kasideyi şöyle söyleyin diyerek Hayâlî'nin o düğünde kendine verdiği kasideden bu beyti okuttu:

Ne tozlar kıpırmışdur semend-i şab'-ı mevzûnum

Gözine tûfîyâ eyler Şîfâhânda Kemâl anı (AÇ, s. 897; HÇ, s. 405)

Bu beyt böyle değildir dedim. Nasıldır dedi:

Ne tozlar kim kıpırmışdur semend-i şab'-ı Zâtînüñ

Gözine tûfîyâ eyler Şîfâhânda Kemâl anı (AÇ, s. 897; HÇ, s. 405)

dır dedim. Şairler hiçbir şey bulamasalar kendilerinin olduğunu iddia ederler dedi. “Devletli Paşa bu kasideyi ben Sultan Süleyman’ın tahta çıktığında söylemişim. *İskender-i Sani* sözünü bulup tarih düşmüştüm ve kasideye de bu tarihi koymuştum. Bu beyit sultana sunduğum o kaidenin içinde mevcuttur ve aynı padişahın kendisinde de vardır.” dedim. Hayâlî’yi beytimi çalmakla suçladığım için kırıldı. Sonunda gene remilciliğe döndük. Aradan zaman geçti, Ayas Paşa vezir oldu. Mahmut Çelebi defterdar oldu. Sultanın hazinesinden verilen bu hediyelerin fazla, gereksiz olduğuna hükmettiklerinden bizim de caizelerimiz, ihsanlarımız tamamen kesildi. Halen böyle kıt kanaat devletten ümitsiz geçiniriz dedi.

(AÇ, s. 893-897; HÇ, s. 400-406)

2

Nî’met isimli parlak bedenli, eline çabuk bir dellak Zâtî’ nin sevgisini diğerlerinden testereyle ayırır gibi ayırmış ve defaatle demiştir ki, “beni Zâtî iş sahibi yaptı”. Zâtî hakkında bu gazeli söylemiştir.

Nî’met dinür imiş adına hûb-ı ser-trâş

Hüsn ü kemâl-ı hulk ile indürdi halka baş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Cism-i laîfden dil-i sengîni görünür

Şanmañ şakup durur biline ol nigâr taş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Hamâm gibi başuma çıkdı buhar-ı ‘ışk

Dökse ‘aceb mi dîdelerüm kurna gibi yaş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Her gâh bî-tekellûf perdüñ ayagunı

Hamâmına anuñ yüzümüz ferş olaydı kaş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Biz pâ-bürehne baş açuğ abdâliyuz anuğ
Ol Şoydı Zâtîyâ bizi ol eyledi trâş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Sonra Zâtî bunu hicv etmiştir.

Varuđ idüñ luťf idüp ol pîr olası Ni'mete
Ėurnaya Şu ağıdalum futa asun ĥalvete (AÇ, s. 903)

b. Kişisel anekdotlar

1

Şairler hakkında ağır hicivleri vardır. Mesîhî ona
Âferîn ol Őâ' irüñ Őabrına ki gâh-ı ĥıťâb
Ėaťı Őöz iŐitdügince virür âheste cevâb (AÇ, s. 904)

dediğinde Mesîhî'nin kendi Őözlerini kullandığını ifade eden bu kıt'a ile onu
taşlamıştır.

Ey Mesîhî her biri 'arz uğrısı 'ayyârdur
Şehr-i Şi'rüñ Őâhısuñ bir dürlü dağı oldı iş (AÇ, s. 904)

Mülk-i nazm-ı Zâtînüñ uğurlayup ma'nâları
Girüben dîvânuña tebdîl-Şûret eylemiş (AÇ, s. 904)

2

Revânî gayrı müslimlerden vergi toplamak için gitmeye hazırlanırken demiştir.

Haraca gitmek isterseñ yarar yoldaşlarla git

Revânî boğ yidi çokdur şağın yolda seni yirler (AÇ, s. 904)

3

Revânî attan düşüp ayağını kırduğında söylemiştir.

Kağâ gelmezdi nâ-ehle Revânî

Sağna geldi şıdı şeytân ayağı (AÇ, s. 904)

Ferîdî hakkında şunu demiştir.

Ferîdî miskîni bûstâncılar yağmurda gördükçe

Yüzi şol çârdağ altına be-hey miskîn sıkın dirler (AÇ, s. 905)

4

Sehî Bey hakkında şunları söylemiştir.

Râsti bu şeklinüñ murdâr ağaçdan farkı yok

Mağlasın bildüm ‘aceb niçün Sehîdür ol pelîd (AÇ, s. 905)

5

Andelîbi hakkında demiştir.

‘Andelîbi egerçi şâ’ir çok

Senden artuğına kışşum dimezem (AÇ, s. 905)

6

Bir Ramazan günü Zâtî’nin dükkânına uğradım. Zâtî, “Ramazan adamın aklına garip fikirler getiriyor. Ben de şöyle bir gazel söyledim.” dedi, şu üç beyti okudu:

Aklığda sen pilâv ben şarıluğda zerde

Hem-sofra olalum gel bir hoş latîf yerde (AÇ, s. 898)

Maĥbûb yufĥa içre bir puĥte mâkiyân-veş
Ĝâyet lezîz olur sen olursañ ehl- i perde (AÇ, s. 898)

Kûy-ı nigâra gitsem n'ola râķîb ile ben
Merĝûb olur ziyâde acı başal seferde (AÇ, s. 898)

Hayâlî'ye rastladım. Zâtî'den duyduğum bu gazeli okudum. Bunu aklına yerleştirdi. Zâtî, şiiri yenilecek bir şey zannediyor diyerek her fırsatta alay etti. Zâtî, öfkelen-di. Balsa Hayâlî'nin kanına eklemek doğrayıp yerdi. Fırsatını balsa etini bile yerdi. Bir gün yine yanına vardığımda bana Hayâlî'nin beytini buldum dedi ve bunu okudu. Güya o da Hayâlî'nin açığını yakaladı, ateşe soğuk su koydu, rahatladı.

Kelle-i 'uşşâķ şatılmaz kesâdı var ĥatı
İşlemez oldu muĥabbet şehrinüñ der-ĥânesi (AÇ, s. 898)

7

Sultan Mehmed Camii'inde Halac Zâtî denilen bir müezzin vardı. Onun da mahlası Zâtî olduğu için Zâtî şu beyti demiştir
Bunu didi bilürdi ĥadd-ı zâtı
Ki çenberde ĥallâc idi Zâtî (AÇ, s. 888)

8

Başkaları kendisine Farsça bir şiir okusalar, bu zaten Farsçada vardır. Falancanın falancanın şiiridir, siz ondan tercüme etmişsiniz derdi. Fakat kendi tercüme etmiş olsa ve bunu kendisine hatıratsalar, siz benim Farsça bilmediğimi biliyorsunuz, diye karşılık verirdi. (AÇ, s. 889)

9

Pîri Çelebi isimli meziyetli, “Nevâî’nin Anadolu’da şiirlerini ancak ben toplayabilirim; Farsça ve Türkçe pek çok kitap topladım, yazdım.” diye yazmadaki başarısını ve süratini tarif eden bir zat, Zâtî’nin dîvanından altı yüz gazel ve seksen kasidesini çalmıştır. Şiiri metin ve sağlamdır gene de bazı hataları olmuştur

Egerçi ba‘z-ı şî‘ri kim edâdur

Degül ğam ‘ayıbsuz çünkü Hüdâdur (AÇ, s. 891; HÇ, s. 399)

10

Onun dükkânı şairlerin toplanma yeridir. Şairlerin üstadıdır diyerek pek çok kişi ona şiirlerini gösterir. Bu şiirlerden bazılarının tamamen bazılarının da bir kısmının daha sonra Zâtî’nin divanında yer aldığı gördük. Kendine bu sorulduğunda: “Bir güzel manacıktır gördüm, siz gerçekten şair değilsiniz ve divanınız da yok bu güzel ifadeler, mana ve hayaller yok olup gidecek. Fakat biz divan sahibi şairleriz, divanımız kıyamete kadar durur. Doğudan batıya kadar şiirlerimiz ulaşır. Bizim divanımızda bulunan ziyan olmaz. İşte bu yüzden bu güzel anlam ve hayallere yazık olmasın diyerek onları aldım. Bu alıntılar hırşımdan ve kıskanmamdan değildir.” derdi. Fakat bir başkası kendi yazdıklarını bozsa, alıp sahiplense huzursuz olurdu. Gazelin tamamını almış olsa, alana kötü sözler söylerdi. (AÇ, s. 892)

11

Ömrünün sonlarına doğru bir gün kendisiyle sohbet ederken dedi ki, “İki üç günde bir, bir hizmetkâr bir mektupla beraber bazen akçe bazen altın getiriyor. Yanında da nefis yiyecekler, helvalar getiriyor. Ben bir gazel, murabba diyeyim diye bazen kafiye veya redif getiriyor. Sâfi mahlasını kullanan bu zat şimdi benden

Her zemân bir yâr-ı hecrin gösterür devrân baña

bendine murabba söylememi istiyor. Bu isteğin yanında helva ve şekerle ihsan geldi.

Zannımca zengin bir kadın veya adamdır. Kendisi şiirden aciz, bir sevdiği vardır.

Sermayeden bir kaybımız olmaz gazel divanımızda kalır. Gelen akçeler, helva ve

yiyecekler de yanımızda.” dedi. Oradan kalkıp Müftü Sadi Çelebi’nin oğlunun yanına gittim. Pir Mehmed Çelebi isimli, Mahmud Paşa Medresesi’nde elli akçeyle müderris olan bir zat da oradaydı. Yaşı yirmi beşe gelmeden ecel geldi ve onu yakaladı. Merhum şiire heves ediyordu. Fakat onun hevesi Zâtî’nin yaşlılığında akçe için söylediği nazma ulaşamazdı. Öğrendim ki, Zâtî’yi kendinden haberdar etmeden hediyeler ve akçeler yollayan oymuş. Zâtî’den duyduğum gazel ve murabbalardan bazılarını, yakında söyledim diyerek bana okuyuverdi. Daha sonra Zâtî’ye rastladığımda bu durumu kedisine haber verdim. Çok sinirlendi. Akli başından gitti, beddualar etti. Ben buna katlanamam, gözümün içine baka baka benim şiirlerimi sahiplenemezler, bu gam beni öldürür diye feryat etti. Aradan üç ay geçmemişti ki, Zâtî bu dünyadan göçtü, gitti. (AÇ, s. 892)

12

Âhî, Zâtî’yi hiç sevmez ve hayırla yad etmezdi. Sebep olarak da, benim matla’mı gazeline aldı ve kendininmiş gibi aleme ilan etti derdi.

Uçmasun yañluş haberler ol hümânuñ üstine

Âşiyân-ı zâga varmağ düşmez anuñ üstine

Bu matla ikisinin divanında da vardır (AÇ, s. 893)

13

Sultan Mehmet tahta çıktığında kendisinden mükemmel divanını istedi. Zâtî de kendi hattıyla oluşturduğu divanını verdi. Cafer isimli genç oğluna ve iki kayını oğlu vardı ki ikisi de kendi çocuklarıymış gibiydi. Onun akıllı talebeleriydi. Onlardan biri Ahmed Çelebi’dir. Anadolu’da hal tezkirecisidir. Kendi akranları içerisinde kalem gibi doğru, parmakla gösterilen biridir. Gazel ve muamma yazar. Mahlası Selîsî’dir. Ariflerin önde gelenlerinden, yiğit ve yücelerindedir. Hayata kanmıştır. Bu kayını oğullarından bir diğeri de Mahmud’dur. Kendi gibi remmaldır. Fakat genç yaşında hayata doyamadan ölmüştür. Zâtî, bu ikisi için rahat bir geçim istedi fakat hikmet Allah’ın ki bu isteği gerçekleşmedi.

Faqr ile geldi faqr ile gitdi

Faqr ile bitdi faqr ile yitdi

(AÇ, s. 898)

14

Merhumun asla Hayâlî ile yıldızları barışmadı. Birbirlerine o kadar kinliydiler ki ikisini bir kazana koyup kaynatsalar kanları bile birbirine karışmazdı. Her ne zaman Hayâlî'yi yad etse şairler içerisinde onun için “serbest düşünemeyen, kendine ait fikri olmayan, kitaba bağlı kalan biridir.” diyerek Şah u Geda ve Gencine-i Raz'ına gönderme yapardı. Daha sonra “Hayâlî kitabı değildir cenganedür” derdi. Hayâlî, önceleri Zâtî'yi taklit edermiş, hatta gazellerinden birini tahmis etmiştir ve bu da divanında vardır. Zâtî' den başkasının gazelini de tahmis etmemiştir. Adı geçen gazelin matlaı budur:

N'olduñ iñlersin felek her-câyi cânânuñ mı var

Her maqâmı seyr ider bir mâh-ı tâbânuñ mı var (AÇ, s. 898; HÇ, s. 408; A, s. 307)

Ama daha sonra aralarına bir düşmanlık girdi. Birbirlerinin sözlerinde kusur arayan iki düşman oldular.

(AÇ, s. 898)

c. Ölümüyle ilgili anekdotlar

1

Ölümü şöyle oldu, merhumun evi Sarı Gürz mahallesinde, dükkânı ise Sultan Beyazıd haremindedi. Her gün yürüyerek dükkânına gelir, giderdi. Elinde bastonu vardı. Bastonunu sadece zemin kaygan olduğunda kullanır diğer zamanlarda kullanmazdı. Bir gün dükkânına giderken yolda rastladım. Ölümün yakınlaştığına

dair emareler vardı. Ecelin yaklaştığını kabullenmişti. Dudakları kıpırdıyordu. Bu ne hal dedim. Şimdi bu matla'ı dedim dedi.

Yigitlük cevherin elden yitürdüm hasretâ kanı
Egilüp arardum şimdi bulamam n'eyleyem anı (AÇ, s. 899)

Çok zaman geçmedi dükkânına gelip gidemez oldu. İhtiyarlığından dolayı dükkânını evine yakın olan Koca İbrahim Paşa Çarşısında tuttu. Falcılıkla uğraşmaya devam etti. Dükkânında gene şairleri topladı. Şairlerden Hakimzade Atâ, bir beyit söyleyip son zamanlarını yaşayan Zâtî'yi rencide etti.

Pîrlikde yine Zâtî tâze dükkân açmışsın
Dükkânın terk idüp gayrı yire kaçmışsın (AÇ, s. 899)

Üzerinden üç dört ay geçmemişti ki *sene sülüs ve hamsin ve tis'ami'e* Ramazanının yarısında vefat etti. Bir gün hasta olmuş, hastalık vücudunda takat bırakmamış. Bütün dostlarını inceden inceye tetkik etmiş. Selikî ve Hakîrî'yi ayırmış. Varıp namazını kılıp Edirnekapı kabristanında Keşfi ve Basîrî'nin ve nice şairlerin arasına defnettik.

Pîr iken ol genci yir içinde maḥzûn eyledük (AÇ, s. 899)

2

Defin sırasında Yahyâ Bey de hazırды. Zâtî'nin sağlığında onun yükünü hafifletirdi. Onun ağırlığına tahammül etti. Merhumun ölümüne Zuhûrî-i Acem tarih düştü, “Eş'âr kaldı yâdigâr”. Abdî, “Süḥanver geçdi.” tarihini söyledi. Ben de “Gitdi zâl-ı nazm” diye tarih düştüm. Ta'amiye yöntemiyle (ebced hesabıyla düşülen tarihin hesabını doldurmak için çıkartılacak veya eklenecek sayıyı işaret etme) zâl sözü hesaptan düşecek, güzel bir tarihtir. Her beytinde bir yıl *önürdi* mazmununa işaret

edilir. Bu şekilde tarih tamamlanır. Bir bendinden ikisinin tarihini topladım amma şiiirleri, gazeli ve ne de beyitleri olsunda delil olmasın. Delil, na'tda bu terci-i bendir ki bir bendi budur.

Çâmetüñ ey bostân-ı lâ-mekân pîrâyesi

Nûrdan bir servdür düşmez zemîne sâyesi (L, s. 264; AÇ, s. 900; HÇ, s. 409; A, s. 305; B, s. 98; GA, s. 217)

Yûsufı gerçi görenler ellerini kesdiler

Gün yüzüñi gördi vü şakç oldu bedrüñ âyesi (L, s. 264; AÇ,s. 900; HÇ, s. 409; GA, s. 217)

Menzilüñ tîr-i du'âveş mâverâ-yı nüh-sipîhr

Çâdrinüñ 'arş-ı mu' allâdan mu' allâ pâyesi (AÇ, s. 900; GA, s. 217)

Evvel ü âhîr nazîrûñ yok senüñ zâtuñ durur

Çâtm-i cümle enbiyâ kevn ü mekânüñ pâyesi (AÇ, s. 900; GA, s. 217)

Dir görenler sen meh-i bedr-i münîrûñ hüsünü

Süd yirine nûr emzirmiş meger kim dâyesi (L, s. 264; AÇ, s. 900)

Âhîret bâzârına varduğda eyler fâ'ide

Nağd-i 'ışkuñdur anuñ kim serverâ sermâyesi (AÇ, s. 900; HÇ, s. 409; GA, s. 217)

Bâğ-ı cennetde ümîdüm bu durur kim Zâtîyi

Cümle mü'minlerle ol serv idine hem-sâyesi (AÇ, s. 900; HÇ, s. 409; GA, s. 217)

Mebde-i bünyâd-ı ‘âlem server-i âhîr zemân

Sâir-i ‘arş-ı ‘âlî seyyâh-ı mülk-i lâ-mekân (AÇ, s. 900; GA, s. 217)

Bir şadef idi cihanda ay u gün oldu dü-nîm

Ol şadefden sen zühûra geldüñ ey dürr-i yetîm (AÇ, s. 900; GA, s. 217)

d. Şairliği, şiir dünyası ile ilgili anekdotlar

1

Rivayet ederler ki, Sultan Mahmud Edirne’de bulunan Sultan Beyazıd’ı ziyaret edip, ona kaside sundu. Kendisine yüklü miktarda caizeler verildi. Manisa’ya dönmek üzere memnun bir şekilde Edirne’den ayrılıp ve İstanbul’a uğradı. Zamanın şairlerinden Revâni, Ferrûhi, Mesîhi, Şem’î ve Âhî ile toplanıp şiirler okundu, sohbetler edildi. Bu sırada Hallac Zâtî geldi, Necâtî kim olduğunu sordu. Mecliste bulunanlar Zâtî derler diye onu methettiler. Gerçek Zâtî zannederek ondan şiirlerini okumasını istedi. Şiirlerini duyunca öfkeleni ve Hallac Zâtî’yi meclisten kovdu ve eğer şimdi Edirne’ye padişahın yanına gidiyor olsam bir kaside ile bu durumu kendisine iletir, Zâtî gibi bir şair varken bunun gibi küstahların onun mahlasını kullanmasının yasaklanmasını sağlardım dedi (AÇ, s. 888-889)

BÂKÎ

Tezkirelerde Bâkî ile ilgili yedi anekdot nakledilmektedir. Bu anekdotlardan biri Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi tarafından ortak kullanılmıştır. Bir anekdot A,üç anekdot Hasan Çelebi ve iki anaekdot Âşık Çelebi nakletmiştir.

a. Ortak kullanılan anekdotlar

1

Zâtî, Bâkî' nin

Ḳaddümi çenk ü reglerüm rûd eyledün

Cismüm âteş cânımı 'ûd eyledün

matlarını alıp tamamlamış ve kendi divanına koymuştur. “Bâkî gibi bir şairin şiirini almak ayıp değildir.” diyerek şairliğinin büyüklüğünde ittifak etmiştir

Şâ'ir-i sihr âferîn der – şâ'ir-i sihr âferîn

Âferîn ol şab'ı nâzik-bâre eyler âferîn

(AÇ, s.187; HÇ, s. 207)

b. Kişisel anekdotlar

1

Sene tis'a ve sittîn ve tis'ami'e zi'l-ħiccesinün evâhîrinde cenâb-ı ma' delet-penâh Sulţân Sultan Süleyman İstanbul' a şarap getiren gemileri Galata' nın ortasında yaktırınca Bâkî bu olayla ilgili gazel söylemiştir. Bu gazel ile birlikte üç gazeli daha Âşık Çelebi' ye yollamıştır.

Reh-i meyhâñeyi kaç' itdi tîğ-i қahrı sulţânun

Şu gibi arasın kesdi Sitanbul u Қalatanun

Miyân-ı âb uâteş oldu cây-ı keştî-i şahbâ
Baturdı rûzgâr âyîn-i ı ışın bezm-i rindânûñ

Hilâl-âsâ fûruzân oldu baħr-i nîlgün üzre
Şafağdan dem uru âb-ı şarâb-âlûdı deryânûñ

Yaқан âb üzre âteş şanmañuz keştî-i şahbâyı
Şu   â-ı tîğ-i қahrından ıutışdı Şeh Süleymânûñ

Semâ   u çeng ü nây u devr-i şâğar devleti döndi
Şafâsın süre gör ey şûfi-i sâlûs devrânûñ

Şarâb-ı nâbdan ħumlar tehî meyĥâneler tenhâ
  Aceb ĥâli ligin buldı riyâ ehli bu meydânûñ

Şu meclis içre kim da   im ıokuz peymâne devr eyler
Ne deñlü ola ey Bâķî zemân-ı   ışı insânûñ

(AÇ, s. 189-190)

2

Hoş mizaçlı, nüktedan, gönül eli, aşıkı sadık bir insan olan Bâķî'nin sevenleri de vardır ve onun aşkına çok gazeller söylemişlerdir. Ruhi onun için bu gazeli söylemiştir:

Bendesin şâh-ı kerem itmese yâd
Elimizden ne gelür kûçene dâd

Nola bed nâm-ı muhabbet olsam
Ruĥîyâ Bâķî қalur çün iyi âd

Bâkî de bu gazelden memnun olarak Ruhi'ye bir nazire ile karşılık vermiştir:

Benî yâd eylediñ ihyâ itdiñ

Öldiler gıtdiler amma Һussâd

(HÇ, s. 207)

3

Sultan Murat, tahta çıktığında Bâkî'ye kin besleyenler gene rahat durmayarak padişaha Bâkî'yi kötüleyip Süleymaniye Medresesi'ndeki görevinden azledilmesini sebep olmuşlardır. Namî isimli bir şair bu gazeli demişti:

CiҺânıñ ni‘ metinden kendü âb ü dânemiz yegdür

İliñ kâşânesinden gûşe-i vîrânemiz yegdür

Ğınâ şadırındaki mağrur-ı nâ âsûde sürûrdan

Fena bezminde Һavâb âlûd olan mestânemiz yegdür

Hümâyı evc-i ‘ izzet gibi ğayretsizden ey nâmi

MuҺabbet şem‘ ine şehper yğın pervânemiz yegdür

Kötülük ehli insanlar şeytanlaşp Namî'yi Bâkî olarak değiştirip:

Benim Һab-‘ı Selîmim bade-i Һamrâya mâildür

anlamından “mestane ile kast edilen sizsiniz”, “Babanızı size tercih ediyor ve sizi gayretsiz görüyor” diyerek sultanı kışkırtmışlardı. Fakat Sultan Murat bir müddet sonra bahsi geçen gazeli mecmualarda görüp bunun Nami'ye ait olduğunu öğrenince Bâkî'ye Sultan Selim Medresesi'ni ihsan eder. (HÇ, s. 207-208-209)

4

Ebussuud Efendi'nin danışmendi olduktan sonra yazdığı cazibeli, alımlı şiirler padişahın kulağına gider. Bâkî'nin içinde bulunduğu duruma üzülür, “Böyle bir kimse danışmend olarak medresede yatmamalı, buna bir medrese sağlayın.” diye kazaskerlere emreder. Otuz akçe ve Silivri’ de bir medrese kendisine ihsan edilir

(A, s.160)

c. Şairliği, şiir dünyası ile ilgili anekdotlar

1

Zâtî, Bâkî’ nin

Çaddümi çenk ü reglerüm rûd eyledün

Cismüm âteş cânımı ‘ûd eyledün

matlarını alıp tamamlamış ve kendi divanına koymuştur. “Bâkî gibi bir şairin şiirini almak ayıp değildir.” diyerek şairliğinin büyüklüğünde ittifak etmiştir

Şâ’ ir-i sihr âferîn der – şâ’ ir-i sihr âferîn

Âferîn ol şab’ ı nâzik-bâre eyler âferîn

(AÇ, s.187; HÇ, s. 207)

2

Bâkî’ nin gazellerine Gubari nazire söylemiştir. Bâkî padişaktan çokça altın ihsan aldığıında aşağıdaki kıt’aları söylemiştir.

Şab’ uñ ki kân-ı güher-i nazm oldı Bâkîyâ

İRmez senün hayâlüne bir iki bengîler

Başdan bu kaır saña yeter şeh-i cihân

Şil’ at geyürdi şî’ rüne garrâ firengiler

Ṭab‘ -ı sâhîr-pîşe ki Bâkî gönüller meyl ider
Şekker-i şi‘ r-i dil-âvizûn meger efsûnlıdır

Derme çatma gider dallar libâsı şi‘ rine
Hil‘ at-ı şi‘ r-i cihân-gîrüm benüm altunlıdır

(AÇ, s. 200-201)

3

Bâkî'nin anlattığına göre, yazdığı gazelleri devrin melikü'sş şuarası olan Zâtî' ye gösterir. Zâtî, gazeli okur ama bunun Bâkî'ye ait olduğuna inanmaz. Bâkî hayır bunlar benimdir der.

Ey pîr-i şafâ bahş u leṭâif-i aşâr
Degilim tıfl ki ḥâyîde idinem ifṭâr

Bunun üzerine Zâtî, şiirlerinden birkaç beyit çıkarıp önüne koyar ve bunların en güzeli hangisidir diyerek Bâkî'yi bir imtihana tabi tutar. Bâkî, parmağıyla en güzel gördüğünü işaret eder. Zâtî'nin tavırlarından doğruyu bulduğunu anlar memnun olur. Yeni beyitler yazarak Zâtî'ye iletir.

Gülşen isterseñ işte meyḥane
Gül-i ḥandân gerekse peymâne

Ḥak-ı râh olduğum görüb âyağın
Yerlere başmaz oldu cânâne

Bâkîyâ tarz-ı şi‘ r böyle gerek
He zarîfâne hem levendâne

Nola dehr içre nişânım yoğusa ‘ anķâyım
Ne ‘ aceb seyl gibi çağlamasam deryâyım

Göze göstermez ise tañmı beni her ednâ
Ki nazar fark idicek mertebeden a‘ lâyum

Zâtî bu beyitleri görünce bütün samimiyetiyle, can-ı gönülden Bâkî’ye dualar eder ve
onu över (HÇ, s. 203-204)

HAYÂLÎ

Hayâlî’ nin hayatı ve şairliğiyle ilgili anekdotların önemli bir kısmı Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi tezkirelerinde bulunmaktadır. F. Köprülü gibi modern edebiyat tarihçileri bu anekdotlara gündelik hayatı ve şairin kişisel özelliklerini yansıttıkları için önem vermişler, şair ve toplumla ilgili verdikleri hükümlerinde kaynak olarak kullanmışlardır.

Şaire yakınlığıyla birinci dereceden kaynak kabul edilen Âşık Çelebi, tezkirede 19 anekdot kullanmıştır. Bu anekdotlar devrin büyükleriyle ilgisini; dönemin sosyal hayatını, eğlencelerini, düğün ve törenlerini ve buralarda şairlerin tavırlarını; muhalifleriyle aralarındaki münasebetleri; Âşık Çelebi’yle şair arasında geçen olayları kapsamaktadır. Hasan Çelebi, şairle ilgili üç anekdot nakleder. Bu anekdotlar sırasıyla: Padişaha yakınlığını ve onunla olan münasebetinin derecesini ortaya koyan bir anekdot; dünya malına, makam ve mevki hırsına karşı düşüncelerini ifade ettiği ve onun sözlerinin nakledildiği meclislerden bahseden bir anekdot; Padişahın makam isteğinin ele alındığı bir anekdot. Beyânî, şairle ilgili bir anekdot nakleder. Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi’nin de bahsettiği bu anekdot, şairin padişahla münasebetini ifade eder. Âlî, şairle ilgili üç anekdot nakleder. Padişahla ilgisini ifade

eden bir anekdot; Hayâlî'nin bir beytini tetebbu eden Âlî'nin beyti şaire takdimi ve şairin ona karşı sözlerini aktardığı bir anekdot; Âşık Çelebi'nin ifadelerinin aksini iddia ettiği, Hayâlî'nin cimriliğini anlatan bir anekdot.

a. Ortak kullanılan anekdotlar

1

İskender Çelebi vefat ettikten sonra ve İbrahim Paşa tekrar gelmemek üzere görevden azledildikten sonra da padişahın Hayâlî'ye iltifatları devam etmiştir. Gazel ve kaside verdikçe kendisine ihsanlarda bulunulmuştur. Bu izzet ve ikrama, şöhrete rağmen derviş gibi bir hayat sürerdi. Zincirle bağlasan mal, mevki, evlat kısacası dünya kazançlarıyla ilgilenen bir insan değildi. Dünyaya meyl etmeyen bir mizacı vardı. Dostlarıyla bir araya geldiklerinde makam, mevki ve bunların getirilerinden bahsedilse “*Eger dünyânun sancağıdır haqîkât âvâz-ı tablı kırık baş ağrısıdır serdârluğu ayak bağıdır. Islâh-ı âlemden ötüri ifsâd-ı nizam-ı âlem-i tabî'at eylemek ve me'âli-i itlâf-ı nefse râci'-i umûra şarf-ı yevm-i ems idüp kûşîş-i halk ile küşâyîş-i bâb-ı celb ü cezbe kûşîş itmek ne divânelükdür ve bî-gâneler için âşnâ-yı ezelden kat'-ı üns eylemek âlem-i ağıldan aceb bî-gânelükdür*” diye cevap verirdi. Ayrıca “*Eger mîr-i mîrânidür maşşûlî ulûfe-i hayl u haşem ve harc-ı muqarrer-i levâzım-ı tabl u âlemdür. Vâridât anlarun idrârâtına şarf olınuğdan soñra kendi nefsüme â'id olacak baña bu mansıbumdan dahı f'âyide yok yire derd-i serden ve gavgâ-yı gulâm u nökerden ve şikâyet-i ehl-i şûr u şerden gah u bi-gah sefer ü güzerden ve bâz-hâst ekâbirdür devlet-i maqarrdan ne fâ'ide*” derdi. Daha sonra arkadaşlarından bazı akılsızların tahrik etmesiyle Sultan Süleyman'dan sancak rica etmek için bir kaside söylemiştir.

Ṭariḳat ehlidir ŧaḫib velâyet nev' i sulṭânî
Hidâyet yolların göstermege gönderdi ḫâḳ ânî (AÇ, s. 871; HÇ, s. 355)

Veyâḫud bir nigâr-ı serv-i ḳâmet nâz-perverdür
Gönüller cem' ine bâ' iş ser-i zülf-i perîŧânî (HÇ, s. 356)

Deḫânî lâledür ŧahrâ-yı ' izz ü nâzda bitmiş
Görürsen ŧems-i dil-bendinde her gün âsmân ânî (HÇ, s. 356)
İçinde iham olan bu beyittir.

Hümâ-yı evc-i ' izzetdür ŧalarsa üstüme sâye ¹⁰⁷
Çekem Pehlû'ye sancaḳ âdl-u bir serv-i ḫırâmânî (AÇ, s. 871; HÇ, s. 356)

akabinde bu gazeli sundu

Dûdı tâ kim depemüzden çıḳa âhî çekelüm
Zâhidâ ' ışḳ eriyüz biz de sipâhî çekelüm (AÇ, s. 871)

Tir-i yâr-i götürüp sîne de peykânî ile
Ey ḫayâlî demidür sancaḳ-ı ŧâhî çekelüm (AÇ, s. 871)
Rumeli Kethüdalıḡına talip oldu ve bu gazeli söyledi.

Gerçek sipâhîlerle yine oldu hem-sefer
Gûyâ ḫayâlî rûmilinün kethüdâsıdur (AÇ, s. 871)

ŧâhum ḫayâlî mâlik-i mülk-i kelâm iken
Çoḳ mıdur aña Rûmilinün kethüdâlıḡı (AÇ, s. 871)

¹⁰⁷ rıf' atdur A.Ç- ' izzetdür H.Ç

Beni gördüğüm budur ki bu istekler dünya, mal ve makam sevdasından değildir. Diğerleri gibi aldığını verdiğini hesap etmezdi. Nasıl gelirse öyle giderdi. Alan alır, her isteyen ondan aldığını kendi malı gibi tasarruf ederdi. Tımarından gelen yiyecek gelirdi. kendisi bir kaşık balından bile yemezdi ondan başkaları kovana üşüşen arı gibi talan ederlerdi. Ona ait haslarından gelen paraların kimini borç verir, kimini sadaka namına ellere verirdi. Verdiklerini unuttur giderdi. “Kaltak kazanır kaltaban yer” dedikleri misal tutmayı bilmez, malını kimseden sakınmazdı.

(AÇ, s. 870-872; HÇ, s. 355-356)

2

Padişahın meclisine girince utancından sohbete iştirak edemediğini ifade için şu gazeli söylemiştir:

Çaldı ğüne dehre cihân-ı ħarâbdan

Bir ki ħazân ħizâne-i Efrasyâb' dan

Bir bezm-i ħâşan muħarrem olupdur Ħayâli kim

Açılmaz ânda ğonca-i cennet ħicâbdan

(AÇ, s. 886;

HÇ, s. 355; B, s. 90).

b. Kişisel anekdotlar

1

Henüz çok geç yaşındayken Kalenderilerin başı olan Baba Âlî Mest ki, nice akıllıyı mecnun eylemiş, kendine bağlamıştır. Baba Âlî Mest yanında bir gurup Kalenderiyle beraber Yenice' ye uğrar. Hayâlî bu dervişleri görür, onlara hayran kalır.

Bir ışık dil-berini sevdüm beg

Hele top yokdanise torlak yeg (AÇ, s. 868)

Baba Âlî Mest müridlerinden biri olur ve İstanbul' a onlarla gelip gider. Bu matla' ile de buna işaret etmiştir.

Çehresinden görelî lem' a-i nûr-ı nebevî

Bir yalın yüzli ışık şevkine oldum 'alevî (AÇ, s. 868)

Bu beyit de onu hatırlatır.

Dilden Hayâlî şûret-i idrâkı kazıyup

Dîvâne-meşreb oldı kalenderlük eyledi (S, s. 294; AÇ, s. 869)

Bu beyit de maceraya şahitlik eder.

Ey Hayâlî ben şikârın alıcı şebâzıydum

Kapdı serverlerini âhir çarakuş oldılar (AÇ, s. 868-869)

2

Baba Âlî Mest ve müritleri İstanbul' a geldiklerinde Sarı Gürz İstanbul Kadısı'dır. Hayâlî' yi görüp tanıyınca, "Bunun gibi parlak geleceği olan, genç bir insanın Rafiziler yanında oradan oraya savrulan bir hayat sürmesi kabul edilebilir bir şey değildir." diyerek Hayâlî' yi Baba Âlî Mest' in yanından alarak Uzun Âlî isimli şehir memuru olan birine emanet etti. Hayâlî, burada ilim tahsiliyle meşgul oldu. Kısa zamanda üzerine nokta konulamayacak kadar güzel gazeller yazıp ortaya koyar oldu. Yazdığı şiirler gün gibi parlak ve meşhur oldu.

(AÇ, s. 869)

3

Uzun Âlî yanında şiirlerini yazmaya başlayan Hayâlî giderek meşhur olur. İskender Çelebi Hayâlî' yi tanıyıp beğenir. Hayâlî' den İbrahim Paşaya da bahseder ve ona da tanıtır. Paşanın da lutfunu kazanmasına sebep olur. Paşanın himmeti giderek artar, onun da kol kanat germesiyle padişah Hayâlî' den haberdar olur. Sultanın kolunda beslene şahin gibi himmetine ve korumasına kavuşur. Herkes onun bu durumunu İskender Çelebi' nin ve İbrahim Paşa' nın yardım ve himetlerine bağlar fakat onun bu makamlara yükselmesi padişahın kadirşinaslığındandır.

(AÇ, s. 869-870)

4

Sultan Süleyman Irak seferinden geldiğinde ben de Anadolu' dan İstanbul' a henüz gelmiştim. Yeni yeni yüselmeye başlamıştım *ışneyn ve erba'în ve tis'ami'ede idi ol vağtden* Hayâlî Bey' le tanışıklığımız o zamana dayanır. Benim kadar yakın başka bir arkadaşı olduğunu bilmiyorum. Her gazel ve kaside söylediğinde önce bana okurdu. Eğer hata bulsam kabul eder ve düzeltirdi. Ayrı kaldığımız zamanlarda Sütlücedeki bahçesine gitmek için yola çıkarsa yaya, atlı, mutlu veya hüznü benim hücreme uğrar biraz dinlenir; eğer dersteysen bitene kadar bekler, beni de bahçeye

alıp götürürdü. Atlı ise inip bahçeye kadar benimle yaya devam ederdi. İstanbul’ da böyle bir dostluğumuz vardı. Yirmi yıllık bir dostluğumuz var

(AÇ, s. 872-873)

5

Bir gün İstanbul’ da donanmadaki bedestende bu matlar’ı okudu

Rûz-ı rûşenden n’ola Enver olursa şâmımız

Mihr-i ‘âlem-tâbdan yaçar çerâğı câmımız (AÇ, s. 873; HÇ, s. 358)

Ben “Bu matla’ gazeli besleyendir. Kadeh fitilini güneşten yakmakla gece işret meclisinde gün aydınlığı olmaz, aydınlık ifade edilecekse kadeh-güneşten Ruşen kelimesi gerekir ve ondan rûşenter kullanılmalıdır.” dedim. Peki sen olsaydın nasıl söylerdin dedi. Ben de böyle olmalı diyerek okudum.

Bezminüzle rûzdan Rûşen olupdur şâmımız

Zerre dimez mihr-i ‘âlem-tâba zîrâ câmımız (AÇ, s. 873)

Hayli tepki gösterip birkaç gün benden uzak durdu. Ne selam verdi, ne arayıp sordu.

O esnada Yügrügi gazelini söylemiş, gazel içerisinde bir beyti şu şekilde ifade etmiş.

Lâ-mekân seyrinde ‘anâ ile olur hem-kanat

Bâl-i himmetle şol anadan toğanuñ yügrügi (AÇ, s. 873)

Bu gazeli duyanlar hem-kanat ifadesini çirkin ve şiirin değerini düşüren olarak görmüşler. Hem söz Farsçadır kanat Türkçedir bu nasıl bir terkip oluşturmadır diye ayıplamışlardır. Bu ayıplamaları, eleştirileri duyan Hayâlî telaşlanmış, yanlış söyleseydim alim nice olurdu diye renkten renge girmiş, Başkasına da yazdığını tashih ettiremeyince gelip benden özür diledi. Bir miktar havadan, sudan konuştuktan sonra meramını anlattı, ben de şiirinin müsveddesini alıp hatalarını düzelttim

(AÇ, s. 873-874)

6

Bir gün Selimli Muslı isimli bir dilber ki güzelliği ile zamanın, şehrin karıştıranı, şehrin sevgilisi sünnet düğünü edip dostlarını topladı, şehrin muhabbeti güzel olanları, sevgilileri de gelip bir köşede kendi başlarına oturdular. Birer aşk kıvılcımı gibiydiler etraflarında dönen hizmetkarlar pervaneler gibiydi. Mecliste alev alev yanan birer güneş oldular. Şarkı söyleyenler, saz-ud çalanlar susam taneleri gibi etraflarına toplandılar. Herkes onları dinlemek için dikkatini topladı, kulak kesildi. Hayâlî Bey de gelip oturdu. Durak Balı denilen bir dilber vardı. Yerinde duramıyordu. O toplantıda, ağaçlarına arasında servi gibi, diğerlerinin içinde gül gibi açık ve belliydi.

Eğri büğrü, şekilsiz, çok uzun boylu bir adam da köşkün kapısında duruyordu. Bu dilberin adamları aralarında geçenler karanlıkta güneş gibi ortadaydı. Hayâlî, kendini tutamadı, münasip bir şekilde bazı beyitler okudu. Bütün herkes olanları anladı. Dilber, bu şekilde ortaya çıktığından gönlü kırıldı. Kalabalığın tesiriyle ve Hayâlî'nin ezen ifadeleriyle korkup utanarak başını eğdi. Saçıyla oynamaya onu kıvrıp düğüm haline getirmeye başladı. Dudak büktü. Hayâlî Bey o zaman dilberin sevdiğini anladı ve aklına gelen bu matları dedi.

Nigârûñ itdügi düşnâm nâ-geh zeevķ-i cânidür

Nice zevķ itmeyem ki 'âlem-i ğayb armaĝanıdır (AÇ, s. 874)

Bana nazire teklif etti. Okudum.

Raķîb-i dîv ki ķaşr-ı nigârûñ pâsnânıdır

Belâ-yı nâ-gehânîdür ķazâ-yı âsumânîdür (AÇ, s. 874)

O mesliste Bahtiyâr isimli bir Ermeni güzeli vardı etrafı onun için kanlı göz yaşı döken aşıklarla doluydu.

Şeb-i erzak-pûş ruhbânydı gûyâ

Meh-i nev kıoltuğında zer çelîpâ

(AÇ, s. 875)

Güzeller padişahıydı. Ayrılık dağındaki Ferhat gibiydi. Mavi sarığı altında çehresi parlaktı. İman nuru şimşek gibi vurup Müslüman oldu. Cehennem ateşinden, iman nuruna döndü. Hayâlî Bey' in nazarı ona takıldı ve bu matlar' okudu

Yine bir muğ-peçe mihrünün oldum zâr u şeydâsı

Baş egmez âfitâb-ı ' âleme zerrin çelîpâsı

(AÇ, s. 875)

(AÇ, s. 874-875)

7

Merhumun bütün güzel huylarından biri de buydu ki asla aşağılama ve hicvi sevmezdi. Ancak Âlî Bâli isimli benzersiz, zamanı gençlerinin serbest, neşeli, gönül alanlarından bir sarraç vardı. Hayâlî Bey, her zaman "Ben üç dilber gördüm, onlara dördüncü olmaz, güneş bile bunların içerisine giremez, güzellikte dördüncü olamaz." derdi. Âlî Bâli' yi bu dilberlerden addederdi. Bir zaman kendi yanına da almıştı. Hayâlî Bey' in sohbetine dahil olan eşkıya gibi bir adam olan Derudgerzade Seydi Çelebi ile Âlî Bâli dost oldu.

Bir gece bazı arkadaşlarını da yanına alarak kıyamete kadar zillet olarak kalacak kötü, iğrenç işler yaptılar. Bu ırza geçme olayından sonra Hayâlî bu kıtayı söyledi.

Seydînün çok siküldiğın evvel

' Âlî Bâli işidüben güldi

(AÇ, s. 875)

Şoñra çok geçmedin anuñ dağı

Başına Seydi halleri geldi

(AÇ, s. 875)

8

Bir defa Selanik'te çirkin biri başına güller takınıp Hayâlî' nin yanına geldiğinde elinde olmayarak,

[c.11 876]

Hûblar taker idi başına evvel çiçeği

Ṭaḫınur şimdi dirîgâ başa her kel çiçeği (AÇ, s. 876)

Gül-i gülzâr-i t̄arâvet geçinürmiş ağıyâre

Göreyüm dâr-ı cihânda ola çengel çiçeği (AÇ, s. 876)

dedi. (AÇ, s. 875)

9

Remmalın kıssası şudur: Remal Haydar' a bir miras kaldı. Bir çok defa dava oldu. Ne kadar kadı, hakim varsa karar verdi, fakat remmal kabul etmedi. Bunun üzerine Celalzade Bey bu beyti dedi.

Ârzû-yı vaşl bende sende cevri bî-‘aded

Da‘vi-i Remmâle beñzer ki nihâyet bulmadı (AÇ, s. 876)

Hayâlî Bey de bu matları' okudu.

Rûzgâruñ cevriñ ben bendeye oranı yok

Da‘vi-i Remmâle beñzer ḥaddi pâyânı yok (AÇ, s. 876)

Remmal bunları duyup öfkeleni. Şiirdeki kabiliyetini ifade için Hayâlî Bey bir gazelinde şunları ima etti.

Ḳudretüñ destine şebbâz-ı kazâ pervâzum

Saña ‘anḳaları şayd eyleyeyin şal beni (AÇ, s. 876)

Cismümi ger ilete tahta-i remel üzre şabâ
Remellere arayup bulmaya Remmâl beni (AÇ, s. 876)

Bu beyitle de halini hatırlatıp, iğneledi.

‘Arz itme baña ‘ışkda eşkâl-i nücümü
Ben nükte-şinâsum beni Remmâl mi şanduñ (AÇ, s. 876)

Remmalin dili uzadı Hayâlî Bey de bu kıta ile susturdu.

İtdi şâhâ yed-i kerem-bağşuñ
Terbiyet-i şâ‘ir ile Remmâlî (AÇ, s. 877)

İşte ben bulduğum cevâhir-i nazm
Diyivirsün o yirdeki mâlı (AÇ, s. 877)

(AÇ, s. 876-877)

10

Yahya Bey ile aralarında geçen dalaşmalarda da suçsuzdu. Mecbur kaldığı için söylediklerinden mazurdur. Bu da insaf sahipleri tarafından bilinir. Hayâlî Bey’ in Yahya Bey’ e agzı, dili dokunmazken, Yahya Bey Van seferi sırasında padişaha bir kaside vermiş. Kasidenin matları’ budur.

Çekelüm gün gibi ak sancağla şarka çeri
Kara toprağa qaralum kıralum surh-seri (AÇ, s. 877)

Bu beytile Hayâlî Bey’ i kınadı.

Baña olaydı Hayâlîye olan hürmetler
Hağ bilür sihr-i hel’al eyler idüm şi‘r-i teri (AÇ, s. 877)

Bununla da yetinmeyip Kalenderiliğini başına kakarak Hayâlî Bey’ i tahrik etti.

Ne revâdur bu ki sâyem gibi altumda iken

Gün gibi bir ışığıñ üsti yanum aldı yeri (AÇ, s. 877)

Ben şecâ'ât kılcuyum ol ışıklar nacağı

Ben şavaş günü çeriyüm o hemân cerde ceri (AÇ, s. 877)

Seferden döndüğünde Yahya Bey yine rahat durmadı yanındakilere hoş gelsin, onlar neşelensin diye başındaki takkesine müdahale edip.

Şol Hayâlî Beg ki yüzi şarı gözi aladur

Başda yelken takyesi boğlukda bitmiş lâledür (AÇ, s. 877)

dedi ve sonra

Çok sevdiğüm Hayâlî eglencesin cihâna

Beñzer başuñda takyeñ çermenmiş İstepâna (AÇ, s. 878)

Kuşlarda ey Hayâlî sen bir babakušusun

Arduñdağı perüdün beñzer ağaçkağana (AÇ, s. 878)

Saza yasak geldiğinde ve Hayâlî Bey' in adı bir kadınla çıktığında şunları demiştir.

Hayâlî en 'acâ'ib bir karnapasın

Düşer mi ortadan 'avret alasın (AÇ, s. 878)

Saña 'âlemde evlenmek düşer mi

Huşûşâ ki ışıklardan olasın (AÇ, s. 878)

Yasağ oldu ziyâde çeng ü nâya

Meger şimdengirü boynuz çalasın (AÇ, s. 878)

Cihânuñ intikûm itmek işidür

Uran urılır diyen işidür

(AÇ, s. 878)

Yahya Bey' in “yelken takye” ifadesinin yakışıksız olduğunu, şiire uymadığını ifade için Hayâlî Bey bunu söyledi.

Giydüñ revâce başuña bulduñ revâcını

İncinme şabkalı sikeyüm egri hâcuñı

(AÇ, s. 878)

Boynuz benzetmesini de reddetti.

Şu' arânuñ be şabkalı gidisi

‘Avretin sikkügüm delü gidisi

(AÇ, s. 878)

Kaşı râstıklı kahbesiyle hemân

Şhrden şehre sürmeli gidisi

(AÇ, s. 878)

Kendinin söylenenlere aldırmadığını ve bu aşağı, bayağı insanlarla bir olmadığını ifade eden şu cevabı verdi.

Benüm erbâb-ı nazmuñ devleti ey şabkalı kâfir

Har-ı nâ-dân degülsüñ devletüñ niçün depersin sen (AÇ, s. 879)

Ey seyl-i eşk hâne-i cismüm harâb kııl

Zulmet-serâyı cilvegeh-i âfitâb kııl

(AÇ, s. 879)

Gel ey hasûd-ı mâlik-i mülk-i kelâmsuñ

Evşâf-ı hüsrevân-ı sa' âdet cenâb kııl

(AÇ, s. 879)

Firdevs-i kelâm olımazsüñ benüm gibi

Nâr-ı hasedle cânuña yüz biñ ' azab kııl

(AÇ, s. 879)

Ḥurşîd-i himmetümde felek gerd-i zerreür

Ol zerreüden vücûduñı var sen ḥesâb kııl (AÇ, s. 879)

Ey gerd-i âhum eyleyicek seyr-i âsumân

Nâz ile âfîtâba vu mâha ‘ itâb kııl (AÇ, s. 879)

(AÇ, s. 877-879)

11

Ben Serfice’ ye kadı oldum. Hayâlî’ nin zeameti orada olduğundan bana mektup gönderdi. Üzerindeki hassaları başkalarına verilmiş, üzerinde çok az malı kalmıştı. Eli dardaydı ve üzerindeki malların mahsulünün toplanmasında da problem yaşıyordu. İshak Çelebi’ nin “Temâşâ bu ki şâḥib-naẓar yok” mısraı’na nazire söyleyip teselli oldum dediği gazelini ve fakirlikten şikayet ettiği gazelini yazıp bana yollamıştı. İshak Çelebi’ ye nazire gazelin iki beyti şunlardır.

İki ‘ âlem şaydımuñ oldu temâşâ bundadur

Aña bağlanmağa istiğnâ ider fitrâkımuñ (AÇ, s. 880)

Fakirlikten şikayet ettiği gazelin matlaı’ da budur.

Ḳurş-ı mehle ḥûşe-i pervîn olaldan zâdımuñ

Ehl-i faqr içre tenâ‘ umla çıķupdur adımuñ (AÇ, s. 880; GA, s. 214)

Gün gibi Rûşen olurdu ḥalka zıhn-i pâkimüz

Gerd-i zillet tıtmasa âyîne-i idrâkımuñ (AÇ, s. 880)

Cism ü câna tır-i dil-dûzuñ gelür ilmez geçer

Şöyle dikiş tıtmaz oldu sîne-i şad-çâkımuñ (AÇ, s. 880)

- Bizi toprakdan götür dâmânına şal ey şabâ
Rûzgâr ile varursa kûy-ı yâre hâkimüz (AÇ, s. 880)
- Yüksek uçardı şikâr itdi tecerrüd murğını
Olmaz şayd-ı ta‘ alluğ beste-i fitrâkımız (AÇ, s. 880)
- Yârîmüz te‘ yîd-i Hâk ‘ Âşık Muhammed sırrıyuz
Cümle ‘ âlem ger Ebû Cehl olsa yoğdur bâkımız (AÇ, s. 880)
- Sırr-ı Aħmeddür pîrüm çün mürşid ü üstâdımız
Cevre şabr ile olınmışdur bizüm irşâdımız (AÇ, s. 880)
- Tîşe-i cevr ura bize nice bir her mağribi
Genc-i şabr ile tolu şanup ħarâb-âbâdımız (AÇ, s. 881)
- Ķalbmüz her ağzı egri mazhar-ı çeşm itmesün
Toğrıdur ergisini âyîne-i pûlâdımız (AÇ, s. 881)
- Cevre mu‘ tâduz ħarâz ħahr ise luğf it ey felek
Olavuz rencîde tâ terk itmeden mu‘ tâdımız (AÇ, s. 881)
- Bir mu‘ ammâyuz ki kimse aşlımuz keşf itmedi
Söylenür dillerde çıkmışdur egerçi adımız (AÇ, s. 881)
- Nâle ħıl ney gibi ‘ Âşık ki leb-i yâr olsa da
Dâdımız ala bizüm şâh işidüp feryâdımız (AÇ, s. 881)
(AÇ, s. 880-881)

12

Merhum Hayâlî her haliyle akranlarının hasedine uğruyordu. Hangi yolla onu yereceklerini, aşağılayacaklarını bilemiyorlardı. Zaman olur sakifeler oluştururlar, insaf etmezlerdi. Bir gün merhum bu beyti söyledi.

Mecnûn göziydi Leylâ hayâline cilvegâh

Şahrâ-nişîn olanuñ olur hânesi siyâh (AÇ, s. 887; GA, s. 215).

Mîrek, kıskançlığından bu matlar' yanımızda Farça' ya tercüme edip, "Acem şairleri yazmış Hayâlî de onlardan tercüme etmiş." diye toplantılarda okumakla herkesi inandırmıştı. Bu hal Hayâlî' yi canından usandırmıştı. Mîrek' in oluşturduğu matla'

Çeşm i Mecnûn şod hayâl Leyliş râ cilvegâh

Merdum şahra-nişîn râ hâne me-bâyed siyâh (AÇ, s. 888)

(AÇ, s. 887-888)

13

Bir defasında Padişah Sultan Süleyman Edirne' ye gitmiş. Hayâlî' ye hiç iltifat etmemiş ve ilgi göstermemiş. Hatta bir ay padişahın kendisine tahsis ettiği ücretten de mahrum kalmış. Şair bu durumdan alınmış, Edirne' ye padişahın yanına gitmiş ve kendisine bir gazel söylemiş. Gazelin maktası ve matlası aşağıdadır:

Ferviren mâha cemâl-ı bâ-kemâlündür senüñ

Mihre hançerler çeken iki hilâlündür senüñ

Ğayrilere yârdur şimdi Hâyâlîdir isen

Hâşe lillâh pâdişâhum ol Hâyâlündür senüñ

Kısacası defterdardan veya paşadan birkaç yüz akçe ihsan görmediği hafta, padişahın iki bin florin ücret almadığı ay olmazmış. O zamanın şairlerinden Zâtî ve Yahyâ ve onların yanındaki şairler Hayâlî' nin şiirlerini eleştirilmiş. Her sözüne (yağcılık-rızıklanma-nemalanma). adını verip sanatını takdir etmezlermiş. Hayâlî bu duruma aldırılmaz, hemşerileri Mevlâna Usûli ile Hayretî' ye iltifat ederek kendisini eleştiren şairlere nispet yaparmış.

(GA, s. 212-213).

14

Molla Şem'î Kendisini ziyarete geldiğinde Galata taraflarında Perme Boğazı' na gezmeye çıkmışlar, Hayâlî' nin ayrılmasıyla –cimriliğinden- adı geçen yeri terk etmek zorunda kalmışlar, daha sonra bir yerde buluşarak meyhaneye uğramışlar. Bu olaydan çıkarılabilecek anlamın doğruluğuna delil olabilecek bir olay da vefatına müteakip oğlu Hubbî Ömer Bey' den işittiğim, iki kardeş mirasından otuz bin filori pay almış, bundan ayrı gelir getiren yüz altmış mülkten de istifade etmişlerdir. Bütün bu mülkün senelik getirisi yüz otuz bin akçe iken, Hayâlî' nin yıllık ancak kırk-elli bin akçe harcadığını (cimri bir mizaca büründüğü). öğrendim ve doğruluğunu bizzat tespit ettim (GA, s. 213-214).

15

Vefatından bir yıl önce merhumun yanına gitmiştim.

Çarârgâhı idi bir zamânda bir şâhuñ

Göñül serîri ki şimdi harâbe yüz tutdı

Onun bir beytini tetebbu edip kendisine verdim.

Şeh-i cemâlûñ ile genc-i ‘ışk idi gönülüm

Haţuñ siyâhı geleden ĥarâbe yüz tutdı

Eğer bu senin ise kesinlikle şöhretli bir şair olman gerekir zira bu benim beytimden daha sanatlı ve güzeldir, diye iltifat etmişti. (GA, s. 212-213).

c. Ölümüyle ilgili anekdotlar

Akabinde Bu gazeli geldi ki, dünyadan ayrılığımı ve bize vedasını içeriyormuş. Matlai’ budur.

Dil-şikeste olalı seng-i cefâ-yı yârdan

Beñzer ol mir‘ âta kim maħrûm ola dîdardan (AÇ, s. 881; GA, s. 214)

Allah’ ın hikmeti üç ay sonra Yenice’ e varmak gerekti. Hava çok sıcaktı, kısa zamanda şehre varıp rahat bir nefes almak için çabalıyordum.

Şehre ulaştığımda aklıma geldi, Yenice bir gaziler ocağı, arifler durağıdır. Hemen Evrenos Bey ruhuna, Şeyh İlâhi ruhuna, Usûlî ruhuna dedim o an farkında olmadan Hayâlî Bey ruhuna dedim. Sonra hayatta olan biri arkasından Fatiha okumanın sırrı nedir acaba diye düşünerek şehre ulaştım.

Ahmed Çelebi isimli Yenice ayanından irfan sahibi biri vardı. Hayâlî Bey ile yakın arkadaştı. Bana mahzun bir halde geldi. Sebebini sordum, Hayâlî öldü dedi. Yolda başıma gelenleri hatırladım. Hemen akabinde Günâhî’ nin mektubu geldi.

Âlem-i ĥissden Ĥayâlî gitdi âh

(AÇ, s. 882; HÇ, s. 358)

Diyü târîh dimiş cün temâm yakîn ĥâşıl oldu.

Eşk ile âh mâh ü mâhiye vâşıl oldu

(AÇ, s. 882)

Merhum için Arşî şu tarihi demiştir.

Sözi dilde hayâli gözde kaldı (AÇ, s. 882; HÇ, s. 357; B, s. 90; GA, s. 213).

Bu tarihi Silistrelî Şîrî Âlî Çelebi demiştir.

Hayâlî oldı hayf el-ḥükm'lillâh (AÇ, s. 882; HÇ, s. 358).
(AÇ, s. 881-882)

d. Şairliği, şiir dünyası ile ilgili anekdotlar

1

Kadılıkda olduğum zamanlarda daha yeni söylediği gazelleri kendi yazısıyla yazar, gönderir, hal ve hatırımı sorarak beni gurbette sevindirirdi. Bir zaman İstanbul' da Cefer Abâd'da bahar akşamı mehtab altında sohbet ederken bana, İshak Çelebi' nin şiirlerinden hangisi güzeldir diye sordu. Ben de bu beyti okudum.

Gözüm izüñ tozın gönülüm kapuñ derbânluğın ister

Biri beglük hevâsında biri iksîre tâlibdür (AÇ, s. 879)

Okudum beyti bir hayli beğendi. Ama benim için en güzeli budur dedi.

Gönül âyinesi şâfidür ammâ

Temâşâ bu ki bir şâhib-nazar yok (AÇ, s. 879)

Yıllardır bu beyti sarhoşluğunu yaşıyorum. Bu beyte uygun nazire söylemek için uğraşıyorum dedi. (AÇ, s. 879-880)

2

Merhum mesneviye hakimdi. “Benim meşrebimi bilirsin bir hikayeyi bitirip kayıt altın alamam. Ben böyle bir adamım.” derdi. Bir gün deniz kenarında iki yüz beyit bir mesnevi okudu. Okuduğu mesnevinin emsali yoktu. Toplayıp yazalım dedim razı olmadı

Şiirlerini toplayıp yazan Yenice’den arkadaşı Âlî Çelebi’ydi. Sultan Süleyman Hayâlî Bey’ in divanını isteyince divan Âlî Çelebi’ de bulundu. Bu divanda da bazı kaside otuz-otuz beş beyit iken onsekiz-on dokuz beyit olarak yazılmıştı ve yedi-sekiz beyitlik gazellerinden bazıları dört-beş beyit yazılmıştı. Tamamını yazmak mümkün olmamış hatırda kalan ve güzel olanları kalemem almıştı.

(AÇ, s. 882-883)

3

Hayâlî’ nin üç beyti Şah Tahmasb’ ın meclisinde okunduğunda şah beyitleri beğenmiş ve beyitler aşkına kadeh kaldırmıştır. O beyitler bunlardır.

Fenâ ehline ta‘n itme geçüp ‘ucb ile yanından

Bu deşt-i vaḥdet-âbâduñ şâkın şîr ü jiyânından (AÇ, s. 883)

İdüp der-pûst Mecnûnı geçürmiş Leyli yanından

Vefâ âyînini örgen göñül Leylâ şebânından (AÇ, s. 883)

Didiler kim ḥazân eyyâmı geldi vaḫt-i ‘ışretdür

Bahârından ne buldum ki bulam anuñ ḥazânından (AÇ, s. 883)

Ben Ḥayâlî Rûmda bir rind-i dürd-âşâmı iken

Câm-ı Fağfurı iḫer ḥâḫân-ı Türkistân baña (AÇ, s. 883)

Rahmî' nin bu beytini işittiğin de de kadeh kaldırmıştır.

‘ Arağ şanmañ ağan her dem benüm cism-i fikârumdun

Görüp mûlar benüm aḥvâlüm ağlar rûzgârumdan (AÇ, s. 883)

Bu nasıl bir iştir ki, kendi Acem olan ve yanında bir sürü Acem şairi bulunduran bir şah bu beytin Azeri lehçesinden tercüme edildiğini anlayamasın.

(AÇ, s. 883)

4

Sene işnâ ve ḥamsîn ve tis‘ami’ede ḥaḳîr vebadan kurtulup sıhhat bulduğumda Hayâlî Bey bani ziyarete geldi ve yeni söylediği iki gazelini okuyup “Bakalım aklın fikrin yerine gelmişmi?” diyerek bana nazire teklif edip imtihan etti.

Çaldı nümûne dehre cihân-ı ḥarâbdan

Genc-i ḥazân ḥazâ’ini Efrâsiyâbdan (AÇ, s. 886; HÇ, s. 355; GA, s. 214; B, s. 90).

Seng-i ḥavâdiş eyledi câm-ı Cemi şikest

Düşürdi lâle pârelerini türâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).

Vicdân-ı pâküm itdi giriftâr-ı ğam beni

Fehm it bu remzi şîşe içinde gül-âbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).

Deryâ gibi başumda olaldan hevâlarum

Ḥâli degül seffine-i ten ıztırâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).

Yardum şurâḥinüñ başını ayağın şıdum

Yudum elüm ḥarağdan ü geçdüm şarâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).

Nûş itmeyem şunarsa inüp Zühre-i felek
Dünyâ şarâbını kadeh-i âfitâbdan (AÇ, s. 886; GA, s. 214).

Bir bezm-i hâşşa mahrem olupdur Hayâlî kim
Açılmaz anda gonce-i cennet hicâbdan (AÇ, s. 886; HÇ, s. 355; GA, s.
214; B, s. 90).

Ecrâm-ı hâliyât-ı şeref iktisâb ider
Câm-ı meyinde zâhir olan her habâbdan (AÇ, s. 886)

Gerek mîr-i vilâyet ol gerek sultân-ı devrân ol
Sa' âdet bulmağ isterseñ muhib-i derdmendân ol (AÇ, s. 886)

Tecemmül ' arz ider iller saña anlar dil ü cânı
Hudâdan şefkat istersen şefik-i kavm-i rindân ol (AÇ, s. 887)

Saña tîşe çeken bed-kîşe ma' den gibi zerler vir
Gönül zağm urana cevherler îşâr idici kân ol (AÇ, s. 887)

Bir ednâ zerre dâmânuñ komaz elden benüm hânım
Gerekse âsumân-ı çaruma hurşîd -i rahşân ol (AÇ, s. 887)

Haţuñ geldükde ra' naluğ libâsın giymek isterseñ
Hayâlî gibi hüsn-i hulk ile maḥbûb-ı devrân ol (AÇ, s. 887)

Bu iki güzel beyit ortaya çıkmıştır.

Âfitâbum yoluña hâk olmasun he ehl-i derd
Korçarum zerrât olup dâmânuña el ura gerd (AÇ, s. 887)

Şubh-dem eyvân-ı ʿışk-ı yâre zîver virmege

Her gice yur gözlerüm yaşında gerdûn lâciverd (AÇ, s. 887)

Benim bu gazeldeki iki beytim daha benzeri yoktur.

Şafha-i çarha yazup ahvâlüm âh-ı âteşin

Cedvelin hâlden çeküp tahtırin eyler lâciverd (AÇ, s. 887)

Öldüğümden sonra da önünde baş oynamağa

Kâse-i kelm umarum ide devrân tâş-ı nerd (AÇ, s. 887)

(AÇ, s. 886-887)

FUZÛLÎ

Fuzûlî için Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi tek bir anekdot naklederler bu anekdot hem şairin bulunduğu coğrafyayı, hem şairin şiirini ifade etmek için kullanılmıştır.

Ortak kullanılan anekdotlar

Kerbelâ' da yaptırılan bir çeşme için Fuzûlî güzel bir tarih düşmüştür. Çeşmenin suyunun lezzetli, hazmının kolay olduğunu ifade etmiştir.

Gûyiyâ bu çeşme bir saqqâ durur

Râh-ı Hâkda teşne eyler cüst ü cû

Lülesi anuñ dehdür şu dili

Dil döker her kimse olsa rû-be-rû

Şu gibi ezberlemiş okur revân

Mâcerâ-yı dehri her dem sû-be-sû

Öñine kim gelse dir târîh için

Mâ-Hüseyn ile Hasan ı ışıkına şu

(AÇ, s. 658-659; HÇ, s. 762).

D. TEZKİRELERDE YER ALAN BEYİTLER

a. BEYİTLERİN SINIFLANDIRILMASI

ZÂTÎ

Sehî	Latîfî	A.Çelebi	H. Çelebi	Ahdî	Beyânî	Âlî
Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı
4	32	83	32	21	4	18
Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı
-	7	33	29	6	3	8
Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler
-	17	56	12	1	3	8
Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler
-	3	19	3	-	1	3
Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı
4	24	28	20	20	3	12

Tablo 5: Zâtî'nin Beyitlerinin Tasnifi

BÂKÎ

Sehî	Latîfi	A.Çelebi	H. Çelebi	Ahdî	Beyâni	Âlî
Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı
4	2	36	58	25	3	-
Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı
-	2	1	9	7	-	-
Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler
-	-	13	34	-	-	-
Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler
-	-	1	6	-	1	-
Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı
4	2	26	25	25	2	-

Tablo 6: Bâkî'nin Beyitlerinin Tasnifi

HAYÂLÎ

Sehî	Latîfi	A.Çelebi	H. Çelebi	Ahdî	Beyâni	Âlî
Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı
3	11	121	34	16	8	22
Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı
1	-	24	22	8	6	17
Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler
-	-	83	2	-	2	5
Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler
-	3	34	5	-	1	2
Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı
3	5	36	23	16	5	15

Tablo 7: Hayâlî'nin Beyitlerinin Tasnifi

FUZÛLÎ

Sehî	Latîfî	A.Çelebi	H. Çelebi	Ahdî	Beyânî	Âlî
Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı	Toplam beyit sayısı
4	2	36	58	25	12	15
Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı	Ortak kullanılan beyitlerin sayısı
-	2	1	9	6	3	5
Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler	Bir amaç için yazılmış anekdotlara bağlı beyitler
-	-	13	34	-	1	3
Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler	Başka şairlere ait beyitler
-	-	1	6	-	-	3
Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı	Şairliğini ifade eden örnek beyit sayısı
4	2	26	25	25	11	9

Tablo 8: Fuzûlî'nin Beyitlerinin Tasnifi

b. TEZKİRELERDE BEYİTLERİN KULLANILIŞ AMAÇLARI

Tezirelerde yer alan beyitleri iki ana başlık altında değerlendirmek mümkündür. Birincisi ve ağırlıklı olanı anekdotlar içerisinde bir amaç için yazılmış, bir olayın sebep ve sonucunu ortaya koyan, fikirlere delil hükmünde içerisinde başka bir anlam aramayı engelleyen ifadelerle bezenmiş beyitler; ikincisi şairi ve şiirini örnekleyen beyitler. Birinci grup içerisinde yer alan şiirleri de kendi arasında sınıflandırmak mümkündür. Bunlar, delil olanlar, dostluk ve ilişkileri ifade edenler, ölümüyle ilgili tarih ve şiirler olmak üzere üç başlıkta toplanabilir.

Aşık çelebinin Hayâlî' nin Haydariliği ile ilgili ifadeleri – dünya mal ve mevkisine karşı tutumunu-kendisine yapılan hakaretlere verdiği cevaplardaki masumiyetini; Zâtî' nin şiirden elde ettiği getiriye, ısmarlama şiir yazmasını, başkalarının şiirlerini sahiplenmesini, devlet erkanının himayesine girebilmek için kendi çağdaşı şairlerle husumetini anlatan anekdotları da bu gurup içerisinde delil, ispat amaçlı kullanılan beyitler içerisinde sıralayabiliriz.

Tezkire yazarlarının şairlerle yakın dostlukları olduğunu ifade etmek ve söylediklerinin doğruluğunda şüphe bırakmamak için anlattığı anekdotlar ve akabinde sunulan beyitler. Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi' de görülen bu ifadeler aynı zamanda tezkirenin kaynaklarını da açıklamak amacına yöneliktir. Kendisinden işittim, dedi, sordu, sordum-cevapladı tarzındaki ifadeler ve bunların devamında yer alan beyitler bu gurubun içerisinde yer alırlar.

Diğer şairler tarafından ölümü için yazılmış beyitler, belki tezkirenin en net kısımlarıdır. Diğer tezkirelerle de en çok ortaklığın bulunduğu kısım bu kısımdır.

E. GAYRI AHLAKİ ANEKDOTLAR VE SANATSAL YÖNÜ ZAYIF BEYİTLER

Tezkirelerde şairlerle ilgili nakledilen anekdotların içerisinde dolaylı yoldan Osmanlı devlet, toplum ve sanat yapısını olumsuzlayıcı ifadeler bulunmaktadır. Anekdotlarda yer alan beyitler, divan edebiyatında söz sahibi insanların elinden çıkmış gibi değildir. Bu beyitler kısır çekişme ve kavgaların, kıskançlık ve hainliklerin silahıymış gibi takdim edilmişlerdir. (bkz. Tolasa 2002: 128; Sungurhan 1999: 538...) Haklıyı haksızı verilen birkaç beyitle belirleme gibi bir haksızlık tezkire yazarlarının dönemlerinin edebi ve ilmi değerleri göz önüne alındığında kişilikleriyle de pek uyumamaktadır (bkz. Hayâlî, Anekdotlar; Zâtî, Anekdotlar). Bu tarafgirliğin yanında tezkire yazarı, bir şairin biyografisinin birinci bölümünde şairi överken anekdotlar, şair hakkındaki övgü ve takdir ifadeleriyle çelişen durumları ortaya koymaktadır. (bkz. Hayâlî; Zâtî). Bu seçkin şairler, toplumu omuzlayan, lokomotif görevi gören, devrinin siyasi-kültürel-ekonomik yapısını da aydınlatacak olan insanlardır. Fakat verilen örnekler onların sanat anlayışları ve ahlaki yapıları için de olumsuz kanaatler oluşturabilecek niteliktedir. *Özellikle Hasan Çelebi, hakkındaki onca şaibeye rağmen kendi mağduriyetini ifade ederken tezkiresinde yer alan şairlerle ilgili yazdıklarını unutmuş gibidir* (bkz. Sungurhan (Eyduran), Aysun 1999: 32...) Divan edebiyatının edebi gelenekleri hiciv, nazire ve tahmisi hırsızlık, hakaret, intikam aracı gibi algılamaya yol açabilecek anekdotlar da bu edebiyat içerisinde yer alan ve eser oluşturan insanların elinden çıkmış gibi değildir. Magazin

boyutu ağır basan bu ifadeler ne yazık ki günümüzde eski kültür ve edebiyatı tenkit edeceklerin birinci dereceden kaynağı durumundadır(bkz. Zâtî). Gücünün doruğundaki bir devletin aydınlarının içinde bulunduğu iddia edilen durum ayrıntılarıyla anlatılır ve bu kayıtsız, mukayesesiz kabul görürse kültür ve edebiyat tarihi, mirası için tehlikeli olur. Dil zevkindeki sanat ve inceliğiyle hatırlanan 16. yüzyıl tezkirelerinin bu ince dil yapısını içki alemleri, afyon partileri, sınırsız şehve zevkler, rüşvet vb davranış biçimlerinin ayyuka çıktığı bir ortamda kazanmış olmaları ne kadar mümkündür? Bâkî, Hayâlî ve Zâtî gibi şairleri eşcinsel zevkler peşinde koşan, bu gün bile toplumun kabul edemeyeceği, etmekte zorlanacağı insanlar olarak göstermek isimlerin arkasında bir toplumu, idareyi, top yekün bir devri töhmet altında bırakmak demektir. (bkz. Sungurhan (Eyduran), Aysun 1999: 545...) Sıralanmaya çalışılan konular bu bölümünde şair sırasına göre verilmeye çalışıldı.

ZÂTÎ

1

Sultan Selim Padişah olduğunda ona bir kaside verdim. İçinden bu beyti beğendi:

Serverâ bir bende-i bî-ķayddur ķapuñda ‘ adl

Ṭutamazdı anı zincire ķeküp Nûşî-revân (AÇ, s. 896; ; HÇ, s. 403; GA, s.216)

Beni yükseltmeyip caizemi yükseltti. Boşalan köylerden bir köy verin diye emir verdi. Anadolu Kazaskeri Tacizade Cafer Çelebi’ye o köylerden birini bana vermesi emredildi. Bir gün beni yanına çağırıldı. Boş köylerin isimleri geldi, gel munasip olanlardan birini al dedi. Baktım köylerden biri Bursa’dan Şeyh Hasan yerine gelmiş. Bana bu köyü verin dedim. Ya Hasan ne yesin dediler. Zehir yesin dedim. Bir başka köy memleketimiz Balıkesir’den Leylek Seydi denilen bir şahsın yerine gelmiş. Bunu verin dedim. Leylek ne yiyecek dediler. Yılan yesin dedim. Bu latifelerin

ardından Leylek'in yerini bana verdiler. On bir bin beş yüz akçe geliri vardı. Uzun bir zaman bununla geçindim.

(AÇ, s. 897)

2

Pîri Çelebi isimli meziyetli, “Nevâî'nin Anadolu'da şiirlerini ancak ben toplayabilirim; Farsça ve Türkçe pek çok kitap topladım, yazdım.” diye yazmadaki başarısını ve süratini tarif eden bir zat, Zâtî'nin dîvanından altı yüz gazel ve seksen kasidesini çalmıştır. Şiiri metin ve sağlamdır gene de bazı hataları olmuştur

Egerçi ba'z-ı şî'ri kem edâdur

Degül ğam 'ayıbsuz çünkü Hüdâdur (AÇ, s. 891; HÇ, s. 399)

3

Onun dükkânı şairlerin toplanma yeridir. Şairlerin üstadıdır diyerek pek çok kişi ona şiirlerini gösterir. Bu şiirlerden bazılarının tamamen bazılarının da bir kısmının daha sonra Zâtî'nin divanında yer aldığı gördük. Kendine bu sorulduğunda: “Bir güzel manacıktır gördüm, siz gerçekten şair değilsiniz ve divanınız da yok bu güzel ifadeler, mana ve hayaller yok olup gidecek. Fakat biz divan sahibi şairleriz, divanımız kıyamete kadar durur. Doğudan batıya kadar şiirlerimiz ulaşır. Bizim divanımızda bulunan ziyan olmaz. İşte bu yüzden bu güzel anlam ve hayallere yazık olmasın diyerek onları aldım. Bu alıntılar hırşımdan ve kıskanmamdan değildir.” derdi. Fakat bir başkası kendi yazdıklarını bozsa, alıp sahiplense huzursuz olurdu. Gazelin tamamını almış olsa, alana kötü sözler söylerdi. (AÇ, s. 892)

4

Ömrünün sonlarına doğru bir gün kendisiyle sohbet ederken dedi ki, “İki üç günde bir, bir hizmetkâr bir mektupla beraber bazen akçe bazen altın getiriyor. Yanında da nefis yiyecekler, helvalar getiriyor. Ben bir gazel, murabba diyeyim diye bazen kafiye veya redif getiriyor. Sâfi mahlasını kullanan bu zat şimdi benden

Her zemân bir yâr-ı hecrin gösterür devrân baña

bendine murabba söylememi istiyor. Bu isteğin yanında helva ve şekerle ihsan geldi. Zannımca zengin bir kadın veya adamdır. Kendisi şiirden aciz, bir sevdiği vardır. Sermayeden bir kaybımız olmaz gazel divanımızda kalır. Gelen akçeler, helva ve yiyecekler de yanımızda.” dedi. Oradan kalkıp Müftü Sadi Çelebi’nin oğlunun yanına gittim. Pir Mehmed Çelebi isimli, Mahmud Paşa Medresesi’nde elli akçeyle müderris olan bir zat da oradaydı. Yaşı yirmi beşe gelmeden ecel geldi ve onu yakaladı. Merhum şiire heves ediyordu. Fakat onun hevesi Zâtî’nin yaşlılığında akçe için söylediği nazma ulaşamazdı. Öğrendim ki, Zâtî’yi kendinden haberdar etmeden hediyeler ve akçeler yollayan oymuş. Zâtî’den duyduğum gazel ve murabbalardan bazılarını, yakında söyledim diyerek bana okuyuverdi. Daha sonra Zâtî’ye rastladığımda bu durumu kedisine haber verdim. Çok sinirlendi. Akli başından gitti, beddualar etti. Ben buna katlanamam, gözümün içine baka baka benim şiirlerimi sahiplenemezler, bu gam beni öldürür diye feryat etti. Aradan üç ay geçmemişti ki, Zâtî bu dünyadan göçtü, gitti. (AÇ, s. 892)

5

Âhî, Zâtî’yi hiç sevmez ve hayırla yad etmezdi. Sebep olarak da, benim matla’mı gazeline aldı ve kendininmiş gibi aleme ilan etti derdi.

Uçmasun yañluş haberler ol hümânuñ üstine

Âşiyân-ı zâga varmağ düşmez anuñ üstine

Bu matla ikisinin divanında da vardır (AÇ, s. 893)

6

Bir Ramazan günü Zâtî’nin dükkânına uğradım. Zâtî, “Ramazan adamın aklına garip fikirler getiriyor. Ben de şöyle bir gazel söyledim.” dedi, şu üç beyti okudu:

Aklıuğda sen pilâv ben şarıluğda zerde

Hem-sofra olalum gel bir hoş latîf yerde (AÇ, s. 898)

Maħbûb yufka içre bir puħte mâkiyân-veş
Ġâyet lezîz olur sen olursañ ehl- i perde (AÇ, s. 898)

Kûy-ı nigâra gitsem n'ola râķîb ile ben
Merġûb olur ziyâde acı başal seferde (AÇ, s. 898)

Hayâlî'ye rastladım. Zâtî'den duyduğum bu gazeli okudum. Bunu aklına yerleştirdi. Zâtî, şiiiri yenilecek bir şey zannediyor diyerek her fırsatta alay etti. Zâtî, öfkeleni. Balsa Hayâlî'nin kanına ekmeğ doğrayıp yerdi. Fırsatını balsa etini bile yerdi. Bir gün yine yanına vardığımda bana Hayâlî'nin beytini buldum dedi ve bunu okudu. Güya o da Hayâlî'nin açığını yakaladı, ateşe soğuk su koydu, rahatladı.

Kelle-i 'uşşâķ şatılmaz kesâdı var kıatı
İşlemez oldu muħabbet şehrinüñ der-hânesi (AÇ, s. 898)

7

Ni'met isimli parlak bedenli, eline çabuk bir dellak onu diğerlerinden testereyle ayırır gibi ayırmış, defaatle demiştir ki beni Zâtî iş sahibi yaptı onun hakkında bu gazeli söylemiştir.

Ni' met denür imiş adına ħûb-ı ser-trâş
Ĥüsn ü kemâl-ı ħulķ ile indürdi ħalka baş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Cism-i laķıfden dil-i sengîni görünür
Şanmañ ħakup durur biline ol nigâr taş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Ĥamâm gibi başuma çıķdı buħar-ı 'ışk
Dökse 'aceb mi dîdelerüm ķurna gibi yaş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Her gâh bî-tekellüf perdüñ ayâgunı

Ĥammâmına anuñ yüzümüz ferş olaysı kaş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Biz pâ-bürehne baş açuķ abdâlıyuz anuñ

Ol şoydı Zâtîyâ bizi ol eyledi trâş (AÇ, s. 903; HÇ, s. 408)

Sonra Zâtî bunu hicv etmiştir.

Varuñ idüñ luţf idüp ol pîr olası Ni'mete

Ĥurnaya şu aķıdalum futa asun ĥalvete (AÇ, s. 903)

8

Şairler hakkında ağır hicivleri vardır. Mesîhî ona

Âferîn ol şâ' irüñ şabrına ki gâh-ı ĥıţâb

Ĥaţı söz işitdügince virür âheste cevâb (AÇ, s. 904)

dediğinde Mesîhî'nin kendi sözlerini kullandığını ifade eden bu kıt'a ile onu taşlamıştır.

Ey Mesîhî her biri 'arz uğrısı 'ayyârdur

Şehr-i şî'rüñ şâhısuñ bir dürlü daĥı oldı iş (AÇ, s. 904)

Mülk-i nazm-ı Zâtînüñ uğurlayup ma'naları

Girüben dîvânuña tebdîl-şûret eylemiş (AÇ, s. 904)

9

Revânî gayrimüslimlerden vergi toplamak için gitmeye hazırlanırken demiştir.

Ĥaraca gitmek isterseñ yarar yoldaşlarla git

Revânî boķ yidi çoķdur şaķın yolda seni yirler (AÇ, s. 904)

10

Revânî attan düşüp ayağını kırıdığında söylemiştir.

Kaẓâ gelmezdi nâ-ehle Revânî

Saňa geldi şıdı şeytân ayağı (AÇ, s. 904)

11

Ferîdî hakkında şunu demiştir.

Ferîdî miskîni bûstâncılar yağmurda gördükçe

Yüzi şol çârdağ altına be-hey miskîn sıkın dirler (AÇ, s. 905)

12

Sehî Bey hakkında şunları söylemiştir.

Râsti bu şeklinüñ murdâr ağaçdan farkı yok

Mağlasın bildim ‘aceb niçün Sehî dir ol pelîd (AÇ, s. 905)

13

Andelîbi hakkında demiştir.

‘Andelîbi egerçi şâ’ir çok

Senden artuğına kuşşum dimezem (AÇ, s. 905)

BÂKÎ¹⁰⁸

1

Sultan Murat, tahta çıktığında Bâkî’ye kin besleyenler gene rahat durmayarak padişaha Bâkî’yi kötüleyip Süleymaniye Medresesi’ndeki görevinden azledilmesini sebep olmuşlardır. Namî isimli bir şair bu gazeli demişti:

Cihânîñ ni‘ metinden kendü âb ü dânemiz yegdür

İliñ kâşânesinden gûşe-i vîrânemiz yegdür

¹⁰⁸ İSEN, Mustafa 1994; *Kühü’l Ahbârın Tezkire Kısmı*, AKM Yay., Ank. Bâkî 11-167-197-211-215-308-325

Ġinâ şadırındaki mağrur-ı nâ âsûde sürûrdan
Fena bezminde havâb âlûd olan mestânemiz yegdür

Hümâyı evc-i ‘ izzet gibi ğayretsizden ey nâmi
Muhabbet şem‘ ine şehper ykın pervânemiz yegdür

Kötülük ehli insanlar şeytanlaşıp Namî’yi Bâkî olarak deĝiştirip:

Benim şab-‘ ı Selîmim bade-i hamrâya mâildür

anlamından “mestane ile kast edilen sizsiniz”, “Babanızı size tercih ediyor ve sizi gayretsiz görüyor” diyerek sultanı kışkırtmışlardı. Fakat Sultan Murat bir müddet sonra bahsi geçen gazeli mecmualarda görüp bunun Nami’ye ait olduğunu öğrenince Bâkî’ye Sultan Selim Medresesi’ni ihsan eder. (HÇ, s. 207-208-209)

2

Rûhî Bâkî’ nin sadık sevenlerinden, gönül ehli bir dilberdir. Kendsine bu gazeli demiştir

Bendesin şâh-ı kerem itmese yâd
Elimüzden ne gelür koca ne dâd (Hasan Çelebi, s. 207/209)

No’la bed-nâm-ı muhabbet olsam
Ruḥîyâ Bâkî ḳalur çün iyü âd (Hasan Çelebi, s. 207/209)

Bâkî de bu melek yüzlü dilberi, bu âşık-ı nâşâdı yad ettikten sonra gazele nazire demişlerdir

Benî yâd eyledüñ ihyâ itdün

Öldiler girdiler amma Һussâd

(Hasan Çelebi, s. 207/209)¹⁰⁹

HAYÂLÎ

1

Bir gün Selimli Muslı isimli bir dilber ki güzelliği ile zamanın, şehrin karıştıranı, şehrin sevgilisi sünnet düğünü edip dostlarını topladı, şehrin muhabbeti güzel olanları, sevgilileri de gelip bir köşede kendi başlarına oturdular. Birer aşk kıvılcımı gibydiler etraflarında dönen hizmetkarlar pervaneler gibiydi. Mecliste alev alev yanan birer güneş oldular. Şarkı söyleyenler, saz-ud çalanlar susam taneleri gibi etraflarına toplandılar. Herkes onları dinlemek için dikkatini topladı, kulak kesildi. Hayâlî Bey de gelip oturdu. Durak Balı denilen bir dilber vardı. Yerinde duramıyordu. O toplantıda, ağaçlarına arasında servi gibi, diğerlerinin içinde gül gibi açık ve belliydi.

Eğri büğrü, şekilsiz, çok uzun boylu bir adam da köşkün kapısında duruyordu. Bu dilberin adamları aralarında geçenler karanlıkta güneş gibi ortadaydı. Hayâlî, kendini tutamadı, münasip bir şekilde bazı beyitler okudu. Bütün herkes olanları anladı. Dilber, bu şekilde ortaya çıktığından gönlü kırıldı. Kalabalığın tesiriyle ve Hayâlî'nin ezen ifadeleriyle korkup utanarak başını eğdi. Saçıyla oynamaya onu kıvırıp düğüm haline getirmeye başladı. Dudak büktü. Hayâlî Bey o zaman dilberin sevdiğini anladı ve aklına gelen bu matları dedi.

Nigârûñ itdüğü düşünâm nâ-geh zeevķ-i cânidür

Nice zeevķ itmeyem ki 'âlem-i gayb armağanıdır

(AÇ, s. 874)

¹⁰⁹ SUNGURHAN (EYDURAN), Aysun 1999; *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şuarâ İnceleme-Tenkitli Metni I II*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ank., s. 539' da aynı şahısla ilgili bir başka beyit var.

Bana nazire teklif etti. Okudum.

Raķîb-i dîv ki ķaşr-ı nigâruñ pâsnânıdur

Belâ-yı nâ-gehânîdür ķazâ-yı âsumânîdür (AÇ, s. 874)

O mesliste Bahtiyâr isimli bir Ermeni güzeli vardı etrafı onun için kanlı göz yaşı dökken aşıklarla doluydu.

Şeb-i erzaķ-pûş ruhbânıydı gûyâ

Meh-i nev ķoltuğında zer ķelîpâ (AÇ, s. 875)

Güzeller padişahıydı. Ayrılık dağındaki Ferhat gibiydi. Mavi sarığı altında çehresi parlaktı. İman nuru şimşek gibi vurup Müslüman oldu. Cehennem ateşinden, iman nuruna döndü. Hayâlî Bey' in nazarı ona takıldı ve bu matları okudu

Yine bir muğ-peçe mihrünün oldum zâr u şeydâsı

Baş egmez âfitâb-ı ' âleme zerrin ķelipâsı (AÇ, s. 875)

(AÇ, s. 874-875)

2

Merhumun bütün güzel huylarından biri de buydu ki asla aşığılama ve hicvi sevmezdi. Ancak Âlî Bâli isimli benzersiz, zamanı gençlerinin serbest, neşeli, gönül alanlarından bir sarraç vardı. Hayâlî Bey, her zaman "Ben üç dilber gördüm, onlara dördüncü olmaz, güneş bile bunların içerisine giremez, güzellikte dördüncü olamaz." derdi. Âlî Bâli' yi bu dilberlerden addederdi. Bir zaman kendi yanına da almıştı. Hayâlî Bey' in sohbetine dahil olan eşkıya gibi bir adam olan Derudgerzade Seydi Çelebi ile Âlî Bâli dost oldu.

Bir gece bazı arkadaşlarını da yanına alarak kıyamete kadar zillet olarak kalacak kötü, iğrenç işler yaptılar. Bu ırza geçme olayından sonra Hayâlî bu kıtayı söyledi.

Seydînüň çok siküldigin evvel

‘ Âlî Bâlî işidüben güldi (AÇ, s. 875)

Şoñra çok geçmedin anuñ dañı

Başına Seydi halleri geldi (AÇ, s. 875)

(AÇ, s. 875)

3

Bir defa selanikte çirkin biri başına güller takınıp Hayâlî’ nin yanına geldiğinde elinde olmayarak,

Hûblar tatar idi başına evvel çiçeği

Taşınur şimdi dirîgâ başa her kel çiçeği (AÇ, s. 876)

Gül-i gülzâr-i tarâvet geçinürmiş ağıyâre

Göreyüm dâr-ı cihânda ola çengel çiçeği (AÇ, s. 876)

dedi. (AÇ, s. 875)

4

Remmalın kıssası şudur: Remal Haydar’ a bir miras kaldı. Bir çok defa dava oldu. Ne kadar kadı, hakim varsa karar verdi, fakat remmal kabul etmedi. Bunun üzerine Celalzade Bey bu beyti dedi.

Ârzû-yı vaşl bende sende cevri bî-‘ aded

Da‘ vi-i Remmâle beñzer ki nihâyet bulmadı (AÇ, s. 876)

Hayâlî Bey de bu matlai’ okudu.

Rûzgâruñ cevrinüñ ben bendeye oranı yok

Da‘ vi-i Remmâle beñzer haddi pâyânı yok (AÇ, s. 876)

Remmal bunları duyup öfkeleni. Şiirdeki kabiliyetini ifade için Hayâlî Bey bir gazelinde şunları ima etti.

Çudretüñ destine şehbâz-ı kazâ pervâzum

Saña ‘ anğaları şayd eyleyeyin şal beni (AÇ, s. 876)

Cismümi ger ilete tahta-i remel üzre şabâ

Remellere arayup bulmaya Remmâl beni (AÇ, s. 876)

Bu beyitle de halini hatırlatıp, iğneledi.

‘ Arz itme baña ‘ ışğda eşkâl-i nücûmı

Ben nükte-şinâsum beni Remmâl mi şanduñ (AÇ, s. 876)

Remmalin dili uzadı Hayâlî Bey de bu kıta ile susturdu.

İtdi şâhâ yed-i kerem-bağşuñ

Terbiyet-i şâ‘ ir ile Remmâl (AÇ, s. 877)

İşte ben bulduğum cevâhir-i nazm

Diyivirsün o yirdeki mâlı (AÇ, s. 877)

(AÇ, s. 876-877)

5

Yahya Bey ile aralarında geçen dalaşmalarda da suçsuzdu. Mecbur kaldığı için söylediklerinden mazurdur. Bu da insaf sahipleri tarafından bilinir. Hayâlî Bey’ in Yahya Bey’ e ağzı, dili dokunmazken, Yahya Bey Van seferi sırasında padişaha bir kaside vermiş. Kasidenin matları’ budur.

Çekelüm gün gibi ak sancağla şarka çeri

Çara toprağa çaralum çiralum surh-seri (AÇ, s. 877)

Bu beytile Hayâlî Bey' i kınadı.

Baňa olaydı Hayâlîye olan hürmetler

Hağ bilür sihr-i hel'al eyler idüm şi' r-i teri (AÇ, s. 877)

Bununla da yetinmeyip Kalenderiliğini başına kakarak Hayâlî Bey' i tahrik etti.

Ne revâdur bu ki sâyem gibi altumda iken

Gün gibi bir ışığıñ üsti yanum aldı yiri (AÇ, s. 877)

Ben şecâ'ât kılıcıyım ol ışıklar nacağı

Ben şavaş günü çeriyüm o hemân cerde ceri (AÇ, s. 877)

Seferden döndüğünde Yahya Bey yine rahat durmadı yanındakilere hoş gelsin, onlar neşelensin diye başındaki takkesine müdahale edip.

Şol Hayâlî Beg ki yüzi şarı gözi aladur

Başda yelken taqyesi boğlukda bitmiş lâledür (AÇ, s. 877)

dedi ve sonra

Çok sevdiğüm Hayâlî eglencesin cihâna

Beñzer başuñda taqyeñ çermenmiş İstepâna (AÇ, s. 878)

Kuşlarda ey Hayâlî sen bir babaşuşun

Arduñdağı perüdün beñzer ağaçkağana (AÇ, s. 878)

Saza yasak geldiğinde ve Hayâlî Bey' in adı bir kadınla çıktığında şunları demiştir.

Hayâlî en 'acâ'ib bir karnapasın

Düşer mi ortadan 'avret alasın (AÇ, s. 878)

Saña ‘ âlemde evlenmek düşer mi

Huşûşâ ki ışıklardan olasın (AÇ, s. 878)

Yasağ oldu ziyâde çeng ü nâya

Meger şimdengirü boynuz çalasın (AÇ, s. 878)

Cihânuñ intiküm itmek işidür

Uran urılır diyen işidür (AÇ, s. 878)

Yahya Bey’ in “yelken takye” ifadesinin yakışsız olduğunu, şiire uymadığını ifade için Hayâlî Bey bunu söyledi.

Giydüñ revâce başuña bulduñ revâcını

İcinme şabkalı sikeyüm egri hâcuñı (AÇ, s. 878)

Boynuz benzetmesini de reddetti.

Şu‘ arânuñ be şabkalı gidisi

‘ Avretin sikedüğüm delü gidisi (AÇ, s. 878)

Kaşı râstıklı kahbesiyle hemân

Şehrden şehre sürmeli gidisi (AÇ, s. 878)

Kendinin söylenenlere aldırmadığını ve kendisinin aşağı, bayağı insanlarla bir olmadığını ifade eden şu cevabı verdi.

Benüm erbâb-ı nazmuñ devleti ey şabkalı kâfir

Har-ı nâ-dân degülsün devletüñ niçün depersin sen (AÇ, s. 879)

Ey seyl-i eşk hâne-i cismüm harâb kıl

Zulmet-serâyı cilvegeh-i âfitâb kıl (AÇ, s. 879)

Gel ey Һasûd-ı mâlik-i mülk-i kelâmsuñ
Evşâf-ı Һüsrevân-ı sa‘ âdet cenâb kııl (AÇ, s. 879)

Firdevs-i kelâm olımazsuñ benüm gibi
Nâr-ı Һasedle cânuña yüz biñ ‘ azab kııl (AÇ, s. 879)

Һurşîd-i himmetümde felek gerd-i zerreür
Ol zerreüden vücûduñı var sen Һesâb kııl (AÇ, s. 879)

Ey gerd-i âhum eyleyicek seyr-i âsumân
Nâz ile âfitâba vu mâha ‘ itâb kııl (AÇ, s. 879)
(AÇ, s. 877-879)

6

Hayâlî’ nin üç beyti Şah Tahmasb’ ın meclisinde okunduğunda şah beyitleri beğenmiş ve beyitler aşkına kadeh kaldırmıştır. O beyitler bunlardır.

Fenâ ehline Һa‘n itme geçüp ‘ ucb ile yanından
Bu deşt-i vaĥdet-âbâduñ şaķın şîr ü jiyânından (AÇ, s. 883)

İdüp der-pûst Mecnûnı geçürmiş Leyli yanından
Vefâ âyînini örgen gönül Leylâ şebânından (AÇ, s. 883)

Didiler kim Һazân eyyâmı geldi vaķt-i ‘ ışretdür
Bahârından ne buldum ki bulam anuñ Һazânından (AÇ, s. 883)

Ben Һayâlî Rûmda bir rind-i dürd-âşâmı iken
Câm-ı Fağfurı iĥer Һâķân-ı Türkistân baña (AÇ, s. 883)

Rahmî' nin bu beytini işittiğin de de kadeh kaldırmıştır.

‘Arağ şanmañ ağan her dem benüm cism-i fikârumdun

Görüp mûlar benüm aḥvâlüm ağlar rûzgârundan (AÇ, s. 883)

Bu nasıl bir iştir ki, kendi Acem olan ve yanında bir sürü Acem şairi bulunduran bir şah bu beytin Azeri lehçesinden tercüme edildiğini anlayamasın.

(AÇ, s. 883)

7

Merhum Hayâlî her haliyle akranlarının hasedine uğruyordu. Hangi yolla onu yereceklerini, aşağılayacaklarını bilemiyorlardı. Zaman olur sakifeler oluştururlar, insaf etmeslerdi. Bir gün merhum bu beyti söyledi.

Mecnûn göziydi Leylâ ḥayâline cilvegâh

Şahrâ-nişîn olanuñ olur ḥânesi siyâh (AÇ, s. 887; GA, s. 215).

Mîrek, kıskançlığından Farçadan tercüme bu matlaı’ yanımızda yazıp, Acem şairleri yazmış Hayâlî de onlardan tercüme etmiş diye toplantılarda okumakla herkesi inandırmıştı. Bu hal Hayâlî’ yi canından usandırmıştı. Mîrek’ in oluşturduğu matlaı’

Çeşm i Mecnûn şod ḥayâl Leyliş râ cilvegâh

Merdum şahra-nişîn râ ḥâne me-bâyed siyâh (AÇ, s. 888)

(AÇ, s. 887-888)

8

Molla Şem‘î Kendisini ziyarete geldiğinde Galata taraflarında Perme Boğazı’ na gezmeye çıkmışlar, Hayâlî’ nin ayrılmasıyla –cimriliğinden- adı geçen yeri terk etmek zorunda kalmışlar, daha sonra bir yerde buluşarak meyhaneye uğramışlar. Bu olaydan çıkarılabilecek anlamın doğruluğuna delil olabilecek bir olay da vefatına

müteakip oğlu Hubbî Ömer Bey’ den işittiğim, iki kardeş mirasından otuzar bin filori pay almış, bundan ayrı gelir getiren yüz altmış mülkten de istifade etmişlerdir. Bütün bu mülkün senelik getirisi yüz otuz bin akçe iken, Hayâli’ nin yıllık ancak kırk-elli bin akçe harcadığını (cimri bir mizaca büründüğü). öğrendim ve doğruluğunu bizzat tespit ettim (GA, s. 213-214).

F. TEZKİRELERDE ÇELİŞKİLİ DEĞERLENDİRMELER

Bu kısımda, yukarıdaki bölümlerde kullanılan örnekleri tekrarlamamak için konu başlıkları ile çelişkileri ortaya koymaya çalışacağız. Çelişkili ifadeler anekdotal bilgiler yer alan tezkirelerde daha yoğun olarak bulunmaktadır. Âşık Çelebi’nin, “Hayâlî’nin şöhret, makam ve mansıp sahibi olmasında önünü açan İskender Çelebi ve İbrahim Paşayı zikretmemesi, hamilerinin ölümüyle düştüğü sıkıntılı durumu kamufle etmeye çalışması, dünyaya meyli yoktur deyip padişahın makam isteğini ifade eden gazel ve beyitlerini örnek göstermesi, hasımlarına karşı kullandığı veya hasımlarının onun için kullandığı gayr-ı ahlâki ifadeleri zikretmesi ve bunlara geniş ve ayrıntılı yer ayırması; Zâtî’ nin başkalarından beyit almasına ve bunu mübah görmesine rağmen kendi beyitlerini kullananlara karşı tavırlarını ifade eden beyitlerin sıralanması, Zâtî gibi bir şairin konumu itibarıyla uygun olmayan, argo ifadeler içeren şiirlerinin yazılması...” çelişkili ifadelerle örnek olarak zikredilebilir. Argo tabirler içeren anekdotlar ve hicivler ise Zâtî ve Hayâlî gibi iki şairin biyografilerinde bir hayli yer tutmaktadır. Tezkire yazarları bu tarz olayları teferruatlı bir şekilde anlatma yolunu seçerek biyografinin başında verdikleri bilgiler ve şair hakkındaki övgü ifadeleriyle çelişmektedirler. Bu kısımda birkaç örnekle yetineceğiz.

Hayâlî

1

- Benim gördüğüm bu istekler dünya, mal ve makam sevdasından değildir. Diğerleri gibi aldığı verdiğini hesap etmezdi. Nasıl gelirse öyle giderdi. Alan alır, her isteyen ondan aldığı kendi malı gibi tasarruf ederdi. Tımarından gelen yiyecek gelirdi. kendisi bir kaşık balından bile yemezdi ondan başkaları kovana üşüşen arı gibi talan ederlerdi. Ona ait haslarından gelen paraların kimini borç verir, kimini sadaka namına ellere verirdi. Verdiklerini unuttur giderdi. “Kaltak kazanır kaltaban yer” dedikleri misal tutmayı bilmez, malını kimseden sakınmazdı.

(AÇ, s. 870-872; HÇ, s. 355-356)

- Bu izzet ve ikrama, şöhrete rağmen derviş gibi bir hayat sürerdi. Zincirle bağlasan mal, mevki, evlat kısacası dünya kazançlarıyla ilgilenen bir insan değildi. Dünyaya meyl etmeyen bir mizacı vardı. Dostlarıyla bir araya geldiklerinde makam, mevki ve bunların getirilerinden bahsedilse “*Eger dünyânun sancağıdır hakîkât âvâz-ı tablı kurı baş ağrısıdır serdârluğı ayak bağıdır. Islâh-ı âlemden ötüri ifsâd-ı nizâm-ı âlem-i tabî‘at eylemek ve me‘âli-i itlâf-ı nefse râci‘-i umûra şarf-ı yevm-i ems idüp kûşîş-i halk ile küşâyîş-i bâb-ı celb ü cezbe kûşîş itmek ne divânelükdür ve bî-gâneler için âşnâ-yı ezelden kat‘-ı üns eylemek ‘âlem-i ‘ağldan ‘aceb bî-gânelükdür*” diye cevap verirdi. Ayrıca “*Eger mîr-i mîrânidür maşşûlî ‘ulûfe-i hayl u haşem ve harc-ı muqarrer-i levâzım-ı tabl u ‘alemdür. Vâridât anlarun idrârâtına şarf olunduğdan soñra kendi nefsüme ‘â‘id olacak baña bu manşibumdan dahı f‘âyide yok yire derd-i serden ve gavgâ-yı gulâm u nökerden ve şikâyet-i ehl-i şûr u şerden gah u bi-gah sefer ü güzerden ve bâz-hâst ekâbirdür devlet-i maqarrdan ne fâ‘ide*” derdi. Daha sonra arkadaşlarından bazı akılsızların tahrik etmesiyle Sultan Süleyman’dan sancak rica etmek için bir kaside söylemiştir.

Ṭariḳat ehlidir ŧaḫib velâyet nev' i sultânî
Hidâyet yolların göstermege gönderdi ḫâḳ anı (AÇ, s. 871; HÇ, s. 355)

Veyâḫud bir nigâr-ı serv-i ḳâmet nâz-perverdür
Gönüller cem' ine bâ' iş ser-i zülf-i perîŧânı (HÇ, s. 356)

Deḫâmî lâledür ŧahrâ-yı ' izz ü nâzda bitmiş
Görürsen ŧems-i dil-bendinde her gün âsmân ânı (HÇ, s. 356)
İçinde iham olan bu beyittir.

Hümâ-yı evc-i ' izzetdür ŧalarsa üstüme sâye
Çekem Pehlû'ye sancaḳ âdl-u bir serv-i ḫırâmânı (AÇ, s. 871; HÇ, s. 356)

akabinde bu gazeli sundu

Dûdı tâ kim depemüzden çıḳa âhı çekelüm
Zâhidâ ' ışḳ eriyüz biz de sipâhı çekelüm (AÇ, s. 871)

Tir-i yâr-i götürüp sinede peykânı ile
Ey Ḥayâlî demidür sancaḳ-ı ŧâhı çekelüm (AÇ, s. 871)

Rumeli Kethüdalıḡına talip oldu ve bu gazeli söyledi.

Gerçek sipâhîlerle yine oldu hem-sefer
Gûyâ Ḥayâlî rûmilinüñ kethudâsıdur (AÇ, s. 871)

ŧâhum Ḥayâlî mâlik-i mülk-i kelâm iken
Çoḳ mıdur aña Rûmilinüñ kethudâlıḡı (AÇ, s. 871)

- Molla Şem‘î Kendisini ziyarete geldiğinde Galata taraflarında Perme Boğazı’ na gezmeye çıkmışlar, Hayâli’ nin ayrılmasıyla –cimriliğinden- adı geçen yeri terk etmek zorunda kalmışlar, daha sonra bir yerde buluşarak meyhaneye uğramışlar. Bu olaydan çıkarılabilecek anlamın doğruluğuna delil olabilecek bir olay da vefatına müteakip oğlu Hubbî Ömer Bey’ den işittiğim, iki kardeş mirasından otuzar bin filori pay almış, bundan ayrı gelir getiren yüz altmış mülkten de istifade etmişlerdir. Bütün bu mülkün senelik getirisi yüz otuz bin akçe iken, Hayâli’ nin yıllık ancak kırk-elli bin akçe harcadığını (cimri bir mizaca büründüğü). öğrendim ve doğruluğunu bizzat tespit ettim

(GA, s. 213-214).

2

Merhumun bütün güzel huylarından biri de buydu ki asla aşağılama ve hicvi sevmezdi. Ancak Âlî Bâli isimli benzersiz, zamanı gençlerinin serbest, neşeli, gönül alanlarından bir sarraç vardı. Hayâlî Bey, her zaman “Ben üç dilber gördüm, onlara dördüncü olmaz, güneş bile bunların içerisine giremez, güzellikte dördüncü olamaz.” derdi. Âlî Bâli’ yi bu dilberlerden addederdi. Bir zaman kendi yanına da almıştı. Hayâlî Bey’ in sohbetine dahil olan eşkiya gibi bir adam olan Derudgerzade Seydi Çelebi ile Âlî Bâli dost oldu.

Bir gece bazı arkadaşlarını da yanına alarak kıyamete kadar zillet olarak kalacak kötü, iğrenç işler yaptılar. Bu ırza geçme olayından sonra Hayâlî bu kıtayı söyledi.

Seydînüñ çok siküldigin evvel

‘ Âlî Bâli işidüben güldi

(AÇ, s. 875)

Şoñra çok geçmedin anuñ dahı

Başına Seydi halleri geldi

(AÇ, s. 875)

Zâtî

1

- Şeyh Vefa'ya bağlı derviş, ehli tarik bir kişidir
(S, s. 265;)
- Tabiatı kusursuzdur, zihninin letafeti çok yüksektir
(S, s. 264;)
- Gazellerinde özel anlamlar vardır. Ayrıca kimsenin şiirinde kullanmadığı atasözü ve deyimler de çoktur
(S, s. 265)
- Şiirleri makbul, beyitleri sanatlıdır
(S, s. 265).
- Şiiri kuvvetli ve metindir
(AÇ, s. 889)
- Şiir şimdiki zamanda nazik, ay gibi latiftir. Zâtî'nin şiiri nefis manalı, akar su gibi edalı, süslü, kuvvetli, edebi sanatlarla örülü (tevriye ve iham) zamanın parlak şairidir
(HÇ, s. 398).
- Lakin bazı soğuk, köylü edalı, zamanının düşük şiir zevkini yansıtan, hünerden, letafetten ve nezaketten yoksun manalarla örülü şiirleri makbul değildir

Egerçi ba'z-ı şi'ri kem edâdur

Degül gam 'ayıbsuz çünkü Hudâdur
(AÇ, s. 891; HÇ, s. 398-399)

Aklılda sen pilâv ben şarılığda zerde

Hem-sofra olalum gel bir hoş latîf yerde
(AÇ, s. 898)

Maḥbûb yufka içre bir puḥte mâkiyân-veş

Ġâyet lezîz olur sen olursañ ehl- i perde
(AÇ, s. 898)

Kûy-ı nigâra gitsem n'ola râkîb ile ben

Mergûb olur ziyâde acı başal seferde
(AÇ, s. 898)

Varuñ idüñ luř idüp ol pîr olası Ni'mete

Ḳurnaya şu aḳıdalum futa asun ḥalvete (AÇ, s. 903)

- Revânî gayrimüslimlerden vergi toplamak için gitmeye hazırlanırken demiştir.

Ḥaraca gitmek isterseñ yarar yoldaşlarla git

Revânî boḳ yidi çoḳdur řaḳın yolda seni yirler (AÇ, s. 904)

- Revânî attan düşüp ayağını kırđında söylemiştir.

Ḳazâ gelmezdi nâ-ehle Revânî

Saña geldi şıdı şeytân ayağı (AÇ, s. 904)

- Sehî Bey hakkında şunları söylemiştir.

Râsti bu řeklinüñ murdâr ağaçdan farḳı yoḳ

Maḥlasın bildem 'aceb niçün Sehî dir ol pelîd (AÇ, s. 905)

SONUÇ

16. yüzyılda Anadolu sahasında kaleme alınmış ve daha sonra yazılanlara kaynak olmuş yedi tezkireyi belli şairler çerçevesinde incelemeye çalıştık. Amacımız, bu tezkirelerin mahiyetini, tezkirecilerin şairleri ve dolayısıyla çağı tanıtmaya ve değerlendirmede dayandıkları düşünce ve değer sistemini, kullandıkları metot ve üslûbu, tezkireler arasındaki benzerlik ve farkları, kullandıkları bilgilerin kaynağını, bilgilerin hangi ölçüde ve nasıl ortak kullanıldığını ortaya koyabilmektir.

16. yüzyıl tezkirelerinin muhtevasının bizi öncelikle şairlerin biyografisi ve bilginin kullanımı şeklinde iki ana tasnife sevk ettiği diğer alt tasniflerin de bu ana şema üzerinden şekillendiği görülecektir.

Şair biyografilerine bakıldığında, tezkirecilerin bir insanı tanıtmada temel noktaları kullanmaya çalıştıkları görülebilir. Bu tanıtımlarda ad, lâkap, soy unvanı; doğum, yetişme, yerleşme, ölüm yerleri ve zamanı; aile bilgileri, öğrenim, meslek, mevki, mizaç dış görünümü bulabiliriz. Bir biyografiden bugün için de aşağı yukarı aynı şeyler istenir. Fakat biz tezkirelerden çağımız anlayışını bekleyemeyiz.

Batılı bakış açısı ile şekillenip çağımıza ulaşan biyografi geleneği ile tezkireler arasındaki farklar muhakkak ki, çağın sunmuş olduğu ilmî, medenî, teknik imkân ve birikimlerden ibaret de değildir. Doğu (İslam) toplumu ile Batı toplumunun insan hayatına, meselelerine bakış açısındaki farklılıkların da önemle göz önünde tutulması gerekir. Tezkirelerdeki soy tespiti, doğumu, aile, eş ve çocuklarla ilgili bilgi azlığını; maddî durum tasvirlerinde manevî statü ve yaşayışın hakim durumunu, aradaki

düşünce ve anlayış farklılıktan açısından dikkate sunabiliriz. Bu bakış açısı bize doğu toplumunun değer yargılarıyla tezkirelerdeki bilgileri yorumlama zorunluluğu getiriyor. Batılı yaklaşımların bu noktada eksik kalacağı kanaatindeyiz. Çalışmamızda bilgilerin sınıflandırılmasında bu bakış açısı önemli bir kaynak oldu. Değerlendirmeler de bu bakış açısıyla yapılırsa sanırım ulaşmak istediğimiz sonuç daha da netleşecektir.

Tezkirelerin şairlerin kişilikleri, zamanın yaşam biçimi, devlet yönetimi hakkında anekdotlarla veya satır arası bilgilerle değerlendirmelere yer verdikleri, böylece bir çağın, özelde şairinin, genelde aydın tipinin her yönüyle profilinin çizildiği görülmektedir.

Tezkirelerde yer alan biyografik bilgiler, şairin edebî kişiliğine ait olan bilgi ve değerlendirmeler (Asrın diğer şairleri ile ilgili bilgi ve karşılaştırmalarla birlikte), devlet idarecileri ve devlet geleneği ile ilgili bilgiler iç içedir. Bu bilgilerin bazen hepsi bazen bir kısmı iç içe geçmiş olsa da sebep-sonuç ilgisinin kurulduğu veya yorum getirildiği görülmez. Fakat verilen bilgilerde doğrudan veya dolaylı olarak aktarılanların (şair biyografisi, anekdotlar ve bunları destekleyen beyitlerin içerisindeki satır arası mesajların) 16. yüzyıldan bize kalan az sayıdaki değerli bilgiler olduğunu inkar edemeyiz.

Tezimizin ikinci bölümü, yapılan tasniflerin kendi içerisinde bir sınıflandırmaya daha tabi tutulmasıyla oluştu. Daha öncede belirttiğimiz gibi Doğulu bakış açısı bu bölümün şekillenmesinde önemli bir rol üstlendi. Şairin kişiliği, sanatçı kişiliği ve sanat çevresi bu kısımda konu edinildi. Bu kısımdaki bilgilere bakıldığında 16. yüzyılın, yerleşmiş, gelişmiş edebî kültür ve zevk muhitlerinin varlığı ve aralarındaki ilişkinin günümüzü kışkırtacak kadar sık olduğu (devrin şartları göz önünde bulundurulduğunda) görülecektir. Şair yalnız ve başıboş değildir, her hareket yankı bulmaktadır. Tezkireciler de bu etki veya tepkilere, değerlendirmelerinde büyük ölçüde yer verirler. Bunların büyük çoğunluğu kendi yargılarıyla uyuşan, kendi yargılarını ve düşüncelerini takviye eden ifadelerdir. En ince teferruatına kadar

işlenen bu kısım tezkirecilerin değer yargılarını ve bakış açılarını değerlendirmemizde yardımcı olacaktır.

Ancak dikkate değer bir başka konu da şair, sanat çevresi, çevre tepkilerinin şairlerde ne gibi bir etki yarattığı, onun sanat ve kişiliğinde nasıl bir değişiklik meydana getirdiği konusunda bir açıklık getirilememesidir. Şairlerle ilgili çeşitli ithamların yapıldığı, belki devri, yaşantısı için aykırı olan olayların anlatıldığı kısımlarla ilgili olarak şairlerin tepkileri neredeyse hiç gündeme getirilmemiş bir tepki varsa gene tezkire yazarının cümleleriyle ortaya konulmuş, geçirilmiştir. Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi' nin Hayâlî, Zâtî ve Bâkî maddelerinde anlattığı olayları bu anlamda hatırlamak yerinde olur

Bütün bir çalışma içerisinde gördük ki sadece biz değil, tezkirelerle ilgili çalışma yapan herkes tezkire dili ile ilgili bir paragraflık bilgi verme zorunluluğu hissetmiş. Gerçekten de tezkireciler, tezkire dili diyebileceğimiz, terim, kavram, deyim veya tabirlerden oluşan kendine has bir dil meydana getirmişlerdir. Bu dil, sanat ve ahenk endişelerinin hakim olduğu edebi üslup unsurlarından farklı fakat başı boş da olmayan bir yapıdaydı. Bu kadar işlenmiş bir dilin eser olarak filizlendiği kişi ve muhitlerle zıtlığı bizi şaşırttı. Bilgileri yorumlarken bir dönemi ve dönemin önemli isimlerini küçük düşürecek bilgilerle karşılaştık, doğruluğuna emin olamadığımız bu tarz ifadeleri kullanmak istemedik fakat gördük ki bu konuda yapılmış çalışmaların hemen hepsinde yaşam tarzıyla ilgili bu zıtlık bir başlık olarak verilmiş, biz de doğruluğu ispatlanmamış ve ispatlanması da çok zor olan bu bilgileri tezkirelerle ilgili bir soru işareti olarak sıraladık. Tezkireleri birbirleriyle karşılaştırarak veya bilgisi ve tecrübesiyle bize yol gösteren hocalarımıza danışarak hükümler vermeye çalıştık. Bu konuda yapılacak çalışmalarla tezkireler ve tezkirecilikle ilgili eksikliklerin giderileceğini ümit ediyoruz.

İncelememizde tezkirelerde bazı bilgilerin ve yorumların yanlış ve hatalı; bazı anekdotların kastı aşan tarzda olduğunu gördük. Bunun tezkirecinin veya eserinin, karakteri olmadığını savunanlar olduğu gibi bunda bir kasıt arayanlar da vardı. Biz

doğrular ve yanlışların bir arada olabileceği kanaatini taşıyoruz. Önemli olan hangilerinin doğru hangilerinin eksik veya kasıtlı olduğunu, ya da yanlış olduğunu tespit edebilmektir. Tezkireciler dayandıkları bilgi, haber ve kaynaklardan bilginin doğruluğunu kontrol etme ve eldeki bilgiyi kuvvetlendirme, bilginin kastını arama çabasından çok hafızaya güvenme veya ağızdan ağıza dolaşan bilgiyle yetinme gibi kendilerine has bir veri toplama yöntemi oluşturmuşlardır. Muhtemelen tezkirelerle ilgili yapılacak eleştiriler de bu bilgi toplama yöntemlerinden de kaynaklanmaktadır.(bkz. İsen 1994; Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Ahdî, Beyânî değerlendirmeleri) Bazı bilgiler (hayatı, eğitimi, ölümü, doğum yeri...) tezkirelerin birbirlerinden yararlanmasıyla, mukayese edilmiş olarak mümkün olan en doğru biçimde verilirken, bazı bilgiler (şairin özel yaşantısı, edebi muhitler, devrin sosyal hayatı, eğlence kültürü, devlet nizamı ve işleyişi...) ki, geneli ifade eder bu hassasiyetten yoksundur. Sehî, Latîfî, bu konuda daha hassas davranmıştır denilebilir.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Kenan-Süheyl BEKEN-Sedit YÜKSEL-Müjgan CUNBUR 2000; *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Y, Ank.

Âşık Çelebi Tezkiresi, İSAM, 1971, Londra

BANARLI, N. Sami 1987; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, MEB Yay, İst.

BİRCAN, Seda 2005; *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisinin I II III ve IV. Ciltlerindeki Eski Türk Edebiyatı İle İlgili Makaleler* (Kırıkkale Üniversitesi TDEB Bölümü Bitirme Tezi), Kırıkkale.

CANIM, Rıdvan 2000; *Latîfî Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, AKM Y, Ank.

COŞKUN, Menderes 2002; *Manzum Bir Şairler Tezkiresi*, Bizim Büro Y, Ank.

DEVELİOĞLU, Ferit 1978; *Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doğu Matbaası, Ank.

İPEKTEN, Haluk 1993; *Bâkî*, Akçağ, Ank.

----- 1996; *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, MEB Yay, İst.

-----, Musatafa İSEN- Recep TOPARLI- Naci OKCU-Turgut

KARABEY, 1988; *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Y, Ank.

-----, Mustafa İSEN-Filiz KILIÇ- İ.Hakkı AKSOYAK-Aysun

EYDURAN, 2002; *Şair Tezkireleri*, Garafiker Y, Ank.

-----,2005; *Fuzûlî*, Akçağ Y, Ank.

İSEN, Mustafa 1994; *Künhü'l Ahbârın Tezkire Kısmı*, AKM Y, Ank.

-----1997; *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Y, Ank.

----- 1998; *Şehî Bey Tezkiresi*, Akçağ Y, Ank.

- 1999; *Latîfî Tezkiresi*, Akçağ Y, Ank.
- Osman HORATA-Muhsin MACİT-Filiz KILIÇ-İ. Hakkı AKSOYAK
2005; *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Y, Ank.
- İZ, Fahir 1996; *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Akçağ, Ank.
- KABAKLI, Ahmet 1990; *Türk Edebiyatı I II III IV*, TEV Yay; İst
- KALPAKLI, Mehmet 1999; *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, YKY, İst
- KARAHAN, Abdülkadir 1993, “Tezkire”, *İslam Ansiklopedisi*, 8, MEB, Ankara,
----- 1996; *Fuzûlî*, MEB Yay, İst
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan 2001; *Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*, Akçağ
Y, Ank.
- KARTAL, Ahmet 1999; *Osmanlı Medeniyetini Besleyen Kültür Merkezleri* (Gazi
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ank.
- KILIÇ, Filiz 1994; *Meşa ’irü’ş-Şu ’arâ İnceleme Tenkitli Metin I II* (Gazi
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ank
----- 1998; *XVII. Yüzyıl Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ,
Ank.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad 1980; *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Y, İst
- KURNAZ, Cemal 1996; *Hayâlî Bey Divanı’ nın Tahlili*, MEB Yay, İst.
----- 1997; *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Y, Ank.
----- 2000; *Muallim Nâci Osmanlı Şairleri*, Akçağ Y, Ank.
- KUT, Günay, Şinasi TEKİN -G Alpay TEKİN 1978; *Heşt Bihişt Sehî Bey Tezkiresi*,
Harvard Üniversitesi Basımevi, ABD.
- KUTLUK, İbrahim 1989; *Kınalı-zade Hasan Çelebi Tezkiretü’ş-Şuarâ I II*, TTK Y,
Ank.
----- 1997; *Beyânî Tezkiretü’ş-Şuarâ*, TTK Y, Ank.
- KÜÇÜK, Sebahattin 1994; *Bâkî Divanı*, TDK Y, Ank.
- MENGİ, Mine 1999; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* Akçağ, Ank.
- POLAT, Yüksel, 2006; *Sehî ve Latîfî Tezkirelerinin Karşılaştırması* (Kırıkkale
Üniversitesi Bitirme Tezi), Kırıkkale.

SAMİ, Şemsettin 1989; *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay, İst.

SOLMAZ, Süleyman 2005; *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*, AKM Y, Ank.

SUNGURHAN (EYDURAN), Aysun 1994; *Beyânî Tezkiresi İnceleme- Tenkitli Metni*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ank.

----- 1999; *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ İnceleme- Tenkitli Metni I II*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ank.

TARLAN, Âlî Nihat 1992; *Hayâlî Divanı*, Akçağ Y, Ank.

TİMURTAŞ, F. Kadri 1993; *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Boğaziçi Y, İst.

TOLASA, Harun 2002; *16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ Y, Ank.

Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı, Eski Türk Şiiri 1986/409

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, 2003/8, İst

ÖZGEÇMİŞ

01.01.1974 tarihinde Kastamonu' da doğdu. Lisans öğrenimini Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü' nde 1995 yılında tamamladı.

Halen Kırıkkale Lisesi' nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.